

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΝ

Τὸ πρῶτον στάσιμον ἐν Ἄντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους «πολλὰ τὰ δεινὰ
κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει...», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μεταξὺ ἄλλων
ἰδιαίτερον ὕμνον τοῦ δαιμονίου καὶ τῆς «δεινότητος» τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει
προκαλέσει οὐκ ὀλίγας δυσχερείας εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν, ἀφορώ-
σας κυρίως εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου αὐτοῦ. Παρὰ δὲ τὴν πληθὺν
τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων περὶ αὐτὸ ἐρευνῶν δὲν εὗρεν εἰσέτι τοῦτο
καθόλου τὴν τελικὴν αὐτοῦ μορφήν, ὡς προκύπτει σαφῶς ἐκ τῆς εἰς πλεῖ-
στα σημεῖα ἀσυμφωνίας τοῦ κειμένου αὐτοῦ εἰς τὰς κριτικὰς ἐκδόσεις
τοῦ Pearson (Oxford)¹ καὶ τοῦ Dain (Coll. Budé)². Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν
σκόπιμον, ὅπως ἐξετάσωμεν κατωτέρω τὸ ἐν λόγῳ χορικόν, ἰδίᾳ εἰς ἃ
σημεῖα ἢ παράδοσις αὐτοῦ ἠμφεσβητήθη ἢ παρεποιήθη ἢ ἄλλως δὲν ἐχρη-
σιμοποιήθη ὀρθῶς ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸ ἀσχοληθέντων, τοῦθ' ὅπερ ὠδήγησε
μοιραίως οὐ μόνον εἰς ἀντιθέτους ἀλλήλαις ἀπόψεις καὶ παρατηρήσεις,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔτι καὶ νῦν ἐπικρατοῦσαν ἀβεβαιότητα περὶ τὴν ὀρθὴν
καὶ δὴ καὶ γνησίαν αὐτοῦ μορφήν. Ἐπιτραπήτω ἐνταῦθα ἡ παράθεσις τοῦ
χορικοῦ ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Pearson :

Σοφοκλ. Ἄντιγ. 332 κέξ.

<i>«πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀν-</i>	στρ.
<i>θρώπου δεινότερον πέλει</i>	333
<i>τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν</i>	
<i>πόντου χειμερίῳ νότῳ</i>	335

1. A. C. Pearson, *Sophoclis Fabulae*, Oxonii 1928² (ἀνατύπ. 1961).

2. A. Dain, *Sophocle* (Coll. Budé), tome I, *Les Trachiniennes — Antigone*, Paris 1955 (ἀνατύπ. 1967).

χωρεῖ, περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἴδμασιν, θεῶν
τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν
ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται,
ἰλλομένων ἀρότρον ἔτος εἰς ἔτος 340
ἰππεῖω γένει πολεύουν.

κουφρονόων τε φύλον ὄρ- 345
νίθων ἀμφιβαλῶν ἀγρεῖ
καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη
πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
σπείραιοσι δικτυοκλώστοις,
περιφραδῆς ἀνήρ' κρατεῖ
δὲ μαχαναῖς ἀγραύλου 350
θηρὸς ὄρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ'
ἵππον ὑπαξέμεν ἀμφίλοφον ζυγὸν
οὔρειόν τ' ἀκμηῆτα ταῦρον.

καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν 356
φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
ὄργας ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων
πάγων ὑπαίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη
παντοπόρος· ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται 360
τὸ μέλλον· Ἄϊδα μόνον
φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
νόσων δ' ἀμαχάνων φηγὰς
ξυμπέφρασται.

σοφόν τι τὸ μαχανόεν 366
τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει,
νόμους περαίνων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορχον δίκαν·
ὑπίπολις· ἄπολις ὅτω τὸ μὴ καλὸν 370
ξύνεστι τόλμας χάριν.
μήτ' ἐμοὶ παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν
ὄς τάδ' ἔοδοι». 375

Παράδοσις τῶν ὑπὸ ἐξέτασιν γραφῶν ¹ καὶ διόρθωσις τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν :

στ. 343 ἄγει codd. : ἀγρεῖ Nauck ², Pearson, Müller ³, Thomamüller ⁴

345 ἐναλίαν A (κατὰ τὸν Pearson), P (Dain), L, rec (Pearson, Dain) :
εἰναλίαν A (κατὰ τὸν Dain)

351 ἄξεται A, rec (τινές) : ἄξετ' rec (οἱ ἕτεροι) : ἔξεται L, P : ἔξεται
Vat : ἔξέτ' Ven : ὑπαξέμεν Pearson : ὑπάξεται Brunck, Dain, Thoma-
müller : ὀχμάζεται Schoene, Jebb ⁵, Müller, Μιστριώτης ⁶ : ἐθίζεται
Bellerman : ἀλέξεται Βερναρδάκης ⁷ : (ἄλλοι προτείνουσι τοὺς ῥημ.
τύπους ἐτάξαθ', ἀνάσσεται, ζεύγνυται κλπ.⁸) : ἐξέτε' Hermann ⁹,
Σεμιτέλος ¹⁰

1. Κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους κώδικας (— codd.), ἐν οἷς παραδίδεται μεταξὺ ἄλλων τὸ ἔργον Ἀντιγόνη : L (= Laurentianus 32,9 τοῦ 10ου/11ου αἰ.), P. (= Leidensis B.P.G. 60 A, palimpsestus, τοῦ 10ου αἰ.), A (= Parisinus 2712 τοῦ 13ου αἰ.), Ven (= Venet. Marcianus 468 τοῦ 13ου αἰ.), Vat (= Vaticanus Palatinus 287 τοῦ 14ου αἰ.) — rec (= recentiores : εἰς ἢ πλείονες). Περί τούτων βλ. εἰς A. Turin, *Studies in the manuscript tradition of the tragedies of Sophocles*, Urbana 1952, σσ. 1 - 9, εἰς Sigla τῶν ὡς ἄνω εἰρημένων ἐκδόσεων τοῦ Pearson (Oxford) καὶ τοῦ Dain (Coll. Budé) καὶ εἰς K. Thomamüller, *Die aiolischen und daktyloepitritischen Maße in den Dramen des Sophokles* (Διδ. διατριβή), Hamburg 1965, σσ. 6 - 10, ἐνθα μάλιστα οὗτος παρέχει καὶ συγκεντρωτικὸν πίνακα τῶν τριῶν προηγουμένων. Ῥητέον πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Thomamüller σημειοῖ τὸν κώδικα P (Dain) ὡς A καὶ δεικνύει τὴν σχέσιν μεταξὺ L καὶ A (P), ἤτοι L καὶ A (P) προέρχονται ἐκ τοῦ λα (βλ. αὐτόθι στέμμα, σ. 9). Ὡσαύτως ὁ μὲν Pearson δὲν μνημονεύει τὸν κώδ. P (Dain), ὁ δὲ Dain ἀντιθέτως δὲν μνημονεύει τοὺς κώδ. Ven καὶ Vat (Pearson).

2. Βλ. κατωτ., σ. 185, ὑποσημ. 2.

3. G. Müller, *Sophokles, Antigone* (erläutert und mit einer Einleitung versehen), Heidelberg 1967, σσ. 80 - 96 — Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Überlegungen zum Chor der Antigone*, *Hermes* 89, 1961, σσ. 398 - 422.

4. K. Thomamüller (βλ. ἄνωτ. τὴν ὑποσημ. 1).

5. R. Jebb, *Sophocles* (The plays and fragments with critical notes, commentary, and translation in English prose), part III, *The Antigone*, Cambridge 1900³ (ἀνατύπ. Amsterdam 1962).

6. Γ. Μιστριώτου, *Τραγωδίαι Σοφοκλέους* (ἐκδιδόμεναι μετὰ Σχολίων), Ἀντιγόνη, Ἀθήναι 1914³.

7. Γ. Βερναρδάκη, *Λεξικὸν Ἑρμηνευτικὸν τῶν ἐνδοξοτάτων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων* (Βιβλιοθήκη Μαρασλή), Ἀθήναι 1918.

8. Βλ. πλείονα περὶ τούτων εἰς Μιστριώτην, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 131, ὑποσημ. 4. Πρβλ. πρὸς τούτοις ἄρ' ἄξεται (βλ. κατωτ., σ. 196, ὑποσημ. 4) καὶ ἐλὼν ἄγετ' (βλ. κατωτ., σ. 199, ὑποσημ. 1).

9. G. Hermann (*Sophoclis Tragoediae. Ad optimorum librorum fidem recensuit et brevibus notis instruxit C. G. A. Erfurdt*, Lipsiae 1823²), vol. I, *Antigona*, cum adnotationibus Godofredi Hermanni, Lipsiae 1823².

10. Δ. Σεμιτέλου, *Σοφοκλέους Τραγωδίαι*, τόμ. I, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι 1887.

στ. 351 ἀμφίλοφον ζυγὸν codd. : ἀμφιλόφω ζυγῶ Kayser, Müller, Μιστριώτης : ἀμφὶ λόφον ζυγῶν Jebb, Βερναρδάκης : ἀμφὶ λόφον ζυγοῖ Hermann, Σεμιτέλος

352 ἀκμήτα L, P : ἀδμήτα A, rec

356 αἰθρία (vel αἰθρία) codd. : ὑπαίθρεια Boeckh, Pearson, Müller, Thomamüller, Σεμιτέλος, Μιστριώτης : ἐναίθρεια Helmke, Jebb, Dain

368 παρείρων codd. : περαίνων Pflugk, Pearson : γεραίρων Reiske, Jebb, Friedländer¹, Müller, Μιστριώτης, Βερναρδάκης : παροίκων Σεμιτέλος : τ' αἰείρων Schneidewin, Thomamüller

375 ἔρδοι L, P, rec (τινές) : ἔρδει A, rec (οἱ ἕτεροι)².

Ἴδωμεν νῦν ἀναλυτικώτερον ἐκάστην τῶν γραφῶν τούτων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς πρώτης :

Ὁ Nauck διώρθωσε τὸ παραδεδομένον ἄγει εἰς ἀγρεῖ, ὅπερ παρέλαβε πιθανῶς παρὰ τοῦ Σχολιαστοῦ, ἀποδίδοντας δι' αὐτοῦ τὸ ἄγει³. Ἡ διόρθωσις αὕτη ἐγένετο δεκτὴ π.χ. ὑπὸ τοῦ Pearson (βλ. ἄνωτ., σ. 184), τοῦ Thomamüller (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 74, παραπέμποντος ἐν τῷ αὐτόθι κριτικῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ καὶ εἰς τι χωρίον τοῦ Λόγγου⁴), τοῦ Müller (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91) κ.ά.

Ἐκ τούτων μάλιστα ὁ Müller πρὸς δικαιολόγησιν ἢ ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐν λόγῳ διορθώσεως ὑποστηρίζει κατ' ἀρχὴν, ὅτι ἡ δοτικὴ (τοῦ ὀργάνου) «σπεύρασι δικτυοκλώστοις» δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὸ ἀμφιβαλὼν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπόμενον ῥημ. τύπον, καὶ ὅτι ἐν συνεχείᾳ ὁ τύπος οὗτος δὲν

1. P. Friedländer, Πολλὰ τὰ δεινὰ, Hermes 69, 1934 (σσ. 56 - 63), σ. 60.

2. Ῥητέον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ ἀνωτέρω μνημονευόμεναι διορθώσεις τῶν Nauck, Brunck, Schoene, Bellermann, Boeckh, Helmke, Pflugk καὶ Reiske ἐλήφθησαν ἐκ τῶν κριτικῶν ὑπομνημάτων τῶν ἐκδόσεων τοῦ Pearson (Oxford) καὶ τοῦ Dain (Coll. Budé), ἢ τοῦ Kayser ἐκ τοῦ G. Müller (ἐνθ' ἄνωτ.), ἢ τοῦ Schneidewin ἐκ τοῦ Thomamüller (ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ αἱ τῶν ὑπολοίπων ἐκ τῶν ὡς ἄνω εἰρημένων ἔργων αὐτῶν (βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 184, ὑποσημ. 8). Σημειωτέον ὡσαύτως, ὅτι ἐμνημονεύσαμεν πρὸς τούτοις δίκην παραδείγματος καὶ τινὰς τῶν δεχθέντων ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διόρθωσιν.

3. Πρβλ. Scholia Graeca in Sophoclem ex editione Brunckiana (Oxonii 1801), σ. 385: «350. ΑΜΦΙΒΑΛΩΝ ΑΓΕΙ. Περιβαλὼν τοῖς δικτύοις ἀγρεύει». — Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ὁ Σχολιαστὴς συμφωνεῖ ἐν προκειμένῳ πρὸς τὴν παράδοσιν, ἥτοι ἀνέγνωσε καὶ οὗτος ἄγει (πρβλ. καὶ P. Pageorgius, Scholia in Sophoclis Tragoedias vetera, Lipsiae 1888).

4. Πρβλ. Λόγγ. 2,12,4 «... ἤδη δὲ καὶ ὄρνιθων ἀγρὰς ἐμέλησεν αὐτοῖς, καὶ ἔλαβον βρόχοις χήρας ἀγρίους καὶ νήπτας καὶ ὠτίδας, ὥστε ἡ τέρρις αὐτοῖς καὶ τραπέζης ὠφέλειαν παρεῖχεν...». Ἡ συσχέτισις ὁμῶς τῶν δύο χωρίων ἐν προκειμένῳ εἶναι μερικῶς μόνον δυνατὴ, ἂν μὴ λίαν ἄστοχος, διότι (ἐκτός τοῦ ὅτι ἐνταῦθα ἀπαντᾷ τὸ οὐσιαστικὸν ἀγρὰ) τὸ χωρίον τοῦτο ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς πτηνὰ (ὄρνιθας κλπ.), ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ χωρίον τοῦ Σοφοκλέους ἀφορᾷ ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὰ «θηρῶν ἀγρίων ἔθνη» καὶ τὴν «εἰναλίαν φύσιν» (τ.ἔ. τοὺς ἰχθῦς).

δύναται νὰ εἶναι τὸ παραδεδομένον ἄγει (διότι «τὰ δίκτυα χρησιμοποιοῦνται αὐτόθι διὰ τὴν σύλληψιν καὶ οὐχὶ διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν συλληφθέντων ζώων»), ἀλλὰ τὸ ἄγρει¹.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ κείμενον τὸ χωρίον τοῦτο μετὰ τοῦ ἄγει κατ' οὐδένα τρόπον σημαίνει, ὅτι ὁ «περιφραδῆς ἀνὴρ» μεταφέρει διὰ τῶν δικτύων (sic) τὰ διὰ τῶν δικτύων συλληφθέντα θηράματα (πιτηνά, ζῶα, ἰχθύς) ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῷ τὴν εἰκόνα ταύτην². Καὶ τοῦτο, διότι ἀκριβῶς πρὸς τοῖς ἄλλοις³ διὰ τῆς δοτικῆς «σπείραιοι δικτυοκλώστοις» προσδιορίζεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸ ἀμφιβαλῶν, τὸ ὁποῖον μάλιστα καὶ μόνον ἀκόμη (ἀνευ δηλαδὴ τοῦ ἄγει ἢ τοῦ ἄγρει) θὰ ἤρκει ἐν προκειμένῳ (τ.ἔ. καθ' ὀριστικὴν ἐνεστῶτος ἀμφιβάλλει, ὡς εἶναι καὶ τὰ παραδεδομένα ἄλλα ῥήματα τῆς τε στροφῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς: *χωρεῖ, ἀποτρύβεται, ἄγει, κρατεῖ* κλπ.), δεδομένου, ὅτι καὶ τὸ συνώνυμον αὐτοῦ *περιβάλλω* ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γραμματείᾳ ὡσαύτως ὡς θηρευτικὸς ὄρος⁴.

1. Πρβλ. Müller (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91): «Man kann den erst drei Verse später folgenden Dativ σπείραιοι δικτυοκλώστοις mit ἀμφιβαλῶν nicht allein verbinden; denn der Hörende oder Lesende bringt, wenn er bei diesem Dativ anlangt, die Vorstellung mit: er führt nach Umstellen weg. Aber Netze sind nicht zum Wegführen da, sondern zum Fangen. Daher ist es unerlaubt, ἄγει zu dulden und N.s ἄγρει zu verschmähen. Es dürfte Zufall sein, daß in unserem Sophokles dies Wort sonst nicht vorkommt...».

2. Ὡσαύτως, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποδώσωμεν τὸ ἄγει διὰ τοῦ «ἀπάγει», ὡς π.χ. ὁ Βερναρδάκης (ἐνθ' ἄνωτ., s.v. ἄγω) «φύλον ὀρνίθων ἀμφιβαλῶν ἄγει = περιβαλῶν (τοῖς δικτύοις) ἀπάγει» ἢ ἀκόμη διὰ τοῦ «ἀπάγει οἴκαδε», ὡς π.χ. ὁ Σεμιτέλος (ἐνθ' ἄνωτ., στ. 343) «ἄγει = ἀπάγει, δηλὸν ὅτι οἴκαδε», ταῦτα οὐδόλως σημαίνουσιν, ὅτι ὁ «περιφραδῆς ἀνὴρ» μεταφέρει ὅπωςδῆποτε τὰ ἐν λόγῳ συλλαμβανόμενα ζῶα διὰ τῶν δικτύων (περὶ τῆς πραγματικῆς σημασίας τοῦ ἄγει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ βλ. κατωτ., σσ. 187 - 190).

3. Κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὕφος τοῦ παρόντος χορικοῦ οὐδὲ μίαν πρόθεσιν εἶχεν ὁ ποιητὴς νὰ ὑπείσέλθῃ ἐν προκειμένῳ εἰς τοιαύτας λεπτομερείας ἢ δευτερευόντα ζητήματα, τίνι τρόπῳ δηλαδὴ μετέφερον ὁ ἄνθρωπος τὰ θηράματα (πιτηνά, ἄγρια ζῶα, ἰχθύς) ἢ ποῦ καὶ πῶς ἐχρησιμοποίει ταῦτα κλπ. Οὕτω π.χ. δὲν ἀναφέρει ἐπίσης, διατὶ ὁ ἄνθρωπος «*χωρεῖ πέραν πόντου*» ἢ διατὶ «*ἀποτρύβεται Γᾶν*» κλπ. Τοῦναντίον μάλιστα πρὸς τεκμηρίωσιν τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ χορικοῦ γνωμικῆς φράσεως «*πολλά τὰ δεινὰ κούδεν ἄνθρωπον δεινότερον πέλει*» ἀπαριθμεῖ ὁ ποιητὴς διὰ βραχέων αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐκπληκτικούς ἄθλους τοῦ ἀνθρώπου, προσθέτων ἅμα αὐτοῖς μόνον, ὅσα ἐπίσης στοιχεῖα μαρτυροῦσι τὴν «*δεινότητα*» τοῦ ἀνθρώπου (ὡς π.χ. «*πολιοῦ πόντου, χειμερίῳ νότῳ, περιβουχίοισιν ὑπ' οἴδμασι, ἄφθιτον, ἀκαμάταν, ἱππιῶν γένει, σπείραιοι δικτυοκλώστοις, μαχαναῖς*» κλπ.), καὶ παραλείπων ἀντιθέτως ἄλλα δευτερευούσης σημασίας (ὡς θὰ ἦτο π.χ. ἐνταῦθα καὶ ἡ μνημόνευσις τοῦ τρόπου μεταφορᾶς τῶν συλληφθέντων ζώων) στοιχεῖα, εἴτε ὡς γνωστὰ εἴτε κυρίως καὶ ὡς μὴ ἀρμόζοντα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ δράματος.

4. Πρβλ. π.χ. Ἡροδ. 1,141,2 «*ὡς δὲ ψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος λαβεῖν ἀμφίβληστρον καὶ περιβαλεῖν τε πλῆθος πολλὸν τῶν ἰχθύων καὶ ἐξειρῦσαι, ἰδόντα δὲ παλλομένους εἰπεῖν ἄρα αὐτὸν πρὸς τοὺς ἰχθύς...*», Πολυδεύκουσ Ὀνομαστ. 5,36 «*φαίης δ' ἂν στήσασθαι τὰς ἄρκυς, ἐνστήσασθαι περιστήσασθαι, περιβαλεῖν περιβαλέσθαι, περιθεῖναι...*» καὶ 10,132 «*τὰ δὲ ἀλίεως σκευὴ φέροντα, σπυρίδι σπυρίδιον, σπυρίδιον, λίνον*

Κατὰ ταῦτα εἶναι λίαν ἀμφίβολος, ἂν μὴ ἀναφανδὸν ἀπορριπτέα, ἢ ὡς ἄνω ἄποψις τοῦ Müller, καθ' ἣν οὗτος διὰ τῆς ὄντως βεβιασμένης ἢ παραλόγου συντάξεως τοῦ ἄγει (συνδέσεως δηλαδὴ αὐτοῦ μετὰ τῆς δοτικῆς «σπείραισι δικτυοκλώστοις») καὶ μετὰ τινος (εὐφυεῖς μὲν, ἐσφαλμένους δὲ) συλλογιστικούς ἐλιγμοὺς ἐτάχθη ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τοῦ Nauck (ἀγρεῖ) καὶ κατὰ τῆς ἐνιασίας παραδόσεως (ἄγει) ¹.

Οὕτω λοιπὸν παρά τὴν κατὰ τὰ ἄλλα λίαν ἀξιόλογον καὶ δὴ καὶ πλέον σύγχρονον πραγματείαν τοῦ Müller δὲν ἔχει εἰσέτι ἀποδειχθῆ, ἐὰν τὸ παραδεδομένον ἄγει εἶναι ὀρθότερον τοῦ εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν προτεινομένου ἀντ' αὐτοῦ ἀγρεῖ ἢ καὶ ἀντιστρόφως. Διὰ τοῦτο τὸ ἐν λόγῳ χωρίον χρήζει ἐνταῦθα ἐπανεξετάσεως :

Κατ' ἀρχὴν τὸ μέτρον δὲν διαταράσσεται ἐκ τοῦ τύπου ἀγρεῖ, διότι, ὡς γνωστόν, τὰ σύμφωνα ἄφωνον + ὕγραφ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει δὲν καθιστῶσι πάντοτε προηγουμένην αὐτῶν βραχεῖαν συλλαβὴν θέσει

πάναρον, δίκτυον, ἀμφίβληστρον· Μένανδρος δὲ ἔφη ἐν Ἄλιεῖ ἀμφιβλήστρω περιβήλαλεται καὶ...». Μάλιστα δὲ ὁ Ὀππιανὸς χρησιμοποιεῖ ἐν προκειμένῳ αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥ. ἀμφιβάλλω : Ἄλιευτ. 2,375 «Ἐνθα μιν ἀμφιβαλῶν περιηγεί πάντοθεν ὄλαφ || ὕγρας ὄφρις...».

1. Ὡσαύτως καὶ ὁ Σχολιαστὴς (βλ. ἄνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 3) συνδέει τὴν δοτικὴν «σπείραισι δικτυοκλώστοις» μόνον μετὰ τοῦ ἀμφιβαλῶν καὶ οὐχὶ καὶ μετὰ τοῦ ἄγει (πρβλ. π.χ. καὶ Σεμιτέλον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 187, καὶ Μιστριώτην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 130, ὑποσημ. 3). Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἐπόμενον Σχόλιον (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 385) : «ΣΠΕΙΡΑΙΣΙ ΔΙΚΤΥΟΚΛΩΣΤΟΙΣ. Τοῖς σχολίοις, τοῖς εἰς δίκτυον κεκλωσμένοις οἷς συγκλείουσι τὰ δίκτυα ἀπὸ κοινοῦ δὲ τὸ ΑΜΦΙΒΑΛΩΝ ΑΓΕΙ» (ὁ Σεμιτέλος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 188, διορθοῖ : «συγκλώθουσι» ἢ «οἷς ἐγκλώθουσι τὰ δίκτυα»). — Μήπως ἀντελήφθη ὁ Müller ἐσφαλμένως τὴν τελευταίαν φράσιν (ἡμιπερίοδον) τοῦ Σχολίου τούτου («ἀπὸ κοινοῦ δὲ...») καὶ ὠδηγήθη ἐντεῦθεν μοιραίως εἰς τὴν ἐσφαλμένην σύνδεσιν τῆς δοτικῆς «σπείραισι δικτυοκλώστοις» μετὰ τοῦ ἄγει, καταλήξας οὕτως εἰς τὸ ἀγρεῖ ; Ἀλλὰ διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἐννοεῖ βεβαίως ὁ Σχολιαστὴς, ὅτι τὸ «ἀμφιβαλῶν (σπείρ. δικτυοκλ.) ἄγει» ἀνήκει «ἀπὸ κοινοῦ» εἰς τὸ «φῦλον ὀρνίθων», τὰ «θηρῶν ἀγρίων ἔθνη» καὶ τὴν «εἰναλίαν φύσιν». Ἄλλως ἔδει ἢ φράσις αὕτη νὰ εἶχεν ὧδε : «... ἀπὸ κοινοῦ δὲ εἰς τὸ ἀμφιβαλῶν καὶ ἄγει» (sc. ἢ δοτ. «σπείρ. δικτυοκλώστοις»). Ὅτι δὲ τὰ δίκτυα ἀφορῶσιν ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ «θηρῶν ἀγρίων ἔθνη», προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι ὅλα τὰ θηρευτικὰ μέσα κατὰ τὸν Πολυδέουκην ἐκαλοῦντο ἢ ἠδύναντο νὰ καλῶνται δίκτυα (Πολυδ. 5,26 κέξ.) : «ἄρκνες δὲ καὶ δίκτυα καὶ ἐνόδια, τὸ μὲν λίνον αὐτῶν Λιγύπτιον ἢ Φασιανικὸν ἢ Καρχηδόγιον ἢ Σαρδιανὸν εἶναι δεῖ... πάντα μὲν οὖν τὰ θηρευτικὰ πλέγματα δίκτυα καλοῖτ' ἂν, Φερρακράτης δ' αὐτὰ καὶ ἔρηκη εἶπεν ἢ δὲ παραλλαγὴ τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ χρήσει τῇ θηρευτικῇ, δίκτυα μὲν καλεῖ τὰ ἐν τοῖς ὀμαλέσι καὶ ἰσοπέδοις ἰστάμενα, ἐνόδια δὲ τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς· αἱ δὲ ἄρκνες τούτων μὲν ἐλάττους εἰσὶ τοῖς μεγέθεσι...». Ἄλλως τε ἐνταῦθα πρόκειται μᾶλλον περὶ μικροτέρων ζώων (βλ. κατωτ., σσ. 201 - 202, ἰδίᾳ σ. 201, ὑποσημ. 3). Ἡ μήπως τέλος παρηρμήνευσεν ὁ Müller τὴν ὑπὸ ἄλλων ἀπόδοσιν τοῦ ἄγει διὰ τοῦ «ἀπάγει» ἢ τοῦ «ἀπάγει οἴκαδε» (βλ. ἄνωτ., σ. 186, ὑποσημ. 2), νομίσας, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης σημασίας τοῦ ἄγει ἐδηλοῦτο καὶ μεταφορὰ τῶν ἐν λόγῳ συλλαμβανομένων ζώων διὰ τῶν δικτύων;

μακράν¹, καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν μετρικὴν ἀντιστοιχίαν τοῦ πέλει ἐν τῇ στροφῇ (στ. 333) δύναται τὸ δίχρονον τῆς παραληγοῦσης τοῦ ἄγρει νὰ μετρηθῇ ἐνταῦθα ὡσαύτως ὡς βραχεῖα συλλαβή, ὅπως καὶ ἡ τοῦ παραδεδομένου ἄγει (καὶ τοῦ πέλει). Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἀπὸ ἐπόψεως διαλέκτου τὸ ῥ. ἄγρέω ὡς αἰολικὸς τύπος (τοῦ ῥ. ἄγρεύω) δὲν δημιουργεῖ ἐν προκειμένῳ δυσχερείας, διότι τὰ χορικά ἄσματα τοῦ ἀττικοῦ δράματος ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὰ ἐπιδράσεως τῆς χορικῆς λυρικῆς ποιήσεως² περιέχουσι μεταξὺ ἄλλων οὐ μόνον (ἐντονα) δωρικά ἀλλὰ καὶ αἰολικὰ γλωσσικά στοιχεῖα³.

Ἄλλὰ εἶναι ἀναγκαῖα ἐνταῦθα, ἰδίᾳ ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος τοῦ χωρίου, ἡ διόρθωσις τοῦ παραδεδομένου ἄγει εἰς ἄγρει; Ἄλλως εἰπεῖν, ὁ «περιφραδῆς ἀνήρ», ἀφοῦ περιβάλῃ διὰ τῶν δικτυοκλώσεων σπειρῶν τὰ πτηνά, τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τοὺς ἰχθῦς, ἄγρ εἰ (συλλαμβάνει) ἢ ἄγει (φέρει, ἄγει ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτοῦ) ταῦτα;

Ἡ σύλληψις ὅμως ὅλων αὐτῶν τῶν ζῶων δηλοῦται ἤδη σαφῶς διὰ τοῦ ἀμφιβαλόν, ἦτοι «ἀφοῦ (περιβάλῃ, ἐγκλείσῃ) παγιδεύσῃ» (ἐντὸς τῶν δικτύων τὰ ζῶα ταῦτα, τὰ ὅποια οὕτως ἔχουσιν ἤδη συλληφθῆ ὡς μὴ δυνάμενα πλέον νὰ διαφύγωσιν). Ἐπομένως τὸ ἄγρει ἀποτελεῖ ἐμφανῶς ταυτολογίαν, δι' ἣν ἀσφαλῶς δὲν εὐθύνεται ὁ ποιητής. Βεβαίως θὰ ἀνέμενέ τις εὐλόγως παθητικὸν χρόνον (ἐνεστιῶτα ἢ ἀόριστον), ἦτοι «ἀμφιβαλλόμενα» ἢ «ἀμφιβληθέντα» (ἄγρει ἢ ἄγει), διότι εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς θὰ ἐγνώριζεν ἀσφαλῶς καὶ ὁ ποιητής, τὰ ἐν λόγῳ ζῶα εἰσέρχονται ἀνύποπτα (εἰς ἀνύποπτον χρόνον) καὶ παγιδεύονται ἀφ' ἑαυτῶν ἐντὸς τῶν ἤδη προηγουμένως ἐπὶ τούτῳ τοποθετηθέντων δικτύων καὶ οὕτω συλλαμβάνονται. Ἄλλ' ἡ χρῆσις ἐνταῦθα ἐνεργητικοῦ τύπου ἦτο προφανῶς σκόπιμος, ἄν

1. Ἄλλως εἰπεῖν, βραχεῖα συλλαβή πρὸ τῶν συμφώνων ἀφώνου + ἔργῳ διατηρεῖ ἐνίοτε τὴν ποσοτικὴν αὐτῆς ἀξίαν, ἰσχύει δηλαδή μετρικῶς ὡς βραχεῖα, ὅπερ φαινόμενον καλεῖται *positio debilis* ἢ (ἐπειδὴ παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὴν ἀττικὴν ποίησιν) *correctio Attica*. Τὸ φαινόμενον τοῦτο συμβαίνει συχνότατα πρὸ ἀφώνου + ρ (ὡς εἶναι ἐνταῦθα τὸ γ + ρ ἐν τῷ ἄγρει). Περὶ ὅλων αὐτῶν βλ. εἰς Β. S n e l l, *Griechische Metrik* (Göttingen 1962³), σ. 55 (πρβλ. καὶ νεοελληνικὴν μετάφρασιν τῆς Μετρικῆς ταύτης ὑπὸ Ἀναστ. Ἀλεξ. Νικήτα, Ἀθήναι 1969, σ. 93) καὶ D. K o r z e n i e w s k i, *Griechische Metrik* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1968), σ. 21.

2. Ἐκ τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς χορικῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἀποτελουμένης ἐξ ἄσμάτων, ἄδομένων πρὸς λύραν ὑπὸ χοροῦ, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὄρος αὐτῆς (χορικὴ ποίησις), εἶναι π.χ. τὰ ἐντονα δωρικά γλωσσικά στοιχεῖα (ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ποιήσεως ταύτης εἰς δωρικὸν ἔδαφος), τὰ σὺν τοῖς ἄλλοις αἰολικὰ γλωσσικά στοιχεῖα καὶ μέτρα (ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ λεσβιακοῦ μέλους ἢ ἄλλως τῆς αἰολικῆς λυρικῆς μονωδίας αἰολικῶν ἐκ Λέσβου ποιητῶν Ἀλκαίου καὶ Σαπφοῦς), ἡ στροφικὴ δομὴ τῶν ἄσμάτων κλπ., ἅτινα πάντα μεταξὺ ἄλλων παρελήφθησαν ἐντεῦθεν καὶ εἰς τὰ χορικά ἄσματα τῆς δραματικῆς ποιήσεως.

3. Οὕτω π.χ. αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥ. ἄγρέω ἀπαντᾷ παρ' Αἰσχύλῳ, καὶ μάλιστα εἰς χορικὸν ἄσμα (Ἀγαμ. 126): «χρόνον μὲν ἄγρει Προΐμιον πόλιν ἄδε κέλευθος, . . .».

μὴ λίαν ἀναγκαία, διότι ὁ τύπος οὗτος ἀμφιβαλῶν, προσδιοριζόμενος μάλιστα καὶ διὰ τῆς δοτικῆς τοῦ ὄργάνου «σπείραισι δικτυοκλώστοις», δηλοῖ ἀναμφιβόλως ἐντονώτερον αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν «δεινότητα» τοῦ «περιφραδοῦς ἀνδρός».

Πρὸς τούτοις δὲ ἡ φράσις «ἀμφιβαλῶν σπείραισι δικτυοκλώστοις» σημαίνει ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, ὅτι ἡ «δεινότης» τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν προκειμένῳ πολλῶ μᾶλλον καὶ κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὸν τρόπον συλλήψεως τῶν αὐτόθι ἀναφερομένων ζῶων, τ.ἔ. εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῶν δικτύων («σπείραισι δικτυοκλώστοις») καὶ τὴν ἐντεχνον τοποθέτησιν αὐτῶν («ἀμφι-βαλῶν»), καὶ εἶτα εἰς τὴν σύλληψιν καὶ ὑπαγωγὴν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ ἀνθρώπου τῶν εἰρημένων ζῶων («ἀμφιβαλῶν ἄγει») ἢ ἀπλῶς εἰς τὴν σύλληψιν τούτων αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν («ἀμφιβαλῶν ἄγρει»), ἡ ὁποία ἄλλως τε θὰ ἀνεμένετο ὡς δυνατὴ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν δικτύων ἢ ἡ ὁποία πολλάκις δὲν πραγματοποιεῖται ἢ, τοῦλάχιστον, δὲν πραγματοποιεῖται πάντοτε.

Ἐπειτα, ἐὰν (παρὰ τὴν παρουσίαν ἐνταῦθα τοῦ συνωνύμου ἀμφιβαλῶν) ἡ τοῦ ἄγρει σημασία «συλλαμβάνει, ἰπιάνει» (τὰ εἰς τὰ δίκτυα παγιδευόμενα ἢ παγιδευθέντα ζῶα, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἐν συνεχείᾳ φονεύει, ἐὰν εἶναι ἀκόμη ζῶντα) εἶναι κατὰ βάσιν ὀρθὴ διὰ τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τὰ πτηνά, δὲν ἀρμόζει ὁμως αὕτη διὰ τοὺς ἰχθῦς, δι' οὓς ἡ πλεον ὀρθὴ καὶ συγκεκριμένη σημασία θὰ ἦτο (ἄγει =) «φέρει, ἄγει ἔξω τῆς θαλάσσης» (τοὺς ἐν τοῖς δικτύοις εἰσελθόντας καὶ παγιδευθέντας ἰχθῦς) ¹.

Τέλος φαίνεται, ὅτι τὸ ἄγει ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα ὡσαύτως καὶ ἐκ τῶν λέξεων «φῦλον, ἔθνη, φύσιν», εἰς τὰς ὁποίας ἀρμόζει περισσότερο καὶ ἔνεκα τῶν ὁποίων προφανῶς ἐχρησιμοποίησε τοῦτο ὁ ποιητής, ἦτοι «ἄγει (φέρει, ὀδηγεῖ ὁ «περιφραδῆς ἀνὴρ» ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὡς α ἰ χ μ ἄ λ ω τ α, καὶ ἀδιάφορον, ἂν νεκρὰ ἢ ζῶντα, πρὸς διατροφήν αὐτοῦ ἢ πρὸς ἐκμετάλλευσιν κλπ.) τὸ φῦλον (τῶν ὀρνίθων), τὰ ἔθνη (τῶν ἀγρίων θηρῶν ²) καὶ τὴν (εἰναλίαν) φύσιν» ³ (τ.ἔ. τὰ ζῶα τοῦ βασιλείου τῆς θαλάσ-

1. Πρβλ. π.χ. τὸ «ἐξείροθσαι» παρ' Ἡροδότῳ 1.141,2 (βλ. ἄνωτ., σ. 186, ὑπόσημ. 4).

2. Ἐνταῦθα ἐννοοῦνται προφανῶς ἄγρια ζῶα πεδινῶν περιοχῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀμέσως κατωτέρω (στ. 350 «θηρὸς ὄρεσιβάτα») μνημονεύμενα ὄρεσιβία (ἄγρια) ζῶα. Βλ. πλείονα περὶ τούτων, κατωτέρω, σ. 190, ὑπόσημ. 3 καὶ σ. 201 ὑπόσημ. 3.

3. Κατὰ ταῦτα ὀρθῶς μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ LSJ (= A Greek - English Lexicon, compiled by H. G. Liddell and R. Scott, a new edition rev. and augm. by H. S. Jones, Oxford 1953) τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Σοφοκλέους μετὰ τῆς γραφῆς ἄγει ὡς παράδειγμα εἰς τὸ λῆμμα ἄγω καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν (ἄγω =) «... I, b, 3. carry off as captives or booty». — Πρβλ. προσέτι π.χ. Ὅμηρ. I 593 - 594 «ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθόνει, || τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγοῦσι βαθυζώνους τε γυναῖκας ||» καὶ Σοφοκλ. Ἄντιγ. 198 - 202 «... Πολυνείκη λέγω, || δε γῆν πατρῶαν καὶ θεοὺς τοὺς ἐγγενεῖς ||

σης) ¹. Ἄλλως εἶπεῖν, ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἄγει καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων εἰδικῶν (κατὰ μεταφορικὴν σημασίαν) λέξεων (*φῦλον, ἔθνη, φύσιν*) ὡς ἀντικειμένων αὐτοῦ ἠθέλε κατα πᾶσαν πιθανότητα νὰ δηλώσῃ γενικώτερον καὶ δὴ καὶ ἀκριβέστερον, ὅτι ὁ «*περιφραδῆς ἀνῆρ*» ἐξουσιάζει τὰ βασίλεια τῶν ὑπὸ τὰς τρεῖς ταύτας φράσεις ἐννοουμένων ἀντιστοίχως ζῶων ἀέρος, ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ².

Ὅθεν ὁ κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὰ μάλιστα ἀρμόζων εἰδικῶς εἰς τὸ χορικὸν τοῦτο ῥημ. τύπος εἶναι ἄγει, ἡ δὲ ὀρθὴ ἐν προκειμένῳ σημασία αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ χωρίου καθόλου εἶναι ἡ ἐξῆς : «ἀφοῦ συλλάβῃ (παγιδεύσῃ) ὁ *περιφραδῆς ἀνῆρ* διὰ τῶν δικτύων τὰ πτηνὰ, τὰ ἄγρια (ζῶα) θηρία καὶ τοὺς ἰχθύς, (ἄγει =) φέρει ταῦτα ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτοῦ (ὁδηγεῖ ταῦτα ὡς αἰχμάλωτα, ὡς ὑποχείρια, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, κυριαρχεῖ τούτων)» ³. Ἀντιθέτως δὲ πᾶσα ἄλλη ἐνταῦθα σημασία (ἄλλου τινὸς ῥημ. τύπου) μετὰ τὸ ἀμφιβαλῶν (= ἀφοῦ συλλάβῃ, παγιδεύσῃ), ὡς π.χ. «*πιάνει*» (διὰ τῶν χειρῶν), συλλαμβάνει (ἀγρεῖ) ἢ μεταφέρει» (διὰ τῶν δικτύων ἢ διὰ τῶν χειρῶν, οἴκαδε ἢ ἄλλοσε, πρὸς διατροφήν ἢ ἄλλην τινὰ χρῆσιν, ζῶντα ἢ μὴ κλπ.) οὔτε εἰς τὸ παρὸν χορικὸν ἀρμόζει οὔτε ἀνήκει εἰς τὸν ποιητὴν.

Ἐξ ὅλων λοιπὸν τούτων καθὼς καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς ὅλα τὰ χειρόγραφα (ἀρχαιότερά τε καὶ νεώτερα) ἔχει παραδοθῆ ἄγει, προκύπτει σαφῶς, ὅτι ἀποτελεῖ καταφανῆ καὶ ἀδικαιολόγητον παραποίησην τῆς ἐνιαίας παραδόσεως ἢ διόρθωσις τοῦ παραδεδομένου ἄγει (εἰς ἀγρεῖ, ὡς ἔπραξεν ὁ Nauck καὶ ἐδέχθησαν ἕκτοτε καὶ πλείστοι ἄλλοι), διότι ἀκριβῶς πρὸς τοῖς ἀνωτέρω τὸ χωρίον τοῦτο ἀποδίδεται ὀρθότερον διὰ τοῦ ἄγει. Οὕτω

φυγὰς κατελθὼν ἠθέλησε μὲν πρὸς ἡρεῖαι κατάκρας, ἠθέλησε δ' αἵματος ἢ κοινοῦ πάσασθαι, τοὺς δὲ δ ο υ λ ὶ σ α ς ἄ γ ε ι ν, || . . .». Βλ. πλείονα σχετικὰ χωρία ἐν τῷ λήμματι τούτῳ τοῦ εἰρημένου Λεξικοῦ LSJ.

1. Πρὸς τούτοις δὲ οὔτω δηλοῦνται ἀναλυτικώτερον τρεῖς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, μαρτυροῦσαι τὴν «*δεινότητα*» αὐτοῦ, ἥτοι α') ἡ ἐπινόησις καὶ κατασκευὴ τῶν δικτύων («*σπείραισι δικτυοκλώστοις*»), β') ὁ δι' αὐτῶν τρόπος συλλήψεως καὶ ἡ σύλληψις τῶν εἰρημένων ζῶων («*ἀμφιβαλῶν*») καὶ γ') ἡ ὑπαγωγὴ αὐτῶν ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ἢ ἄλλως ἢ κυριαρχία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῶν («*ἄγει*»).

2. Ἡ εὐρύτερα αὕτη, ὑπέροχος τε καὶ ὑψηλὴ, ἐννοια τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου τῆς φύσεως ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα ἐκ τε τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ὕφους τοῦ ἐν λόγῳ χορικοῦ, ἡτις ἐκφράζεται διὰ τοῦ (ἀμφιβαλῶν) ἄγει, καὶ οὐχὶ ἡ εἰδικώτερα, πεζὴ τε καὶ περιορισμένη, ἐννοια «*συλλαμβάνει, 'πιάνει'* (τὰ πτηνὰ κλπ.)», ἣν ἐνέχει τὸ (ἀμφιβαλῶν) ἀγρεῖ.

3. Ἐν ὄψει δὲ τῆς σημασίας ταύτης τοῦ ἄγει καὶ ἰδίᾳ τῆς φράσεως «*θηρῶν ἀγρίων ἔθνη*» δὲν ἀποτελεῖ ἐπανάληψιν ἢ ταυτολογίαὶν ἢ κατωτέρω ἀναφερομένη ἕτερα φράσις «*κρατεῖ . . . ἀγραύλου θηρὸς ὄρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ' ἵππον οὐρειὸν τ' ἀκμηῖτα ταῦρον*», διότι, ὡς θὰ δειχθῆ κατωτέρω (σσ. 201 - 202), ἐν ἀρχῇ τῆς ἀντιστροφῆς ταύτης μνημονεῦει ὁ ποιητὴς προφανῶς μικρότερα («*φαγώσιμα*» ἢ μὴ) ζῶα, ἐν συνεχείᾳ ἄ (οὐχὶ ἄγει, ἀλλὰ) ἐξοντώνει καὶ τέλος ἄ τιθασεῦει (ἡμερώνει).

δὲ ὀρθῶς διετήρησαν τὸν ῥηματικὸν τοῦτον τύπον εἰς τὸ κείμενον π.χ. ὁ Dain (Coll. Budé), ὁ Σεμιτέλος, ὁ Μιστριώτης κ.ά.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπομένην γραφήν, κατὰ μὲν τὸν Pearson παραδίδεται καὶ ἐν τῷ κώδικι A (ὡς ἐν L καὶ rec) ἡ λ. *ἐναλίαν*, ἣν διώρθωσεν (:) οὗτος εἰς *εἰναλίαν* (βλ. τὸ κείμενον ἄνωτ., σ. 183), κατὰ δὲ τὸν Dain παραδίδεται ἀντιθέτως ἐν τῷ κώδ. A ἡ λ. *εἰναλίαν*, ἣν καὶ ἐδέχθη οὗτος εἰς τὸ κείμενον. Οὕτω συμφωνοῦσιν ἐνταῦθα ἀμφοτέροι οἱ ἐκδόται οὗτοι. Δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὸ χειρόγραφον A, ὅπως διαπιστώσωμεν ἰδίως ὁμμασι, τί ἀκριβῶς παραδίδεται ἐν αὐτῷ. Οἰαδήποτε ὅμως τῶν δύο τούτων γραφῶν καὶ ἂν ἔχη παραδοθῆ ἐν τῷ κώδ. A, δὲν ὑφίσταται ἐν προκειμένῳ σημαντικὴ διαφορὰ εἰς τὴν παράδοσιν, διότι εἶναι δυνατόν ἡ πρώτη συλλαβὴ τῆς λέξεως ταύτης νὰ ἀνεγνώσθῃ κατὰ τὴν διὰ τῆς ἴκκου γραμμᾶς γραφῆς χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου ὡς *εἰ-* ἀντὶ *ἐ-* (ἢ καὶ ἀντιστρόφως), δεδομένου μάλιστα, ὅτι ἡ σημασία ἀμφοτέρων τῶν γραφῶν τούτων εἶναι ἡ αὐτὴ¹. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἀπὸ μετρικῆς ἐπόψεως εἶναι ὡσαύτως δυνατόν ἡ ἀρχικὴ βραχεῖα συλλαβὴ τῆς γραφῆς *ἐναλίαν*, ἅτε εὐρισκομένη πρὸ ἡμιφώνου φθόγγου (τοῦ ν), νὰ μετρηθῆ ἐνταῦθα ὡς θέσει μακρά², ὡς π.χ. καὶ παρ' Ἀρχιλόχῳ³. Οὕτω καὶ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης (ὡς διὰ τῆς *εἰναλίαν* καὶ τῆς μετρικῶς ἀντιστοίχου *χειμερίῳ* ἐν στ. 335 τῆς

1. Ἦτοι τοῦτο σημαίνει (ἐν- ἢ εἰν- + ἄλ-ς, ἄλ-ός > ἐν-άλ-ιος ἢ εἰν-άλ-ιος, α, ον ἢ ος, ον =) «θαλάσσιος, ὁ ἐν θαλάσσει».

2. Εἶναι δηλαδὴ γνωστόν, ὅτι βραχεῖα συλλαβὴ πρὸ τῶν συμφώνων λ, ρ, μ, ν, σ, ς, λαμβάνεται συχνάκις καὶ ὡς θέσει μακρά. Πρβλ. π.χ. Σοφοκλ. Ἐπιγ. 584 (στρ.) «οἷς γὰρ ἂν σεισθῆ θεόθεν δόμος, ἄτας» (= — υ — — —⁵ υ υ — υ υ — —) καὶ 595 (ἀντιστρ.) «πήματα φθιμῆνων ἐπὶ πήμασι πίπτουσι» (= — υ — — —⁵ υ υ — υ υ — —). Ὁμοίως αὐτόθι στ. 607 (στρ.) ἀκάματοι — 618 (ἀντιστρ.) οὐδέεν, 1117 (στρ.) γένος — 1128 (ἀντιστρ.) στεῖχουσι, Τραχ. 846 (στρ.) στένει — 857 (ἀντιστρ.) νύμφαν κλπ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἤδη καὶ ἐν τῷ ὁμηρικῷ ἑξαμέτρῳ (βλ. κατωτ., σ. 204, ὑποσημ. 1 καὶ 2).

3. Πρβλ. Ἀρχιλ., ἀπόσπ. 74, 8 (D.) «ἐνάλιον καὶ σφιν θαλάσσης ἠχέεντα κόματα||». Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἐπίθετον ἐνάλιον ἔχει παραδοθῆ εἰς ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς κώδικας (βλ. π.χ. κριτ. ὑπόμνημα τοῦ Lasserre ἐν Coll. Budé, ἀπόσπ. 82). Ἡ ἀρχικὴ λοιπὸν συλλαβὴ τοῦ ἐν λόγῳ ἐπιθέτου εἶναι μακρά, δεδομένου ὅτι τὸ μέτρον τοῦ ἐξ ἑννέα στίχων σφισμομένου τούτου ἀποσπάσματος τοῦ Ἀρχιλόχου εἶναι τροχαϊκὸν τετράμετρον καταληκτικόν. Πλείονα περὶ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου βλ. π.χ. εἰς Otto Immsch, Zu griechischen Dichtern, Philologus 49, 1890, σ. 191 κέξ. (ὅστις ὅμως διορθοῖ τὸ παραδοθέν ἐνάλιον εἰς εἰνάλιον, αὐτόθι σ. 200) καὶ εἰς Leo Weber, Zwei Archilochosfragmente, Philologus 74, 1917, σ. 92 κέξ. Πρβλ. ἐπίσης καὶ Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 325 «Ἰνῆρος ἐνάλιον τε κόραι», ὅπου ἡ ἀρχικὴ συλλαβὴ τοῦ ἐπιθέτου ἐνάλιον εἶναι μακρά (= — υ υ — υ υ — υ υ —). Οὕτω κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Hall (Oxford). Ἀντιθέτως ἄλλοι διορθοῦσι τοῦτο εἰς εἰναλίον, ὡς π.χ. ὁ Coulon (Coll. Budé), ὁ Otto Schroeder, Aristophanis Cantica, Lipsiae 1930², σ. 60 κ.ά.

στροφῆς) δὲν διαταράσσεται τὸ γλυκόνειον μέτρον (ο ο - υ υ - υ -), ὅπερ ἔχομεν ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν τρίτην θέσιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται μακρὰ συλλαβή.

Ἄλλὰ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς χρήσεως τοῦ ἐν λόγῳ ἐπιθέτου ἐν τῇ καθόλου ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει προκύπτει, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου εἶναι γνωστὸν τὸ ἐπίθετον τοῦτο μετ' ἐκτεταμένου τοῦ ἀρχικοῦ βραχείος φωνήεντος αὐτοῦ, ἦτοι *ἐνάλιος*¹ (εἶναι δηλαδὴ παραδεδομένον τοῦτο ἀρχαιότερον τοῦ *ἐνάλιος*), καὶ ὅτι, ὅπου μὲν ἡ πρώτη συλλαβὴ αὐτοῦ πρέπει κατὰ τὸ μέτρον νὰ εἶναι μακρὰ, χρησιμοποιεῖται τὸ *ἐνάλιος*², ὅπου δὲ βραχεῖα, ἀντιθέτως τὸ *ἐνάλιος*³. Οὕτω π.χ. τὸ ἐπίθετον *ἐνάλιος* παρὰ Σοφοκλεῖ, ἐνθα ἀπαντᾷ εἰς τρία (ἢ τέσσαρα) προσέτι χωρία, ἔχει π ἄ ν τ ο τ ε τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν αὐτοῦ βραχεῖαν⁴. Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ ταῦτα

1. Τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τρία ἐν συνόλῳ χωρία παρ' Ὀμήρῳ: δ 443 (*«ἐινάλιόν κήτειν»*), ε 67 (*«κοροῶναι εἰνάλιαι»*) καὶ ο 479 (*«εἰνάλη κήξ»*). Πρβλ. ἐπίσης Θεογν. 576 (*«ὅσπερ κυβερνήτης χοιράδας εἰνάλιας»*) καὶ Εὐριπ. Ἑλέν. 526 (*«αχρημπτόμενος εἰνάλιον»*), Ἡλέκτρ. 450 (*«εἰνάλιον γόνον»*), Ἰφιγ. ἐν Ταύρ. 1240 (*«δειράδος εἰνάλιας»*), Τρωάδ. 1095 (*«εἰνάλιασι πλάταις»*). Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ *ἐνάλιος* παρ' Εὐριπίδῃ ἀπαντᾷ μόνον εἰς χωρικά, ἐνθ' τὸ *ἐνάλιος* (βλ. κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 4) σχεδὸν πάντοτε εἰς τοὺς διαλόγους. Πρβλ. πρὸς τούτοις π.χ. Θεόκρ. 21,39 *«δειλινὸν ὡς κατέδαρθον ἐπ' εἰνάλιασι πόνοισιν»* (δακτυλ. ἑξάμ.) καὶ Ἀνθολ. Παλατ. (Coll. Budé, τόμ. VII, βιβλ. IX), σ. 5, ἐπίγρ. 10 *«Πόλιος εἰνάλη ποτ' ἐπὶ προβλήτι ταυνοσθεῖς»* (δακτυλ. ἑξάμ.), αὐτόθι, σ. 24, ἐπίγρ. 60 *«Πύργος δδ' εἰνάλης ἐπὶ Χοιράδος, σῆνομα νήσῳ»* (δακτυλ. ἑξάμ.). Ἀντιθέτως τὸ *ἐνάλιος* εἶναι ἄγνωστον παρ' Ὀμήρῳ, ἀπαντᾷ ὁμως μεταγενεστέρως συχνάκις (βλ. κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 4).

2. Ἀντ' αὐτοῦ χρησιμοποιεῖ ὁ Πίνδαρος ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ *ἐνάλιος*: Ὀ. 9,99 *«ἐνάλια τ' Ἑλευσίς»*, Π. 2,79 *«ἐνάλιον πόνον»*, 4,27 *«ἐνάλιον δόρον»*, 4,204 *«Ποσειδάωνος... ἐνάλιον»*, 11,40 *«ἄκατον ἐνάλιαν»*, 12,12 *«ἐνάλια Σερίφῳ»*. — Ἀντιθέτως ἀπαξ μόνον Πινδ. Π. 4,39 *«ἐνάλιαν»* (βλ. καὶ κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 4). Πρβλ. ὡσαύτως καὶ Ἀλκαῖον, ἀπόσπ. Β 12,7 L. - P. (76 D.) *«νύμφ[αν ἐν]αλίαν»*.

3. Ὑπάρχουσι μόνον δύο ἐξαιρέσεις (βλ. ἀνωτ., σ. 191, ὑπόσημ. 3), ὅπου ἀπαντᾷ τὸ *ἐνάλιος* μετὰ μακρᾶς τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ συλλαβῆς.

4. Πρβλ. Σοφοκλ. Αἶ. 565 *«ἐνάλιος λεώς»*, Οἶδ. Κολ. 888 *«ἐνάλιον θεῶν»*. (σημειωτέον μάλιστα, ὅτι καὶ αἱ δύο πρῶται συλλαβαὶ τοῦ ἐπιθέτου εἶναι βραχεῖαι, προερχόμεναι ἐξ ἀναλύσεως τοῦ 4ου μακροῦ τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου εἰς τὸ πρῶτον χωρίον καὶ τοῦ 6ου μακροῦ τοῦ καταληκτικοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου εἰς τὸ δεύτερον), 1493 *«ἐνάλιον (;) θεῶν»* (Dain) καὶ ἀπόσπ. 255 (Pearson, 235 Campbell, 234 Nauck) *«ἔστι γάρ τις ἐνάλια | Εὐβοίς αἶα...»* (ὁ στίχος ἔχει παραδοθῆ ἑλλιπῆς). — Πρβλ. πρὸς τούτοις Αἰσχύλ. Πέρσ. 453 *«ἐνάλιον πόρων»* (ὁμοίως καὶ ἐνταῦθα αἱ δύο πρῶται συλλαβαὶ τοῦ ἐπιθέτου εἶναι βραχεῖαι, προερχόμεναι ἐξ ἀναλύσεως τοῦ 4ου μακροῦ τοῦ ἰαμβ. τριμ.). Ὁσαύτως παρ' Εὐριπίδῃ ἀπαντᾷ τὸ *ἐνάλιος* λίαν συχνάκις καὶ ἔχει τὴν πρώτην (καθὼς καὶ τὴν δευτέραν) συλλαβὴν πάντοτε βραχεῖαν ὡς π.χ. Ἑλέν. 148, Ἰφιγ. ἐν Αὐλ. 976, Κύκλ. 318 κλπ. Εἰς τὰς πλείστας δὲ περιπτώσεις αἱ δύο πρῶται βραχεῖαι συλλαβαὶ αὐτοῦ προέρχονται ὁμοίως ἐξ ἀναλύσεως τῶν μακρῶν τοῦ ἰαμβ. τριμέτρου, ὡς π.χ. τοῦ 4ου μακροῦ (Ἄνδρ. 253, Ἐκάβ. 39, Ἰφιγ. ἐν Ταύρ. 255, Φοῖν. 61156) ἢ τοῦ 3ου μακροῦ (Ἑλέν. 1057 1391) κλπ. — Ἐνταῦθα

ἐκ τῶν δύο τούτων γραφῶν τοῦ ἐν λόγῳ ἐπιθέτου ἢ πλεον συνήθης εἰς τὰ λυρικά ᾄσματα τοῦ ἀττικοῦ δράματος (ὡς εἶναι τὸ παρὸν χορικόν) καὶ τὴν λυρικὴν ποιήσιν καθόλου εἶναι *εἰνάλιος* (ἢ *ἐννάλιος*) καὶ ἐπειδὴ ἢ ἐπικρατεστέρα ἐν τῇ ποιήσει γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου τούτου, ἢ ἔχουσα μακρὰν τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν, εἶναι ὡσαύτως *εἰνάλιος* (ἢ *ἐννάλιος*). ἄλλως εἰπεῖν, ἐπειδὴ τὸ *ἐνάλιος*, πλὴν δύο ἐξαιρέσεων¹, ἔχει τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν αὐτοῦ καὶ παρ' ἄλλοις ποιηταῖς καὶ παρ' αὐτῷ τούτῳ τῷ Σοφοκλεῖ πάντοτε βραχεῖαν, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ἐξεταζομένου «στίχου» ἀπαιτεῖται κατὰ τὸ μέτρον μακρὰ συλλαβή, ὀρθότερα ἐνταῦθα εἶναι ἢ γραφὴ *εἰναλίαν*. Κατ' ἀκολουθίαν ἀμφοτέρω οἱ ὡς ἄνω ἐκδύται παρά τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἐξεταζομένης λέξεως ὀρθῶς ἔχουσιν ἐν τῷ κειμένῳ τὴν λ. *εἰναλίαν*.

Μεγίστας δυσχερείας εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν ἔχουσι προκαλέσει οἱ ἐπόμενοι δύο ὑπὸ ἐξέτασιν στίχοι 351 - 352 :

Τὰ ἐν ἅπασιν ἀνεξαιρέτως τοῖς χειρογράφοις παραδεδομένα πρῶτα γράμματα τῆς δευτέρας λέξεως τοῦ στίχου 351 εἶναι *ἔξετ* (*ἔξετ*, *ἔξέτ*) ἢ *ἄξετ* (βλ. ἄνωτ., σ. 184). Ἡ παρουσία τοῦ ξ εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς παραλλαγὰς τῆς λέξεως ταύτης ὀδηγεῖ κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ἢ λέξις αὕτη, ἐὰν ἐκκληφθῇ ὡς ῥημ. τύπος, εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι *μέλλων* ἢ τοῦ ῥ. *ἔχω* ἢ τοῦ ῥ. *ἄγω*.

Οὕτω τινὲς τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν ἢ ἐρευνητῶν (βλ. π.χ. ἄνωτ., σ. 184) ἐξέλαβον τὴν λέξιν ταύτην ὡς μέλλοντα τοῦ ῥ. *ἄγω*, εἴτε διότι τὸ ῥ. *ἔχω* δὲν ἀρμόζει ἴσως εἰς τὸ νόημα τοῦ χωρίου τούτου εἴτε καὶ διότι αἱ λ. *ἵππος* καὶ *ζυγός* (ἢ *ἄρμα*) ἀπαντῶσι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ὁμοῦ μετὰ τοῦ ῥ. *ἄγω* ἢ (κατὰ τμησίαν) τοῦ συνθέτου *ὑπάγω*². Ἐν συνεχείᾳ

δέον νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ *ἐνάλιος* (ἐξαιρέσει τῶν κάτωθι τεσσάρων λυρικῶν χωρίων : Εὐριπ. Ἐλέν. 1130, Ἴφιγ. ἐν Αὐλ. 165, εἰς ἃ παραδίδεται τοῦτο, καὶ Σοφοκλ. Οἶδ. Κολ. 1493, Εὐριπ. Ἄνδρ. 855, εἰς ἃ ἢ παράδοσις αὐτοῦ εἶναι ἀβεβαία) ἀπαντᾷ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα εἰς τὰ διαλογικὰ μέρη τοῦ ἀττικοῦ δράματος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *εἰνάλιος*, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ λυρικά ᾄσματα αὐτοῦ (βλ. π.χ. ἄνωτ., σ. 192, ὑποσημ. 1, παρ' Εὐριπίδῃ). — Πρβλ. προσέτι καὶ Πινδ. Π. 4,39 «*εἰναλίαν*» (*εἰνα-* = √ √ ἀντι ἐνός μακροῦ : -).

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 191, ὑποσημ. 3.

2. Πρβλ. π.χ. Ὀμήρ. Ε 731 «... ὑπὸ δὲ ζυγόν ἤγαγεν Ἥρη | Ἴππους ὠκύποδας...», Π 148 «τῷ δὲ καὶ Αὐτομέδων ἔπαγε ζυγόν ὠκέας Ἴππους», Ψ 291 «... Διομήδης, | Ἴππους δὲ Τρωῶδες ἔπαγε ζυγόν...», 294 «... Μενέλαος | διογενῆς, ὑπὸ δὲ ζυγόν ἤγαγεν ὠκέας Ἴππους ||», 300 «τῆν (sc. Αἴθην — φορβάδα τοῦ Ἀγαμέμνονος) ὅ γ' ὑπὸ ζυγόν ἤγε, ...», Ω 279 «Ἴππους δὲ Πριάμῳ ἔπαγον ζυγόν...», γ 476 «... καλλίτριχας Ἴππους | ζεύξασθ' ὅφ' ἄρματ' ἄγοντες...», ο 47 «... μώνυχας Ἴππους | ζεύξον ὅφ' ἄρματ' ἄγων...» καὶ Αἰσχύλ. Προμηθ. 465 «... ὅφ' ἄρμα τ' ἤγαγον φιληρίους | Ἴππους...». — Πρβλ. πρὸς τούτοις Ὀμήρ. Κ 293 (= γ 383) «... βοῶν ἦνιν εὐρυμέτωπον, | ἀδμήτην, ἦν οὐ πω ὑπὸ ζυγόν ἤγαγεν ἀνήρ» καὶ ζ 73 «... ἡμίονους θ' ἔπαγον ζεύξάν θ' ὑπ' ἀπήνη |».

δέ, ἐπειδὴ ὁ στίχος οὗτος (351), ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μετρικῶς ἀντίστοιχον τῆς στροφῆς (340), ὑπολείπεται κατὰ μίαν (βραχεῖαν) συλλαβὴν, διώρθωσαν τὸ ἄξεται ἢ ἄξετ' εἰς τετρασύλλαβον λέξιν, ἤτοι εἰς τὸ σύνθετον αὐτοῦ ὑπαξέμεν (ἀπαρέμφατον) ἢ ὑπάξεται.

Ἄλλοι ὡσαύτως, δεχθέντες καὶ οὗτοι ὡς οἱ ἀνωτέρω τὴν ὑπαρξιν ῥήμ. τύπου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ στίχου, παρείδον τὴν παράδοσιν καὶ ἀνεζήτησαν ἄλλο τι (σύμφωνον βεβαίως πρὸς τε τὸ νόημα καὶ τὴν μετρικὴν πληρότητα τοῦ στίχου) εἰδικὸν ῥῆμα, ὡς π.χ. ὀχμάζεται, ἀλέξεται, ἐθίζεται κλπ.¹

Ἀντιθέτως ὁ Hermann (ἔχων ὁμῶς καὶ οὗτος ἐν τῷ κειμένῳ «ἵππων ἄξεται ἀμφίλοπον ζυγόν»), ἀκολουθῶν τὴν ἑτέραν (τ.ἔ. τὴν ἐν τοῖς κώδ. L, P, Vat καὶ Ven) παραδεδομένην γραφὴν τῆς ἐν λόγῳ λέξεως καὶ στηριζόμενος εἰς δύο χωρία τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους², δέχεται ὡς ὀρθότερον τὸ ἐπίθετον ἐξέτε' (ἐξέτεα), προτείνει ὁμῶς ἐν συνεχείᾳ τὴν διόρθωσιν πρῶτον τοῦ οὐσιαστικοῦ ἵππων εἰς ἐπίθετον ἵππιον (πρὸς ἐξοικονόμησιν τῆς, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἐλλειπούσης ἐν τῷ στίχῳ συλλαβῆς), συνδέων τοῦτο πρὸς τὸ λόφον, καὶ δεύτερον τοῦ οὐσιαστ. ζυγόν εἰς ῥήμ. τύπον ζυγοῖ (κατὰ τμησιν), ἤτοι «ἵππιον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγοῖ» (= «ἵππιον λόφον ἀμφιζυγοῖ»)³.

Τὴν ἄποψιν τοῦ Hermann ἐδέχθη γενικῶς καὶ ὁ Σεμιτέλος, ἐξαιρέσει τοῦ ἵππιον, ἀνθ' οὗ προσέθεσεν οὗτος μετὰ τὸ ἵππων τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν δν (πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐλλειπούσης συλλαβῆς), ἤτοι «ἵππων, δν ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγοῖ» (δεχόμενος οὕτως ἀντιθέτως πρὸς τὸν Hermann

1. Πρβλ. καὶ τὰς ἄλλας περαιτέρω διορθώσεις τῆς ἐν λόγῳ λέξεως : ἐτάξαθ', ἀνάσσειται, ζεύγνυται κλπ. (βλ. ἀνωτ., σ. 184, ὑποσημ. 8). — Αἱ πολλαπλαῖ αὗται εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν διορθώσεις τῆς λέξεως ταύτης δημιουργοῦσιν εὐλόγως τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἕκαστος τῶν καθ' οἷονδῆποτε τρόπων περὶ τὸ ἐν λόγῳ χορικὸν ἀσχοληθέντων ἡμιλλᾶτο τρόπον τινὰ τοῖς ἄλλοις, ἀναζητῶν νέαν τινὰ καὶ διάφορον τῶν ὑπὸ ἄλλων τινῶν γενομένων διορθώσεων λέξιν, ἢ ὅτι ἕκαστος, ἐφ' ὅσον ἤδη ἄλλοι τινὲς διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν λόγον παρείδον ἀνεπιφυλάκτως τὴν παράδοσιν (τ.ἔ. πάσας τὰς παραδεδομένας παραλλαγὰς) καὶ κατέφυγον ἄλλος εἰς ἄλλην διόρθωσιν, ἐδίκαιοιτο καὶ οὗτος νὰ πράξη τὸ αὐτό, ἀδιαφορῶν ἐν προκειμένῳ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις περὶ τοῦ ἐὰν ἠκολούθει οὕτω τὴν ὀρθὴν ἢ μὴ μέθοδον τῆς ἐρεύνης. Οὕτως ἄλλως τε ἐξηγεῖται εὐκόλως καὶ τὸ ὅτι ἡ λέξις αὕτη ὑπέστη μέχρι τοῦδε, εἴπερ τις καὶ ἄλλη τῶν ὡς ἀνω (σσ. 184 - 185) εἰρημένων ὑπὸ ἐξέτασιν γραφῶν, πλείστας διορθώσεις.

2. Βλ. κατωτ., σ. 200, τὰ χωρία ταῦτα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων προσθέτει οὗτος τὰ ἐξῆς (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 72) : «Hoc ipsum significasse Sophoclem eo minus dubium videtur, quod ducem sequutus est Homerum».

3. Hermann, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 71 κέξ. : «His ego iudiciis locum jam antiquitus foede corruptum audacius quidem, sed leni tamen mutatione ita refingendum puto : λασιαύχενά θ' ἵππιον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγοῖ, οὐρειὸν τ' ἀδμητα ταυρον. Sensus est, λασιαύχενά θ' ἵππιον λόφον ἀμφιζυγοῖ...».

τὸν ῥημ. τύπον ἀπλοῦν : ζυγοῖ καὶ οὐχὶ κατὰ τμήσιν ἀμφιζυγοῖ), καὶ πρὸς τούτοις διώρθωσε τὴν παραδεδομένην γενικὴν ἐνικοῦ τῶν λέξεων «ἀγραύλου θηρὸς ὄρεσιβάτας» εἰς αἰτιατικὴν πληθυντικοῦ, ἦτοι «ἀγραύλους θήρας ὄρεσιβάτας», ὡς ἐπεξήγησιν τῶν ὁποίων ἠρμήνευσε τὰ ἀκολουθοῦντα «λασιαύχενά θ' ἵππον . . . οἴρειόν τ' ἀκμήτα ταῦρον».

Σημειωτέον προσέτι, ὅτι ἡ ἀντικατάστασις ἢ διόρθωσις ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς λέξεως ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ἦτο ἐπόμενον νὰ ὀδηγήσῃ εἰς περαιτέρω μεταβολὰς διὰ τε τὴν ἀπὸ ἐπόψεως μέτρου καὶ νοήματος πληρότητα τοῦ στίχου καὶ τὴν ὁμαλὴν σύνδεσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ συμφραζόμενα ¹.

Ὅλαι λοιπὸν αἱ ἀντίθετοι αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἀπόψεις τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν τε καὶ ἐρευνητῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν μορφήν τοῦ ἐξεταζομένου χωρίου ἦσαν ὁπωσδήποτε ἀναπόφευκτοι ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν παρεῖδον ἢ παρεποίησαν τὴν παράδοσιν, ἄλλοι δὲ ἐποίησαντο κακὴν χρῆσιν αὐτῆς.

Βεβαίως τὸ εὐκταῖον ἐν παντὶ π.χ. ποιητικῷ κειμένῳ τῆς ἀρχαίας γραμματείας, ὡς ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἡ ἐνιαιία παραδόσις, τ.ἔ. ἡ παράδοσις τοῦ αὐτοῦ κειμένου εἰς ὅλους τοὺς κώδικας, καὶ δὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης συμφωνία τοῦ τε νοήματος καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἐπὶ μέρους στίχων αὐτοῦ, διότι τοιαύτη συμφωνία καὶ τῶν τριῶν τούτων παραγόντων (ἐνιαίας παραδόσεως, νοήματος, μέτρου) ὁμιλεῖ εὐγλώττως ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ ἅμα πρῶτον καὶ κύριον τεκμήριον τῆς γνησιότητος τοῦ παραδεδομένου κειμένου. Εἰς ἃς ὁμως περιπτώσεις φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἡ παράδοσις δὲν διασφάζει ἐν σχέσει πρὸς τὰ συμφραζόμενα τὸ γνήσιον νόημα καὶ τὸ οἰκεῖον μέτρον ποιητικοῦ τινος χωρίου, ἢ παραποίησις ἢ ἔτι μᾶλλον ἢ αὐθαίρετος ἀπόρριψις καὶ ἀντικατάστασις αὐτῆς δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε καὶ τὴν ὀρθοτέραν ἢ τὴν μοναδικὴν μέθοδον πρὸς ἄρσιν τῆς οὕτως ἢ ἄλλως παρουσιαζομένης δυσχερείας. Μάλιστα δέ, ὅταν τὰ πλεῖστα ἐπὶ μέρους γράμματα λέξεώς τινος, ἂν μὴ ὅλα, ἔχωσι παραδοθῆ τὰ αὐτὰ εἰς ἅπαντα τὰ χειρόγραφα, ὡς π.χ. ἐνταῦθα, εἶναι λίαν πιθανὸν νὰ λανθάνῃ ὑπὸ τὰ γράμματα ταῦτα ἢ ὀρθὴ καὶ γνησίαι λέξις καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πρέπει νὰ στραφῇ κατ' ἀρχὴν ἢ ἔρευνα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ πόσον ἐσφαλμένη ὑπῆρξεν ἢ μέθοδος πάντων τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, οἵτινες ἠσχολήθησαν οὕτως ἢ ἄλλως περὶ τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, φαίνεται ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀσυμφωνίας αὐτῶν ἐν προκειμένῳ, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο οὐ μόνον νὰ περιπλακῇ ἔτι περισσότερο

.....

1. Οὕτω π.χ. καὶ ὁ Müller γράφει ἐν προκειμένῳ τὰ ἐξῆς (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 92) : «Daß die Entstellung von ὀχμάζεται weitere Änderungen, auch willkürliche, zur Folge hatte, sind wir berechtigt anzunehmen». Πρβλ. ὡσαύτως τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν Hermes 89, 1961, σ. 404, ὑπόσημ. 1.

τὸ χωρίον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξακολουθῶσιν ἔτι καὶ νῦν ὑφιστάμεναι αἱ περὶ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ μορφὴν δημιουργηθεῖσαι ἀμφιβολίαι.

Διὰ ταῦτα θὰ προσπαθήσωμεν κατωτέρω ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ταύτης τῆς παραδόσεως (χωρὶς δηλαδὴ νὰ μιμηθῶμεν τοὺς ἄλλους εἰς τὴν «ἀμίλλαν» ἢ γενικώτερον τὸν τρόπον ἐργασίας αὐτῶν ἐν προκειμένῳ¹, ἀναζητοῦντες μετ' αὐτοὺς ὁμοίως ἄλλην τινὰ περαιτέρω νέαν λέξιν) καὶ μετ' ἐξέτασιν τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν παράδοσιν ὑποστηριζομένων εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν ἢ καὶ λοιπῶν πιθανῶν γραφῶν νὰ δείξωμεν, ποία εἶναι ἢ πρέπει νὰ εἶναι ἐνταῦθα ἢ πλεόν ὀρθή καὶ δὴ καὶ ἡ γνησία λέξις ὡς καὶ πῶς ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχη τὸ χωρίον τοῦτο καθόλου :

Κατ' ἀρχὴν, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 193, ὑποσημ. 2), βεβαίως ἡ φράσις «ἄγω (ἐπάγω) ὑπὸ τὸ ζυγὸν τὸν ἵππον κλπ.» ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας, ἀλλὰ ἐνταῦθα, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Müller, εἶναι λίαν ἄστοχος ὁ μέλλον ὀριστικῆς (ὕπ)άξεται ἢ ἔτι μᾶλλον τοῦ ἀπαρεμφάτου ὑπαξέμεν², διότι ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἤδη πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σοφοκλέους ὑποτάζει καὶ τιθασεύσει τὰ ζῶα ταῦτα, ὡς πλεῖστα χωρία π.χ. παρ' Ὀμήρῳ διδάσκουσιν³, ὅπερ ἀσφαλῶς ἐγνώριζε καὶ ὁ τραγικὸς ποιητής. Δὲν ἀπετέλει τοῦτο, ἄλλως εἰπεῖν, πραγματοποιηθησόμενον εἰς τὸ μέλλον (ὡς μὴ πραγματοποιηθέντα ἤδη) νέον ἄθλον τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην δὲν ἀντιτίθεται ἢ κατὰ τινὰς κώδικας φράσις «ἀδμητα ταῦρον» τοῦ στίχου 352, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Ellend, δεχόμενος καὶ οὗτος ὡς ὀρθὸν καὶ δὴ καὶ δεδικοιολογημένον ἐκ τῆς φράσεως ταύτης τὸν ὑπ' ἄλλων προταθέντα χρόνον μέλλοντα ὑπάξεται ἢ ἄρ' ἄξεται⁴. Ἡ φράσις δηλαδὴ αὕτη, ἐὰν τὸ ἐπίθετον ἀδμητα θεωρηθῇ ἐνταῦθα ὡς ὀρθότερον καὶ γνησιώτερον τοῦ ἀκμητα (περὶ τούτου θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω), δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει εἰσέτι ὑποτάζει τὸν ταῦρον ἐν γένει (ἢ ὀρθότερον τὸ γένος τῶν ζῴων τούτων) καὶ ὅτι μέλλει νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ὅποτε θὰ ἐδικοιολογεῖτο ἴσως ἐνταῦθα μέλλον τις χρόνος, διότι ἀκριβῶς, ὡς ἀναφέρεται ἤδη παρ' Ὀμήρῳ, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἤδη συλλάβει

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 194, ὑποσημ. 1.

2. Πρβλ. Müller (ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 91 - 92) : «Es ist nun mit einem Schlage sicher, daß weder BRUNCKs Futurum ὑπάξεται diskussionswürdig ist (sollte etwa die Domestizierung des Pferdes vom Chor prophezeit werden?) noch der Infinitiv ὑπαξέμεν, den PEARSON druckt. Denn ein final-konsekutives Verhältnis liegt nicht vor».

3. Βλ. ἀνωτ., σ. 193, ὑποσημ. 2.

4. Πρβλ. F. Ellendt (Lexicon Sophocleum, Berolini 1872²), s.v. ἄγω : «Brunckius percommode ὑπάξεται ; facilius Bothius ἵππον ἄρ' ἄξεται adducit vel ad jugum, si opus fuerit. Hermanni obiectio locum invenuste simul et audacissime refingentis (quis enim ἐξέταα toleraverit apud poctam, de equorum aetate minime sollicitum, nisi in descriptione, ut Homerus?) jam domitas illas bestias esse, concidit, si proxime sequens ἀδμητα ταῦρον consideraveris». Πρβλ. ὅμως κατωτ., σ. 197, ὑποσημ. 4.

καὶ δὴ καὶ θέσει ὑπὸ τὰ δεσμὰ τὸν ταῦρον, ὃν σύρει οὕτω δέσμιον π.χ. πλησίον τοῦ βομοῦ κλπ.¹, καὶ ἐπομένως ἔχει ὑποτάξει καὶ τιθασεύσει καὶ αὐτὸν (διὰ τῶν δεσμῶν ἢ διὰ τοῦ ζυγοῦ) ὁμοίως ὡς τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸν ἡμίονον κλπ.². Κατὰ ταῦτα πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα διὰ τῆς φράσεως «οὐρειὸν τ' ἀκμηῆτα (ἢ ἀδμηῆτα) ταῦρον» ἐννοεῖ «ὄρεσίβιον καὶ νέον («ἄγριον, βαρβᾶτον», ὡς ἐξηγεῖ τὸ ἐπίθετον ἀδμηῆς ὁ Σταματάκος) ταῦρον»³ ἢ ἀκριβέστερον «ὄρεσίβιον καὶ ἄλγιστον δαμάσθαι ταῦρον» κατ' ἀντίστοιχον ὁμηρικὸν χωρίον⁴.

1. Πρβλ. π.χ. Ὀμήρ. Υ 403 *αὐτὰρ ὁ θυρόν ἄισθε καὶ ἤρηνεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἢ ἤρηνεν ἑλκόμενος Ἐλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα ἢ κοφῶν ἑλκόντων...* καὶ Β 550 *ἐνθα δέ μιν ταῦροι καὶ ἀρνεοῖς ἰλάονται* ||. Πρβλ. πρὸς τούτους Ὀμήρ. Α 728, α 25, γ 6. 8, λ 131, ν 181, ψ 278 κλπ. Πρβλ. προσέτι καὶ παρ' αὐτῷ τούτῳ τῷ Σοφοκλεῖ, Αἴ. 296 - 297 *εἷσω δ' εἰσηλθε σὺν δέ τοις ἄγων ὁμοῦ* || *ταύρους, κίνας βοτῆρας, εὐερόν τ' ἄγραν* ||.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 193, ὑπόσημ. 2 καὶ κατωτ. τὰς ὑπόσημ. 3 καὶ 4. Πρβλ. πρὸς τούτους Ὀμήρ. Ν 703 κέξ. *«ἀλλ' ὡς τ' ἐν νεϊῷ βόε οἶνοπε πηκτόν ἄουτρον ἴσον θυμόν ἔχοντε τιταίνετον...*», Ω 782 κέξ. *«Ὡς ἔφαθ', οἳ δ' ὅπ' ἀμάξην βόας ἡμίονους τε ἰεύγνυσαν...*». Ὁσαύτως Ὀμήρ. Κ 352, ν 32 κλπ.

3. Πρβλ. π.χ. καὶ Ὀμήρ. Κ 292 - 293 (= γ 382 - 383) *σπῶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν ἐδρυμέτωπον, ἢ ἀδμηῆτην, ἦν οἷ πω ὑπὸ ζυγόν ἤγαγεν ἀνήρ* ||, ὅπου ἡ νεαρᾶς (μικρᾶς) ἡλικίας βοῦς χαρακτηρίζεται ὡσαύτως ὡς ἀδμηῆτη (βοῦν ἦνιν = βοῦν ἡλικίας ἐνός ἔτους = νεαρὰν βοῦν = «δαμίλαν χρονιάρικην» κατὰ μετάφρασιν τοῦ Ἰακ. Πολυλά). Ἄλλως λέξεσι, τὸ (ἑτυμολογικῶς συναφές καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ ἀδμηῆς) ἐπίθετον ἀδμηῆτην ἐνταῦθα σημαίνει ἀναμφιβόλως «μὴ δαμασθεῖσαν εἰσέτι, τ.ἔ. ἄζευκτον, ἀχρησιμοποίητον καὶ ἀκούραστον εἰσέτι» (βοῦν), ὡς δεικνύει σαφέστατα καὶ ἡ προσδιορίζουσα (ἐπεξηγητοῦσα) τοῦτο ἀναφορικῆ πρότασις *ἦν οἷ πω ὑπὸ ζυγόν ἤγαγεν ἀνήρ*, ἦτοι «τὴν ὁποίαν ὁ ἀνὴρ δὲν ὑπήγαγεν εἰσέτι ὑπὸ τὸν ζυγόν» (ἀποκαλουμένην διὰ τοῦτο ἀδμηῆτην), ὡς οὐσαν βεβαίως ἀκόμη νεαρὰν (μικρᾶς ἡλικίας) καὶ ἐπομένως ἀκατάλληλον πρὸς ζεύξιν. Μίαν λοιπὸν τοιαύτην (νεαρὰν, ἄζευκτον εἰσέτι, ἀγνήν) βοῦν ὑπόσχονται ὁ Διομήδης (Κ 292 κέξ.) καὶ ὁ Νέπτωρ (γ 382 κέξ.), ὅτι θὰ θυσιάσωσιν εἰς τὴν θεάν Ἀθηνᾶν, ὅπερ βεβαίως δὲν θὰ ὑπέσχοντο, ἐὰν τοῦτο ἦτο τι ἀκατόρθωτον ἢ μὴ κατωρθωμένον ἤδη ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν δηλαδὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁ ἀνθρώπος δαμάσει καὶ τιθασεύσει τὸ γένος τῶν ζῶων τούτων καὶ δὲν εὐρίσκοντο οὕτω ταῦτα εἰς τὴν διάθεσιν καὶ ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. — Πρβλ. καὶ διὰ τὸ ἐπίθετον ἀδμηῆς, ἀναφερόμενον ὁμως εἰς τὸν ἡμίονον : Ὀμήρ. δ 634 κέξ. *ἀνὴρά μοι οἶχετ' ἄγων* (sc. Τηλέμαχος πρὸς Πύλον) *ἐμὲ δὲ χρεὼ γίνεται αὐτῆς ἢ Ἡλιδ' ἐς εὐρέχορον διαβήμεναι, ἐνθα μοι ἵπποι ἢ δώδεκα θήλειαι, ὑπὸ δ' ἡμίονοι ταλαεργοὶ ἢ ἀδμηῆτες τῶν κέν τιν' ἐλασσάμενος δαμασαίμην* || (κατὰ μετάφρασιν Ἰακ. Πολυλά: «μὲ τὸ καράβι μ' ἔφυγε, καὶ τὸ ἔχω ἀνάγκη τώρα, ἢ νὰ διαβῶ εἰς τὴν Ἡλιδα, ἢ ποῦ δώδεκα φοράδες ἢ μου βόσκουν, κ' ἔχουν στὸ βυζὶ φιλόπονα μουλάρια ἢ ἀδάμαστα καὶ θὰ παίρνω κἀνένα νὰ δαμάσω ||»).

4. Πρβλ. Ὀμήρ. Ψ 654 - 655 *ἡμίονον ταλαεργόν ἄγων κατέδησ' ἐν ἀγῶνι ἢ ἐξέτε' ἀδμηῆτην, ἢ τ' ἄλγιστη δαμάσθαι* ||. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ (ἑτυμολογικῶς συναφές καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ ἀδμηῆς) ἐπίθετον τοῦτο ἀδμηῆτη σημαίνει, οὐχ ὅτι ἡ ἡμίονος εἶναι εἰσέτι ἀδάμαστος καὶ ἄζευκτος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχει εἰσέτι δαμάσει καὶ ὑπαγάγει ταύτην ὁ ἀνθρώπος ὑπὸ τὸν ζυγόν (διότι τοῦτο ἔχει ἤδη γίνεαι : Ὀμήρ. ζ 73 *ἡμίονους θ' ἔπαγον ζευξάν θ' ὑπ' ἀπήρην*), ἀλλ' ὅτι εἶναι δύσκολος ὡς πρὸς τὸ νὰ δα-

Πρὸς τούτοις ὁ ποιητής, ὅπως ἐπεξηγήση σαφέστερον τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ χορικοῦ ἀναφερομένην μνημειώδη γνωμικὴν φράσιν «πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει» καὶ δὴ καὶ στηρίξη ἐπὶ συγκεκριμένων, γνωστῶν ἤδη καὶ βεβαίων, τεκμηρίων τὴν αὐτόθι ἐξυμνουμένην «δεινότητα» τοῦ ἀνθρώπου, παραθέτει ἐνταῦθα ἐπιτευχθέντα ἤδη ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἔργα, τίνας δηλαδὴ ἐκπληκτικοὺς ἄθλους ἔχει ἤδη ἐπιτελέσει οὗτος¹, καὶ οὐχὶ τί θὰ ἐπιτύχη ἢ ἐπιτελέσει εἰς τὸ μέλλον.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ἀρμόζει ἐνταῦθα κατ' οὐδένα τρόπον χρόνος μέλλων, ἀπορρίπτεται ἢ ὑποστηριζομένη γραφή (ὑπ)άξεται ἢ ὑπαξέμεν τοῦ ῥ. (ὑπ)άγω. Ἐν προκειμένῳ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς συχνότατα ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματεία ἀπαντώσης φράσεως «ὑπάγω (ἄγω) τὸν ἵππον (ὑπὸ τὸν) ζυγόν»², θὰ ἤρμοζεν ἀντιθέτως κατὰ τὸ νόημα καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀμέσως προηγούμενον ἀναφερόμενον κρατεῖ ἐνεστώως τοῦ ῥ. (ὑπ)άγω, ἦτοι «ἄγει» ἢ «ὑπάγει» ἢ (ὡς μέσον ὠφελείας ἢ δυναμικὸν) «ἄγεται» ἢ «ὑπάγεται». Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ νοῦς τοῦ στίχου γενικῶς θὰ ἦτο ἢ διὰ τοῦ ζυγοῦ «ἐπιτευχθεῖσα ἤδη τιθάσευσις (ἡμέρωσις) τοῦ ἵππου (καὶ τοῦ ταύρου)», ἥτις θὰ ἀπετέλει τὸν αὐτόθι ἐννοούμενον ἄθλον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θὰ ἐκαλύπτετο οὕτω πλήρως ἢ ἀνάγκη μνημονεύσεως καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐπιτευχθέντος τινὸς ἐκπληκτικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐμαρτύρει καὶ τοῦτο ὡς ἐν ἔτι ἐπὶ πλεον παράδειγμα τὴν «δεινότητα» τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πάντα τὰ ἄλλα ἐν τῷ καθόλου χορικῷ.

Ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὰς δύο γραφὰς «ἄγει» καὶ «ἄγεται», θὰ ἠδύνατο

μάση τις ταύτην (δύσκολος κατὰ τὴν δάμασιν, δύσκόλως δαμάζεται). Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὡσαύτως σημασίαν χρησιμοποιεῖται παρ' Ὀμήρῳ τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἄδμητος καὶ δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν (τὴν) ἵππον (Ψ 265 - 266 «... ἄτάρ αὐτῷ δευτέρῳ ἵππον ἔθηκεν ἢ ἔξέτε' ἀδμήτην, βρέφος ἡμίονον κεύουσαν ἢ»), ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς πλεῖστα ἄλλα χωρία ἀναφέρεται σαφῶς, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἤδη ὑπαγάγει τὸν ἵππον ὑπὸ τὸν ζυγόν (βλ. ἀνωτ., σ. 193, ὑποσημ. 2). — Οὕτω παρ' Ὀμήρῳ τὸ ἐπίθετον ἀδμῆς ἀπαντᾷ 3 φορές («ἡμίονοι... ἀδμήτες»: δ 637, «παρθένος ἀδμῆς»: ζ 109 228), τὸ ἄδμητος (μόνον εἰς θηλ. γένος ἀδμήτη) 4 φορές («βοῦν... ἀδμήτην»: Κ 293 = γ 383, «ἵππον... ἀδμήτην»: Ψ 266 «καὶ ἡμίονον... ἀδμήτην»: Ψ 655) καὶ τὸ ἀδάμαστος ἅπαξ («Ἀΐδης... ἀδάμαστος»: Ι 158). Εἰς οὐδὲν δὲ τῶν χωρίων τούτων τὸ ἐπίθετον ἄδμητος ὡς καὶ τὸ ἀδμῆς (ἐν δ 637), ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἵππον ἢ τὸν ἡμίονον ἢ τὸν βοῦν (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 197, ὑποσημ. 3), σημαίνουσιν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος δὲν ἔχει ὑποτάξει καὶ τιθασεύσει τὸ γένος τῶν ζώων τούτων, ἐνῶ πλεῖστα ἄλλα χωρία παρ' Ὀμήρῳ, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 197, ὑποσημ. 1 καὶ 2), διδάσκουσιν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Κατ' ἀκολουθίαν ἢ ἀνωτέρω (σ. 196, ὑποσημ. 4) γνώμη τοῦ Ellendt εἶναι ἀναμφιβόλως ἐσφαλμένη.

1. Τοῦτο δεικνύουσιν ἄλλως τε καὶ οἱ ῥημ. τύποι τοῦ χορικοῦ, οἵτινες κεῖνται ἅπαντες εἰς χρόνον ἐνεστώτα ἢ ἀόριστον ἢ παρακείμενον. Μόνον δὲ ἐν στ. 362 ἀπαντᾷ χρόνος μέλλων «οὐκ ἐπάξεται», ὅστις ὅμως εἶναι δεδικαιολογημένος, διότι ἐκεῖ ἀναφέρει ὁ ποιητής, τί δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἐπιτύχη ὁ ἀνθρώπος, τ.ἔ. τὴν «φεύξιν» τοῦ θανάτου.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 193, ὑποσημ. 2.

κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἂν μὴ κατ' ἀνάγκην, παραδίδεται διὰ τῶν παραλλαγῶν τούτων τῆς λέξεως τὸ ἐπίθετον *ἐξέτης* εἰς αἰτιατικὴν ἐνικοῦ, ἥτοι *ἐξέτε'* (ἡ διαφορὰ εἰς τὴν κατάληξιν αὐτῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐπιθέτου *ἐξέτε'* καθὼς καὶ τὸ ψιλὸν πνεῦμα εἰς τὰς δύο ἐξ αὐτῶν ἐξηγοῦνται εὐκόλως ὡς διορθώσεις κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου). Ἡ ἄποψις αὕτη ἐνισχύεται ἐτι περισσότερο πρὸς τοῖς ἀνωτέρω καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ ἐπίθετον *ἐξέτης*, ὡς θὰ δειχθῇ ἀμέσως κατωτέρω, συμφωνεῖ καθ' ἡμᾶς ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος καὶ μέτρου πλήρως τοῖς συμφραζομένοις. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τοῦ ἐπιθέτου τούτου χωροῦμεν εἰς τε τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ χωρίου καθόλου :

Κατ' ἀρχὴν ἡ φράσις αὕτη «*ἵππον ἐξέτε'*» ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ὀμήρω :

Ψ 265 «*τῶ πρώτῳ ἀτὰρ ἀντὶ τῶ δευτέρῳ ἵππον ἔθηγεν*
266 *ἐξέτε' ἀδμήτην, βρέφος ἡμίονον κεύουσας*».

Πρβλ. καὶ

Ψ 654 «*ἡμίονον ταλαεργὸν ἄγων κατέδησ' ἐν ἀγῶνι*
655 *ἐξέτε' ἀδμήτην, ἥ τ' ἀλγίστη δαμάσασθαι*».

Τὸν λόγον διακρίσεως τῆς ἡλικίας ταύτης τοῦ (τῆς) ἵππου ἐξηγεῖ σαφέστατα ὁ Ἀριστοτέλης (περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορ. 576 b 4 κέξ.) :

«*ἡ μὲν οὖν θήλεια (sc. ἵππος) πέντ' ἐτῶν τέλος λαμβάνει μήκους καὶ ὕψους, ὁ δ' ἄρσεν (sc. ἵππος) ἐξ ἐτῶν*»¹.

Ἡ φράσις λοιπὸν αὕτη «*ἵππον ἐξέτε'*» παρὰ Σοφοκλεῖ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Hermann (βλ. ἀνωτ., σ. 194, ὑποσημ. 2), εἶναι σαφῶς ὀμηρικὴ, ἡ δὲ μνημόνευσις αὐτῆς ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ χωρίῳ δικαιολογεῖται πλήρως διὰ τοῦ ὡς ἄνω χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους καθὼς καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἀναλύσεως τῶν ὡς ἄνω δύο παραλλήλων ὀμηρικῶν χωρίων.

Οὕτω συμφωνοῦμεν κατ' ἀρχὴν πρὸς τὸν Hermann καὶ τὸν Σεμιτέλον, οἵτινες, στηριχθέντες εἰς τὰ ὡς ἄνω χωρία τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐδέχθησαν ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον *ἐξέτε'*, διαφωνοῦμεν ὅμως ριζικῶς πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπενεχθείσας περαιτέρω μεταβολὰς εἰς τὸ χωρίον (βλ. ἀνωτ., σ. 194 κέξ.) καὶ τὴν καθόλου μορφήν αὐτοῦ, περὶ ὧν θὰ ἴδωμεν λεπτομερέστερον κατωτέρω.

Ἐπειτα ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐννοεῖται τὸ ἀμέσως προηγουμένως ἀνα-

1. Οὕτω καὶ ὁ Εὐστάθιος, ὑπομνηματίζων τὰ ὡς ἄνω χωρία τῆς Ἰλιάδος, γράφει τὰ ἐξῆς (1322,32 κέξ.) : «*ὅτι καὶ ἀλγίστη δαμάσασθαι. ἀλγεινὸς μὲν γὰρ καὶ βοῦς καὶ ἵππος δαμασθῆναι μετὰ ἐξ ἐτη ἀλγίστη δὲ καὶ οὐ ῥαδίως εἴκουσα ζυγῶ ἢ σφριγῶσα ἡμίονος*».

φερόμενον ῥῆμα κρατεῖ, ἢ σύνταξις τοῦ ὁποίου ἔχει ἑνταῦθα μεταβληθῆ (κρατῶ + αἰτ.)¹. Ἡ μεταβολή αὕτη ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ῥήματος τούτου: ἐν ἀρχῇ τῆς ἡμιπεριόδου ἀναφέρει ὁ ποιητής, ὅτι (ὁ «περιφραδῆς ἀνήρ») «κρατεῖ διὰ τεχνασμάτων τῶν εἰς τοὺς ἀγροὺς διαμενόντων καὶ ἀνά τὰ ὄρη περιφερομένων θηρῶν» (ἐν προκειμένῳ ἔννοοῦνται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λέοντες, λύκοι, θῶες, κάπροι, ἄρκτοι, παρδάλεις κλπ.)², ἤτοι «διὰ τεχνασμάτων καταβάλλει, ἐξοντώνει τὰ θηρία ταῦτα»³ (κρατῶ -|· γεν.)⁴, καὶ ἐν συνεχείᾳ μνημονεύει τὸν «ἵππον καὶ τὸν ταῦρον», τὰ ὁποῖα ζῶα (καὶ οὐ χί θηρία) «δὲν ἐξοντώνει», ἀλλὰ «τιθασεύει

1. Εἰ καὶ θεωρεῖται περιττὴ ἢ μνημόνευσις ἑνταῦθα σχετικῶν παραδειγμάτων περὶ τοῦ βραχυλογικοῦ ἔφους τῶν ἀρχαίων κειμένων (πολλῶ δὲ μᾶλλον τῶν ποιητικῶν), ἐπιτραπήτω παρὰ ταῦτα ἢ παράθεσις τοῦ κάτωθι χωρίου τοῦ Σοφοκλέους, Ἄντιγ. 726 - 729:

Κρ. «οἱ τηλικοῖδε καὶ διδαζόμεσθα δὴ
φροσεῖν πρὸς ἀνδρὸς τηλικοῦδε τὴν φύσιν ;
Αἰ. μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον· εἰ δ' ἐγὼ νέος,
οὐ τὸν χρόνον χρὴ μᾶλλον ἢ τᾶργα σκοπεῖν».

Μετὰ τὴν λ. δίκαιον ἔννοεῖται τὸ προηγούμενον ῥῆμα εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον (βεβαίως εἰς β' πρόσ. κατὰ τὸν διάλογον), ἤτοι διδάξεσθε ἢ διδάξη (= θὰ διδαχθῆς). Πρβλ. προσέτι καὶ τὴν (ἔστω ἀσήμαντον) διαφορὰν εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν (ἀπαρέμφατον τοῦ μὲν, ὄνομα τοῦ δέ).

2. Πρβλ. π.χ. καὶ Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 1,4,7 «ὁ οὖν Κῦρος τῶν ἐπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο ποίοις οὐ χρὴ θηρίοις πελάζειν καὶ ποῖα χρὴ θαρροῦντα διώκειν. οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ἄρκτοι τε πολλοὺς ἤδη πλησιάσαντας διέφθειραν καὶ κάπροι καὶ λέοντες καὶ παρδάλεις, αἱ δὲ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ οἱ ἄγριοι οἴες καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἄγριοι ἄσυνεῖς εἰσιν».

3. Ἐνταῦθα λοιπὸν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ δὴ καὶ ἐπικινδύνων ζῴων, ἢ ἐξοντώσις τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται «μαχαναῖς» (!) καὶ οὐχὶ «σπεύραισι δικτυοκλώσταις», δι' ὧν ἢ σύλληψις αὐτῶν δὲν εἶναι νοητὴ. Οὕτω δὲ ἀντιδιαστέλλονται τὰ θηρία ταῦτα πρὸς τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀντιστροφῆς ταύτης μνημονευόμενα ζῶα, ἔνθα διὰ τῆς φράσεως «καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη», ἀναφερομένης μάλιστα (σκοπίμως ;) μεταξὺ τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἰχθύων, ἔννοοῦνται μᾶλλον τὰ μικρότερα («φαγώσιμα» καὶ μὴ, ὁμοίως ὡς τὰ πτηνὰ καὶ οἱ ἰχθύες) ζῶα, ὡς π.χ. λαγωοί, ἔλαφοι, δορκάδες κλπ. (βλ. καὶ ἀνωτ. τὴν ὑποσημ. 2 περὶ τὸ τέλος), διότι εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους «στίχους» (344 καὶ 350) τ ἦ ς α ὕ τ ἦ ς ἀντιστροφῆς πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν θηρῶν, ὅπερ θὰ ἀπετέλει περιττὴν καὶ ἄστοχον ἐπανάληψιν ἢ ταυτολογία, μὴ ἀρμόζουσαν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Σοφοκλέους. Ὑπὲρ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν ἐν ταῖς εἰρημέναις φράσεσι (στ. 344 «θηρῶν ἀγρίων ἔθνη» καὶ στ. 350 «ἀγρωῦλον θηρὸς ἄρσεσιβάτα») ἔννοουμένων ζῴων ὁμιλεῖ πρὸς τοῖς ἀνωτέρω εὐγλώττως καὶ τὸ εἰς τὴν δευτέραν μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπαντῶν ἐπίθετον «ἀρσεσιβάτα». Διὰ τὸν λόγον ἴσως τοῦτον καὶ ὁ Friedländer (ἀνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 1) κατὰ τὴν μετρικὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐν λόγῳ χορικοῦ (αὐτόθι, σσ. 56 - 58) χαρακτηρίζει ἐν σελίδι 58 τὰ μὲν (στ. 344) ὡς «Landtiere» καὶ τὰ δὲ (στ. 350) ὡς «das wilde Getier der Berge».

4. Συχνοτάτη εἶναι παρὰ Σοφοκλεῖ ἢ χρῆσις τοῦ κρατέω + γενικῆ. Πρβλ. π.χ. Αἰ. 484 1337, Ἡλέκτρ. 1175, Οἶδ. Κολ. 405 408 1207 1386, Φιλοκτ. 921 1048 1292 κλπ.

καὶ ἡμερώνει» (*κρατῶ* + *αἰτ.*)¹ ὁ ἄνθρωπος (διὰ τῶν δεσμῶν, τοῦ ζυγοῦ). Ὅτι δὲ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἡμιπερίοδον τῆς ἀντιστροφῆς πρόκειται περὶ δύο *διαφόρων* πρὸς ἀλλήλας κατηγοριῶν ζώων, ἤτοι 1) «ἀγραύλου θηρὸς ὄρεσσιβάτα» καὶ 2) «λασιαύχενά θ' ἵππον... οὔρειόν τ'... ταῦρον», δεικνύει σαφέστατα ἡ χρῆσις ἐνταῦθα τῶν δύο συνωνύμων ἐπιθέτων «ὄρεσσιβάτα - οὔρειον», τοῦθ' ὅπερ θὰ ἀπετέλει ἐν προκειμένῳ ἀσυγχώρητον καὶ μὴ ἀρμόζουσαν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Σοφοκλέους ἐπανάληψιν, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τῶν αὐτῶν ζώων εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ἐὰν δηλαδὴ ἐκαλεῖτο ὁ ταῦρος κατ' ἀρχὴν «ὄρεσσιβάτα» καὶ ἀμέσως κατωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ «οὔρειος», ὅποτε θὰ προέκυπτε πρὸς τούτοις καὶ ἀνεξήγητος ἀνωμαλία ἐκ τοῦ διπλοῦ τούτου χαρακτηρισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως τοῦ ταῦρου ἐναντι τοῦ ἵππου². Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ταύτῃ μετὰ τὰς δύο πρώτας κατηγορίας τῶν ζώων, ἤτοι 1) τῶν προοριζομένων πρὸς τροφήν τοῦ ἀνθρώπου (πτηνῶν, μικρῶν ζώων, ἰχθύων) καὶ 2) τῶν ἀπειλούντων τὴν ζωὴν αὐτοῦ («ἀγραύλου θηρὸς ὄρεσσιβάτα») ἢ καὶ χρησίμων αὐτῷ ὄντων (π.χ. διὰ τὸ δέρμα αὐτῶν κλπ.), ἀκολουθεῖ 3) ἡ κατηγορία τῶν ἐξημερωμένων ζώων, τοῦ τε ἵππου καὶ τοῦ ταύρου, προοριζομένων διὰ τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν ἀγροτικὸν βίον αὐτοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ τὸ μὲν «ἐπίθετον» *ἀμφίλοφον*, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ἀπαντᾷ (ἐπομένως λίαν ἀμφίβολον καὶ ἐνταῦθα), ἀναγιγνώσκομεν (ὡς ἔπραξαν καὶ ἄλλοι τινες, βλ. ἀνωτ., σ. 185) ὡς δύο λέξεις, ἤτοι *ἀμφὶ λόφον*³, τὸ δὲ οὐσιαστικὸν *ζυγόν* ὡς δοτικὴν (τοῦ ὄργανου) *ζυγῶ*⁴ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν προηγουμένην δοτικὴν (τοῦ ὄργανου) *μαχαναῖς* (ἐνταῦθα ἐννοεῖται μία κατὰ δοτικὴν μετοχὴ).

1. Ἡ σύνταξις αὕτη τοῦ *κρατέω* (+ *αἰτ.*) εἶναι γνωστὴ καὶ ἀλλαγῆς παρά Σοφοκλεῖ: Οἶδ. Τύρ. 1522 «πάντα μὴ βούλου κρατεῖν», Οἶδ. Κολ. 839 «μὴ ἴπιτασσ' ἂ μὴ κρατεῖς» καὶ 1380 «... τὸ σὸν θάκημα καὶ τοὺς σοὺς θρόνους | κρατοῦσιν...».

2. Κατ' ἀκολουθίαν ἐσφαλμένως ἐδέχθη ὁ Σεμιτέλος (βλ. ἀνωτ., σ. 195) τὴν τελευταίαν φράσιν τῆς ἀντιστροφῆς «λασιαύχενά θ' ἵππον... οὔρειόν τ' ἀκμήτα ταῦρον» ὡς ἐπεξήγησιν τῆς προηγουμένης φράσεως «ἀγραύλου θηρὸς ὄρεσσιβάτα» (ἦν διώρθωσε διὰ τοῦτο καὶ ταύτην εἰς αἰτιατικὴν), διότι πρὸς τοῖς ἀνωτέρω, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οὐδαμοῦ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας μνημονεύεται τοῦλάχιστον ὁ ἵππος ὡς *θήρ* (!).

3. Ἐν προκειμένῳ εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῆ τις, ὅτι τὸ εἰς ἀπαντας τοὺς κώδικας παραδιδόμενον ἐπίθετον *ἀμφίλοφον* προήλθεν ἐκ τῶν δύο τούτων λέξεων κατὰ τὴν διὰ τῆς ἡμερολογημάτων γραφῆς παράδοσιν τοῦ κειμένου.

4. Πολλάκις αἱ καταλήξεις τῶν λέξεων (προκειμένου π.χ. περὶ ὀνομάτων) δὲν παραδίδονται ἐν τοῖς κώδιξι πλήρεις. Ταύτας πρέπει διὰ τοῦτο νὰ συμπληροῖ ἐκάστοτε ὁ ἀναγνώστης κατὰ τὸ νόημα καὶ τὴν συντακτικὴν σχέσιν τῶν τοιούτων λέξεων πρὸς τὰ συμφραζόμενα. Ἄλλως τε ἦτο ἐπόμενο νὰ ἀναγνωσθῆ (ἢ ἀκόμη καὶ νὰ διορθωθῆ) ἀναλόγως καὶ τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο, ἤτοι *ζυγόν*, διὰ τὴν συντακτικὴν σύνδεσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐκ τῶν δύο λέξεων (*ἀμφὶ λόφον*) καθ' οἷονδῆποτε τρόπον προκῦψαν «ἐπίθετον» *ἀμφίλοφον*.

συνημμένη πρὸς τὸ ζυγῶ, π.χ. *τιθεμένῳ ἢ τεθειμένῳ*)¹. Ἡ σύνταξις αὕτη («κρατεῖ... ἵππον... ἀμφὶ λόφον ζυγῶ») ἀφορᾷ βεβαίως καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ ἐπομένῳ στίχῳ μνημονευόμενον *ταῦρον*², ἐνθα ἐκ τῶν δύο παραδεδομένων γραφῶν «*ἀδμηῆτα, ἀκμηῆτα*» γνησιωτέρα φαίνεται μᾶλλον ἢ δευτέρα καὶ διὰ μετρικοῦς λόγους³ καὶ διότι περιέχεται ἐν αὐτῇ τρόπον τινά καὶ ἡ ἔννοια τῆς πρώτης «*ἀδάμαστος*» (*ἀκμῆς* = *ἀκούραστος*, ἦτοι «μὴ δαμασθεὶς καὶ ζευχθεὶς, μὴ χρησιμοποιοθεὶς εἰσέτι, νέος»)⁴.

Διὰ τῆς τοιαύτης συντάξεως καὶ ἑρμηνείας τοῦ χωρίου τόσον τὸ ἐπίθετον *ἐξέτε* (*ἵππον*) ὅσον καὶ ὁ ἐμπρόθετος προσδιορισμὸς *ἀμφὶ λόφον* συμφωνοῦσιν ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος ἀπολύτως τοῖς συμφραζομένοις. Πρὸς τούτοις δὲ ἀποδίδεται ὡσαύτως λίαν σαφῶς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ περιγραφόμενος ἄθλος τοῦ «*περιφραδοῦς ἀνδρός*», ἦτοι «ἢ διὰ τοῦ πέριξ τοῦ τραχήλου ζυγοῦ τιθάσευσις καὶ ἡμέρωσις τοῦ ἁλγίστου δαμάσασθαι ἕξαετοῦς ἵππου καὶ τοῦ ὄρεσιβίου (ἀγρίου) ἀκμηῆτος ταύρου», ἧτις ἀποτελεῖ ἐν εἰσέτι ἐκπλη-

1. Πρβλ. π.χ. παρομοίαν παράλειψιν μετοχῆς καὶ εἰς τὴν βραχυλογικὴν φράσιν τοῦ στίχου Σοφοκλ. Ἄντιγ. 2 :

1. «*Ἦ κοινὸν ἀδτάδελφον Ἰσμήρης κάρα,
ἄθ' οἴσθ' ὅ,τι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίου κακῶν
ὁποῖον σὺχλὶ νῶν ἔτι ζῶσαιν τελεί ;*».

Μετὰ τὸν ἐμπρόθετον προσδιορισμὸν «*ἀπ' Οἰδίου*» ἐννοεῖται ὅπωςδήποτε μετοχή τις, ὡς π.χ. «*προερχομένων*» ἢ (κατὰ τὸν Μιστριώτην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62, ὑποσημ. 2) «*ἐμπεφυκότων*».

2. Πρβλ. καὶ Σχόλια (P. Parageorgius, ἄνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 3), στ. 352 : «*σῦρειόν τ' ἀκμηῆτα ταῦρον*] Ἄπο κοινοῦ τὸ ὑπὸ ζυγῶν ἀΐεται» (ἐξαιρέσει βεβαίως τῆς ἐσφαλμένης καθ' ἡμᾶς γραφῆς «*ἀΐεται*» καὶ τοῦ «*ὑπὸ ζυγῶν*»).

3. Ὡς γνωστὸν, τὰ συμπλέγματα τῶν συμφώνων *γμ, γν, δμ* (ὡς ἐνταῦθα ἐν τῇ λέξει *ἀδμηῆτα*) καὶ *δν* (τ.ἔ. *μέσα + μ ἢ ν*) καθιστῶσι προηγουμένην αὐτῶν βραχεῖαν συλλαβὴν πάντοτε θέσει μακράν, ἐνῶ ἀντιθέτως βραχεῖα συλλαβὴ πρὸ τῶν λοιπῶν ἀφώνων (τ.ἔ. *λεπτῶν* καὶ *δασέων*) + *μ ἢ ν* κλπ. ἄλλοτε παραμένει βραχεῖα καὶ ἄλλοτε ἰσχύει ὡς θέσει μακρά. Βλ. περὶ τούτων εἰς P. M a a s, Griechische Metrik (Einleitung in die Altertumswissenschaft I, 7), Leipzig und Berlin 1923, § 124, Snell (ἄνωτ., σ. 188, ὑποσημ. 1), σ. 55 καὶ Κοιζενiewski (ἄνωτ., σ. 188, ὑποσημ. 1), σ. 21. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ γραφή *ἀδμηῆτα*, ἔχουσα τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν θέσει μακράν, δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ μέτρον τοῦ παρόντος στίχου, διότι εἰς τὴν τετάρτην θέσιν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται βραχεῖα συλλαβὴ, ὡς δεικνύει ἡ μετρικῶς ἀντίστοιχος λέξις *γένει* ἐν τῇ στροφῇ (στ. 341). Κατόπιν τούτου ἡ ἀρμόζουσα ἀπὸ μετρικῆς ἐπόψεως ἐνταῦθα γραφή εἶναι ἡ ἕτερα, ἦτοι *ἀκμηῆτα*, διότι ἡ ἀρχικὴ συλλαβὴ αὐτῆς δύναται κατὰ τὰ ἀνωτέρω νά μετρηθῆ ὡς βραχεῖα (μάλιστα δέ, ὡς παρετήρησεν ὁ Müller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 93, ἡ λ. *ἀκμηῆ* κλπ. παρὰ Σοφοκλεῖ ἔχει πάντοτε τὴν πρώτην συλλαβὴν βραχεῖαν). — Ἀντιθέτως ὁ Müller (ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 92 - 93) τείνει νά δεχθῆ ὡς ὀρθὴν τὴν γραφὴν *ἀδμηῆτα*, ἐκλαμβάνων τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν αὐτῆς ὡς βραχεῖαν καὶ θεωρῶν τὴν περίπτωσιν ταύτην ὡς ἐξαιρέσιν τοῦ ἰσχύοντος μετρικοῦ κανόνος.

4. Βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 196 κέξ., ἰδίᾳ σ. 197, ὑποσημ. 3 καὶ 4.

κτικὸν κατόρθωμα τοῦ ἀνθρώπου, μαρτυροῦν καὶ τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν «δεινότητα» αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν λοιπὸν προκύπτει ἡ ἐξῆς μορφή τοῦ στίχου :

351 «Ἴππον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγῶ».

Ὅσον ἀφορᾷ νῦν εἰς τὸ μέτρον τοῦ στίχου τούτου, εἶναι ἤδη γνωστὸν, ὅτι ἕκαστον τῶν συμφώνων μ, ν, λ, ρ, σ, ς (ἐν ἀρχῇ ἢ ἐντὸς λέξεώς τινος) δύναται νὰ καταστήσῃ προηγούμενην αὐτοῦ βραχεῖαν συλλαβὴν θέσει μακράν¹. Τοῦτ' αὐτὸ εἶναι ὡσαύτως δυνατὸν καὶ εἰς τὴν πρὸ ἐκάστου τῶν συμφώνων τούτων τυχὸν ἀπαντῶσαν τελικὴν βραχεῖαν συλλαβὴν λέξεώς τινος, ὅταν ἡ ἐπομένη λέξις ἄρχηται ἀπὸ φωνήεντος. Οὕτω π.χ. ἐν τῷ στίχῳ τῆς Ἰλιάδος

Ξ 1 «Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης»

ἡ τελικὴ βραχεῖα συλλαβὴ τῆς λέξεως ἔλαθεν εἶναι θέσει μακρά². Αἱ ιδιότητες δὲ τῶν ἐπικῶν δακτύλων ἰσχύουσιν ὡσαύτως κατὰ βάσιν καὶ διὰ τοὺς λυρικοὺς δακτύλους³, ὡς εἶναι π.χ. οἱ ἐνταῦθα ἐν τοῖς στίχοις 350 - 351 καὶ τοῖς μετρικῶς ἀντιστοίχοις 339 - 340 ἐν τῇ στροφῇ⁴. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ τελικὴ βραχεῖα συλλαβὴ τῆς λέξεως ἴππον εἰς τὸν δακτυλικὸν στίχον 351 δύναται κατὰ τὰ ἀνωτέρω (ἐπειδὴ δηλαδὴ αὕτη εὐρίσκεται πρὸ τοῦ ν καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπομένη λέξις, ἐξέτε', ἄρχεται ἀπὸ φωνήεντος) νὰ μετρηθῇ ἐνταῦθα ὡς θέσει μακρά. Οὕτω τὸ πρῶτον ἐπὶ μέρους μέτρον τοῦ στίχου 351 (ἴππον) εἶναι — — (σπονδαῖος), ὅπερ οὐδεὶς παρετήρησεν⁵. Τὰ ἐπόμενα δὲ ἐπὶ μέρους μέτρα τοῦ στίχου εἶναι 3 δάκτυλοι, ἤτοι ὁλόκληρος ὁ στίχος ἔχει μετρικῶς οὕτω :

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 191, ὑπόσημ. 2. Πρβλ. πρὸς τούτους Ὀμήρ. Δ 274 «τὸ δὲ κορυσσέσθην, ἄμα δὲ νέφος εἶπετο πεζῶν||», Φ 368 «πολλῇ λισσόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα||», Χ 435 «δειδέχατ' ἢ γὰρ καὶ σφι μάλῃ μέγα κῆδος ἔησθα||», Ω 430 «αὐτὸν τῆ ῥῶσαι, πέμψον δέ με σὺν γε θεοῖσιν||» κλπ.

2. Πρβλ. προσέτι Ὀμήρ. Α 153 «δεῦρο μαχησόμενῶς, ἐπεὶ οὐ τί μοι αἰτιοί εἰσιν||».

3. Πρβλ. π.χ. κατωτ., σ. 205, ὑπόσημ. 1.

4. Διαφορὰς τινὰς μεταξὺ τῶν λυρικῶν καὶ τῶν ἐπικῶν δακτύλων (τ.ἔ. μεταξὺ τῶν ἀδομένων καὶ τῶν ἀπαγγελλομένων δακτύλων) βλ. π.χ. εἰς Korzeniewski (ἀνωτ., σ. 188 ὑπόσημ. 1), σ. 73 κέξ. — Πλείονα περὶ τῶν λυρικῶν δακτύλων βλ. π.χ. εἰς E. Fraenkel, Lyrische Daktylen, Rheinisches Museum 72, 1917 - 18, σσ. 161 - 197 καὶ 321 - 352.

5. Ὁ Hermann καὶ ὁ (πρὸς τοῖς ἄλλοις μετρικῶς συγγραφεὺς) Σεμιτέλος, περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα (διότι, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οὗτοι εἶναι καὶ οἱ μόνοι, οἵτινες ἐδέχθησαν τὸ ἐπίθετον ἐξέτε', ἐναντι τῶν ὑπὸ ἄλλων γενομένων διορθώσεων ὑπαζέμεν, υπάζεται, ὀχμάζεται, ἐθίζεται κλπ.), προσέβησαν ἀντιθέτως μεταξὺ ἄλλων ὁ μὲν πρῶτος εἰς διόρθωσιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ἴππον εἰς ἐπίθετον ἴππιον, ὁ δὲ δεῦτερος εἰς προσθήκην τῆς ἀντωνυμίας ὄν, πρὸς ἐξοικονόμησιν τῆς κατ' αὐτοὺς (καὶ τοὺς ἄλλους) ἑλλειπούσης ἐν τῷ στίχῳ συλλαβῆς (βλ. ἀνωτ., σσ. 194 - 195).

— — — — —
 «ἵππον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγῶ»¹.

ἽΟτι ἐν συνεχείᾳ τὸ πρῶτον μέτρον τοῦ στίχου τούτου (ἵππον = — —) εἶναι σπονδαῖος, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ μετρικῶς ἀντίστοιχον ἐν τῇ στροφῇ εἶναι δάκτυλος (στ. 340 ἰλλομέ- = — υ υ), δὲν δημιουργεῖ δυσχερείας, διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι γνωστὴ ἐν τῷ δακτυλικῷ μέτρῳ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν δακτύλων μετὰ τῶν σπονδαίων ὡς ἐπὶ μέρους μέτρων καὶ δὲν θὰ ἔχρηζε διὰ τοῦτο ἰδιαιτέρας ἐνταῦθα ἐπεξηγήσεως, ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μάλιστα πάλιν εἰς λυρικοὺς δακτυλικοὺς στίχους αὐτῆς ταύτης τῆς τραγωδίας².

Ἐκ πάντων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὸ νόημα τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μέτρον αὐτοῦ τὸ ἐπίθετον ἐξέτε' χωρεῖ λίαν εὐχερῶς εἰς τὸν στίχον, ἐνθα ἡ θέσις ἢ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ εἶναι οὕτω πλήρως δεδικαιολογημένη, ἂν μὴ ὄλας ἀναγκαῖα. Ταῦτα δεικνύουσιν ἐπίσης, πόσον ἐπλανήθησαν πάντες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι, παριδόντες τὴν παράδοσιν, κατέφυγον εἰς ἀνεπιτρέπτους διορθώσεις τῆς ἐν λόγῳ γραφῆς καὶ τοῦ χωρίου γενικώτερον, ἃς διὰ τοῦτο καὶ ἀντιπαρερχόμεθα³.

1. Ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου τούτου -γῶ («...ζυγῶ | οὔρειόν τ'...»), ὁμοίως ὡς ἡ συλλαβὴ -ται ἐν τῇ στροφῇ (στ. 339 - 340 «...ἀποτρέπεται | ἰλλομένων...»), εἶναι βραχεῖα κατὰ τὴν *correctio epica* (= *vocalis ante vocalem corrigitur*), ἣτις ἰσχύει ὡσαύτως καὶ διὰ τοὺς λυρικοὺς δακτύλους, ὁμοίως ὡς διὰ τοὺς ἐπικοὺς, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὅρος αὐτῆς.

2. Πρβλ. π.χ. Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 104 (στρ.) «κέρως εἶμι θροεῖν ὄδιον κράτος αἴσιον ἀνδρῶν» (— — υ υ, — υ υ, — υ υ, — υ υ, — υ υ, — —) καὶ 122 (ἀντιστρ.) «κεδνὸς δὲ στρατόμαντις ἰδὼν δὲν λήμασι διασούς» (= — —, — υ υ, — υ υ, — υ υ, — υ υ, — —).

3. Ἐπιτραπήτῳ μόνον ἡ ἐξέτασις τῆς διορθώσεως ὀχμάζεται, τὴν ὁποίαν ὁ Müller, παρὰ τὰς παλαιότερον ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ (*Hermes* 89, 1961, σ. 404, ὑποσημ. 1 «auch ist die alte Konjektur ὀχμάζεται h ö c h s t sachgemäß»), ἐδέχθη κατόπιν μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος (*Sophokles, Antigone, Heidelberg* 1967, σ. 92): «Die Überlieferung ἄξεται, ἔξεται ο.ä. weist auf ein seltenes Verb im Medium, dessen Verkürzung und Einstellung ins Futurum begreiflich wäre. Daß dies nur ὀχμάζεται sein kann, gefunden von G. Schoene und unabhängig von Franz, hat Jebb anerkannt und sollte nicht mehr angezweifelt werden. Denn E. El. 817 und Schol. zu A. Rh. 1,743 beweisen, daß ὀχμάζειν das fast terminologische Wort für die Bändigung des Pferdes unter das Joch ist. Das nicht belegte Medium erklärt sich mühelos aus dem Interesse des Menschen». Ἀλλὰ ἡ ἐν λόγῳ διορθωσις, ἐκτὸς τοῦ ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ κατάφωρον παραποίησιν τῆς παραδόσεως καὶ ὅτι τὸ β. ὀχμάζω οὐδαμοῦ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας ἔχει παραδοθῆ εἰς μέσην ἢ παθητικὴν φωνὴν (ἢ ἄποψις τοῦ Müller περὶ τοῦτου ἀποτελεῖ προσωπικὴν αὐτοῦ θεωρίαν), δὲν ἀντέχει εἰς ἐπιστημονικὴν κριτικὴν, διότι τὸ ἐπικαλούμενον χωρίον τοῦ Εὐριπίδου (*Ἠλέκτρ.* 817 «Ἐκ τῶν καλῶν κομποῦσι τοῖσι Θεσσαλοῖς || εἶναι τὸδ', ὅστις ταῦρον ἄρταμει καλῶς || ἵππους τ' ὀχμάζει...») εἶναι καὶ τὸ μοναδικὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματεία, ἐνθα ἀπαντῶσιν ὁμοῦ αἱ δύο αὐται λέξεις (ἵππος, ὀχμάζω), ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόλοιπα δέκα ἀντικείμενον τοῦ ῥήματος τούτου εἶναι πρόσωπον ἢ πρᾶγμα: Αἰσχύλ.

Ὅθεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὡς ἄνω ἐρεύνης θεωροῦμεν ἀνεπιφυλάκτως τὸ ἐπιθετὸν ἐξέτε' ἐνταῦθα ὡς ἀρχαιότερον καὶ δὴ καὶ γνήσιον, καθ' ὅσον μάλιστα πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲν ἀφίσταται βασικῶς καὶ τῆς παραδόσεως, ἄτε

Προμ. 5 «τὸν λεωργὸν (sc. τὸν Προμηθ.) ὀχμάσαι», 618 «ἐν φάραγγί σ' (sc. τὸν Προμηθ.) ὄχμασεν», Εὐριπ. Κύκλ. 484 «κόπην ὀχμάσας», Ὀρέστ. 265 «μέσον μ' (sc. τὸν Ὀρέστ.) ὀχμάζεις», Ἀπολλ. Ῥοδ. 1,743 «Ἄρεος ὀχμάζονσα θεὸν σάκος, . . .», Λυκόφρ. Ἄλεξ. 41 «χερσὶν ὀχμάσας δέμας», 625 «ὀχμάσει πέδον», Ὀππιαν. Ἄλιευτ. 3,374 «φελλοὶ δ' ὀχμάζουσιν ἄνω δόλον», Ἀνθολ. Παλατ. 9,343,3 (Coll. Budé, τόμ. VII, σ. 138) «τάς μὲν (sc. κίχλας) ὄχμασε θῶμιγξ», Ἀνθολ. Πλαν. (The Greek Anthology ἐν : The Loeb Classical Library, vol. V, Book XVI : Epigrams of the Planudean Anthology not in the Palatine manuscript, London 1960, σσ. 159 κέξ.), σ. 272, ἐπίγρ. 195,2 «ἐν δεσμοῖσι θεὸν πῶρ ὄχμασε». Ἀντιθέτως μάλιστα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 193, ὑποσημ. 2), λίαν συνήθης περὶ τῆς ὀπαγωγῆς τοῦ ἵππου ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἶναι ἡ φράσις «ἵππων ὑπάγω ζυγόν». Ἐπειτα ἐν τῷ Σχολίῳ εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Ἀπολλ. Ῥοδίου ἀναγιγνώσκουμεν τὰ ἐξῆς (C. W e n d e l, Scholia in Apollonium Rhodium vetera, Berolini 1958²) : «ὀ χ μ ἄ ζ ο υ σ α : κατέχουσα, βαστάζουσα, καίτοι μὴ οὔσα πολεμική, ἀλλ' ὡς ἐραστῇ χαριζομένη. κ υ ρ ί ω ς δέ ἐστιν ὀχμάσαι τὸ ἵππον ὑπὸ χαλινὸν ἀγαγεῖν ἢ ὑπὸ ὄχημα. κ υ ρ ί ω ς δέ λέγεται τὸ ἐν μάχῃ κρατῆσαι, ἀπὸ τῆς αἰχμῆς. θεὸν δέ . . .». Ἐνταῦθα ὁμοίως ἀναφέρει ὁ Σχολιαστὴς δ ὕ ο κυρίας σημασίας τοῦ ἐν λόγῳ ῥήματος «κυρίως δέ ἐστιν . . . κυρίως δέ λέγεται . . .» (ὁ Müller βεβαίως προὔτιμησε τὴν πρώτην, ἐπειδὴ ἤθελε προφανῶς νὰ δικαιολογήσῃ ὅπωςδῆποτε τὴν διόρθωσιν ὀχμάζεται εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σοφοκλέους, καθ' ὅσον μάλιστα τὸ Σχόλιον τοῦτο ἔχει ληφθῆ ὡσαύτως — μερικῶς ὅμως μόνον — ὑπ' ὄψιν καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν LSJ, ἐνῶ εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Στεφάνου παρατίθενται ἀντιθέτως καὶ ἀπλῶς ἀμφοτέραι αἱ ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ δοθεῖσαι σημασίαι τοῦ ῥήματος τούτου). Ἀλλά, οἰαδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ γνώμη τοῦ Σχολιαστοῦ (σχολιάζοντος μάλιστα τὸ ῥ. ὀχμάζω εἰς χωρίον, ἐν ᾧ δὲ ν ἄ π α ν τ ᾧ ὁμοῦ καὶ ἡ λ. ἵππος), δὲν ἀποτελεῖ αὕτη δέσμευσις διὰ τὴν σύγχρονον ἐρευναν, ὅπως π.χ. δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ τούτου κατὰ παρετομολογίαν συσχετίσιν τοῦ ῥ. ὀχμάζω πρὸς τὸ αἰχμῆ (καθ' ἣν οὗτος συγγέει προφανῶς ἐνταῦθα τὸ ῥ. ὀχμάζω πρὸς τὸ ῥ. αἰχμάζω), διότι ἀκριβῶς τὰ : ὄχημα, ὀχμάζω, ὄχημας ἀνήκουσιν ἐτυμολογικῶς εἰς τὸ ῥ. ἔχω (πρβλ. π.χ. H. F r i s k, Griechisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1960, s.v. ἔχω). Ἄλλως εἰπεῖν, ἡ κυρία ἢ πραγματικὴ σημασία (ἢ σημασίαι) ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἀρχαίας λέξεως («γλώσσης») ἀναζητητέα εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ κείμενα, εἰς ἃ αὕτη ἀπαντᾷ, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ διάφορα Σχόλια καὶ λοιπὰ περὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων βοηθήματα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν ἀπλῶς καὶ μόνον, ὡς ἀντελήφθησαν οἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς Σχολιασταὶ κλπ. λέξιν τινά. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ὀδηγῶσι τὰ τοιαῦτα βοηθήματα εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Οὕτω λοιπὸν τὸ ῥ. ὀχμάζω, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ὡς ἄνω χωρίων, εἰς ἃ τοῦτο παραδίδεται, σημαίνει γενικῶς «κρατῶ τι στερεά, βαστάζω, δένω, δεσμεύω κλπ.» (καὶ ἀδιάφορον, ἂν ἐμέ, σέ, τὸν ἵππον, τὴν κόπην ἢ τὸ πῶρ κλπ.). Κατὰ ταῦτα ἡ ἄποψις τοῦ Müller, ὅτι τὸ (ἐ ν καὶ μόνον) χωρίον τοῦ Εὐριπίδου, Ἡλέκτρ. 817 (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δ ὕ ο ἄλλα τοῦ ποιητοῦ τούτου καθὼς καὶ πρὸς πάντα τὰ ὑπόλοιπα, ἦτοι ἐν συνόλῳ δέ κ α), καὶ τὸ Σχόλιον εἰς Ἀπολλ. Ῥοδ. 1, 743 «b e w e i s e n, daß ὀχμάζειν das fast terminologische Wort für die Bändigung des Pferdes unter das Joch ist», ἀποδεικνύεται κενὴ θεωρία, διότι οὗτος πρὸς τοῖς ἀνωτέρω δι' ἐσφαλμένων ἢ ἀστόχων ἐπιχειρημάτων καὶ συλλογισμῶν ἀποδίδει εἰς τὸν Σοφοκλέα, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς δὲν ἐχρησιμοποίησεν ἢ τοῦλάχιστον ὅ,τι δὲν ἔχει ἡμῖν παραδοθῆ.

τῶν ἐν ταῖς σωζομέναις παραλλαγαῖς αὐτοῦ ὑφισταμένων (εἰς τὸν τονισμόν ἢ τὴν κατάληξιν ἢ τὴν πρώτην συλλαβὴν αὐτῶν) διαφορῶν, ὡς εἵπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἐξηγουμένων εὐκόλως ὡς οὕτως ἢ ἄλλως παραναγνώσεων ἢ (καὶ) διορθώσεων αὐτοῦ κατὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου. Κατὰ ταῦτα ἡ ὀρθὴ μορφή τοῦ ἐν λόγῳ στίχου ἔχει, ὡς ἀκριβῶς ἐδείχθη ἤδη καὶ ἀνωτέρω (σ. 205), ἦτοι :

351 «ἵππον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγῶ»¹.

Τέλος προσθετόν, ὅτι αἱ πολλαὶ παραδεδομέναι παραλλαγαὶ τοῦ ἐπιθέτου τούτου (ἐξέτε') οὐδὲν ἄλλο σημαίνουν ἢ ὅτι τοῦτο ἴσως διὰ τὸ δυσνόητον ἢ ἀσαφές αὐτοῦ προφανῶς παρανεγνώσθη ἢ (καὶ) διορθώθη ἐπανειλημμένως κατὰ τὴν παράδοσιν, μεταβαλλόμενον ἐκάστοτε εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γραφήν, τοῦθ' ὅπερ πλείστας προῦκάλεσε δυσχερείας καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν. Οὕτω λοιπὸν ὀλόκληρον τὸ χωρίον τοῦτο ἀναγνωστέον ὧδε :

350 «... λασιάγενά θ'
351 ἵππον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγῶ
352 οὔρειόν τ' ἀκμῆτα ταῦρον»².

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπομένην γραφήν, εἰς ἅπαντας ἀνεξαιρέτως τοὺς κώδικας παραδίδεται ἡ λ. αἰθρία³. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνέγνωσεν ὡσαύτως

1. Κατόπιν τούτου πρέπει τὸ «ἐπίθετον» ἀμφίλοφος νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀμάρτυρον ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματείᾳ, ἄτε μὴ ἀπαντῶν οὐδαμοῦ ἀλλαγῶν αὐτῆς, διὸ καὶ ὀρθῶς οἱ συντάκται τοῦ Λεξικοῦ LSJ θεωροῦσι τοῦτο ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ χωρίῳ ὡς «ἀμφίβολον» («dubious»). Ἐσφαλμένως δὲ ἐδέχθησαν π.χ. ὁ Pearson (Oxford) καὶ ὁ Dain (Coll. Budé) τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτῶν. Ὡσαύτως καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Hermann προταθεῖσαι ἐν τῷ ἐρμηνευτικῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ διορθώσεις τοῦ «ἵππον» εἰς «ἵππιον» καὶ τοῦ «ἀμφίλοφον ζυγῶν» εἰς «ἀμφὶ λόφον ζυγοῖ», ἦτοι εἰς τὸ σύνθετον (κατὰ τμησιν) ῥῆμα «ἀμφιζυγοῖ» (ὅπερ μάλιστα ῥῆμα οὐδαμοῦ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας μαρτυρεῖται), ὑπῆρξαν κατὰ τὰ ἀνωτέρω λίαν ἄστοχοι, ἐξ ὧν ἐπλανήθη ἐν συνεχείᾳ καὶ ὁ Σεμιτέλος, δεχθεὶς καὶ οὗτος ὁμοίως ἐσφαλμένως τὸν ἀπλοῦν ῥημ. τύπον «ζυγοῖ» καὶ χωρήσας προσέτι καὶ εἰς περαιτέρω μεταβολὰς τοῦ χωρίου.

2. Ὁ νοῦς τοῦ χωρίου : «...καὶ τὸν ἔχοντα δασύν (δασύτριχον) αὐχένα (ἐξέτε' = ἐξέτετα =) ἐξαετῆ ἵππον (sc. «κρατεῖ ὁ περιφραδῆς ἀνὴρ» = τιθασεύει, ὑποτάσσει) διὰ ζυγοῦ (sc. τιθεμένου) πέριξ τοῦ τραχήλου καὶ τὸν ὄρεσίβιον ἀκούραστον (τ.ἔ. τὸν οἶον-δήποτε νέον καὶ μὴ χρησιμοποιοηθέντα εἰσέτι) ταῦρον».

3. Βλ. κριτ. ὑπόμν. τοῦ Pearson (κατὰ δὲ τὸν Dain παραδίδεται ἀντιθέτως αἰθρία — ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη εἰς τὸν τονισμόν ὀφείλεται προφανῶς εἰς λάθος ἐξ ἀντιγραφῆς, δεδομένου, ὅτι κατὰ τὸ κείμενον ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα ἐπίθετον καὶ οὐχὶ οὐσιαστικόν). — Τὸ ἐπίθετον αἰθριος ἀπαντᾷ συχνάκις ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματείᾳ καὶ ἀφορᾷ κυρίως εἰς καιρικὴν κατάστασιν, ἦτοι σημαίνει «λαμπρὸς, καθαρὸς, ἀνέφελος, ὁ ἐν αἰθρίᾳ, ἐν αἰθρίῳ καιρῷ» (ὡς ἐξηγεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ἐτυμολογικῶς συναφές οὐσιαστικόν αἰθρία : περὶ Κόσμου 394 a 22 «ἀντίπαλος δὲ αὐτῇ [sc. τῇ ὀμίχλῃ] λέγεται καὶ ἔστιν

καὶ ὁ Σχολιαστής, ἣν ἀπέδωσε μεταξύ ἄλλων διὰ τῆς σημασίας «ψυχρά»¹. Ἐπειδὴ ὁμοίως δι' αὐτῆς ὁ «στίχος» οὗτος «πάγων αἰθρία καὶ» ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μετρικῶς ἀντίστοιχον (368) «νόμους παρείρων χθονός» ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ὑπολείπεται κατὰ μίαν συλλαβὴν, διωρθώθη εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν ἢ παραδιδόμενη λέξις αἰθρία εἰς ὑπαίθρεια ἢ ἐναίθρεια². Πάντες δὲ σχεδὸν οἱ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀπχοληθέντες μέχρι τοῦδε περὶ τὸ ἐν λόγῳ χωρικὸν ἐδέχθησαν ἢ τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο τῶν δύο τούτων συνθέτων ἐπιθέτων³ ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου ἀπλοῦ αἰθρία⁴. Ὡσαύτως καὶ

αἰθρία, οὐδὲν ἄλλο οὐσα πλὴν ἀῆρ ἀνέφελος καὶ ἀνόμχλος». Πρβλ. π.χ. Ὀμηρ. Ὑμν. εἰς Ἀπόλλ. 433 «ἤλθ' ἄνεμος ζέφυρος μέγας αἰθρίας ἐκ Διὸς αἴσης||» (= ἐν αἰθρία, ἐν αἰθρίῳ καιρῷ), Ἡροδ. 2,25,1 «διὰ παντός τοῦ χρόνου αἰθρίου τε ἔντος τοῦ ἡέρος» (= τῆς ἀτμοσφαίρας) καὶ Σοφοκλ. ἀπόσπ. 153,3 «ὅταν πάγου φανέντος αἰθρίου χειρῶν || κρύσταλλον ἀρπάσῃσι παῖδες εὐπαγῆ || τὰ πρῶτ' ἔχουσιν ἡδονὰς ποταμίωνος ||» (= ἐν αἰθρία, ἐν αἰθρίῳ καιρῷ). Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τοῦ Σοφοκλέους εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ ἐξεταζόμενον χωρίον Ἀντιγ. 357 (κατὰ τὴν παράδοσιν) «πάγων αἰθρία... βέλη» (= αἰθρία πάγοι = πάγοι ἐν αἰθρίῳ καιρῷ). Πρβλ. ἀντιθέτως Κρατίν. ἀπόσπ. 22 (Κοκκ, I, σ. 19) «Ἐπερβορέους αἰθρία τιμῶντας στέφη» (= κρατῶ ἢ τηρῶ εἰς τὸν ἀνοικτὸν ἀέρα) βλ. περὶ τούτων εἰς Ἡροδ. 4,32 - 35. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν λόγῳ ἐπίθετον δὲν σημαίνει ἐν κυριολεξίᾳ «ψυχρός», ὡς ἀποδίδει τοῦτο ἐν τῷ ἐξεταζόμενῳ χωρίῳ (Ἀντιγ. 357) ὁ Σχολιαστής (βλ. κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 1), διότι ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τοῦ «ψυχροῦ» (τοῦ «ψύχους») περιέχεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν λ. πάγων (ἢ πάγον κατὰ τὸ ὡς ἄνω ἀπόσπασμα τοῦ Σοφοκλέους). Ὅτι ὁμοίως ἐν αἰθρία (αἰθρίῳ καιρῷ) εἶναι (κατὰ τὸν χειμῶνα βεβαίως) ὁ ἀῆρ ψυχρότερος (ἐπικρατεῖ δηλαδὴ μεγαλύτερον ψύχος) ὡς καὶ διατί συμβαίνει τοῦτο, ἀναγινώσκομεν παρ' Ἀριστοτέλει, Προβλ. 939 b 33 : «Λιὰ τί τὰ ἐπινέφελα ἀλειυνότερα (= θερμότερα) τῶν αἰθρίων; ... ἐπισημαντέον δὲ ὅτι ἐν νηγεμῖα ἢ δρόσος καὶ ἡ πάγη γίνεται. ὅταν μὲν οὖν αἰθρία ᾖ, διαπνεῖ τὸ θερμόν, ὑφ' οὗ ἀνάγεται τὸ ὑγρόν, ὥστε ψυχρὸς ὁ ἀῆρ...» (πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, περὶ Κόσμου 394 a 25 «κρύσταλλος δὲ ἀθρόον ἴδωρ ἐξ αἰθρίας πεπηγός, ...»). Οὕτω τὸ ἐπίθετον αἰθρίας σημαίνει ἐν κυριολεξίᾳ καιρικὴν κατάστασιν (καθ' ἣν μάλιστα ἐν χειμῶνι ἐπικρατεῖ μεγαλύτερον ψύχος) καὶ ἅπαξ «ὁ εἰς τὸν ἀνοικτὸν ἀέρα», καὶ οὐχὶ εἰς ἀνοικτὸν χῶρον ἢ τόπον, ὡς π.χ. (κατὰ τὸ δεῦτερον Σχόλιον, βλ. κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 1) «ἐκτός οἴκου» (τ.ἔ. «ἐν ὑπαίθρῳ»).

1. Πρβλ. ὁλόκληρον τὸ Σχόλιον (ἐνθ' ἄνωτ.), σ. 386 : «ΔΥΣΑΥΛΩΝ, δυσχερῆ τὸν ἐπανλισμὸν ποιόντων. Αἰθρία, ψυχρά. ΔΥΣΟΜΒΡΑ ΦΕΥΓΕΙΝ ΒΕΛΗ, εὐαίσθητός ἐστι καὶ οἰκοδομημάτων» (περὶ τῆς οὕτω παραδιδόμενης σημασίας τοῦ τελευταίου παρατηρεῖ ὁ Hermann, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 74 : nunc ita existimo, ad αἰθρία καὶ δύσομβρα scholiasten haec adscripsisse : ἀνευ ἔσθητος ὄντι καὶ οἰκοδομημάτων»). Καὶ κατ' ἄλλο Σχόλιον (αὐτόθι) : «ΔΥΣΑΥΛΩΝ, εἰς οὗς δυσκόλως ἀδύζονται τις. ΠΑΙΩΝ, χαλάζης, χύρος, ὑετοῦ, πάχνης. Τὸ δὲ Αἰθρία, ἀντὶ τοῦ, ἐκτός οἴκου» (περὶ τῆς ἐσφαλμένης ἐξηγήσεως τῆς λέξεως ταύτης βλ. ἄνωτ., σ. 207, ὑπόσημ. 3 καὶ κατωτ., σ. 211, ὑπόσημ. 2).

2. Διὰ τὴν κατάληξιν -ειος βλ. π.χ. εἰς E. Schwyzer, Griechische Grammatik, τόμ. 1, München 1959, σ. 467 κέξ., W. Kastner, Die griechischen Adjektive zweier Endungen auf -ος, Heidelberg 1967, σσ. 65 - 69 καὶ Μιστριώτην, σ. 133, ὑπόσημ. 1.

3. Βλ. π.χ. ἄνωτ., σ. 185.

4. Ἀντιθέτως μόνον ὁ Hermann (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 73), καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἔχει ἐν τῷ κειμένῳ αἰθρία. Ἀλλὰ μετὰ τὰς λέξεις «αἰθρία καὶ» θέτει δύο ἀστερίσκους, νομίζων

οἱ μεταξύ αὐτῶν μνημονευόμενοι ἐκδότηαι Pearson (Oxford) καὶ Dain (Coll. Budé) ἔχουσιν ἐν τῷ κειμένῳ ὁ μὲν πρῶτος τὸ ὑπαίθρεια ὁ δὲ δεύτερος τὸ ἐναίθρεια. Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐξ αὐτῶν, εἴτε διότι τὸ ἐναίθριος εἶναι (κατὰ τὰ Λεξικά LSI καὶ Στεφάνου) ἄπαξ εἰρημένον ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματεῖα καθόλου (ἀπαντῶν παρά Θεοφράστῳ¹) εἴτε καὶ διότι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Θεοφράστου εἶναι ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον, ὑπέλαβον ὡς ὀρθότερον τὸ ὑπαίθρεια, στηριχθέντες ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ κάτωθι «παράλληλον» χωρίον τοῦ Αἰσχύλου (Ἄγαμ. 334 - 336) :

*«ἐν αἰχμαλώτοις Τρωικοῖς οἰκήμασιν
ναίουσιν ἤδη, τῶν ὑπαίθρειων παγῶν
δρόσων τ' ἀπαλλαχθέντες...»².*

Οὕτω λοιπὸν οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἐπιθέτου ὑπαίθρεια ἢ τοῦ ἐναίθρεια ἐδέχθησαν ἐκόντες - ἄκοντες εἰς τὸν «στίχον» τοῦτον τὴν διὰ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν δύο τούτων συνθέτων ἐπιθέτων ὑποδηλουμένην τοπικὴν ἔννοιαν «ἐν ὑπαίθρῳ», ἤτοι «τὰ ἐν ὑπαίθρῳ βέλη...»³. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖα ἢ ἔννοια αὕτη εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ χωρίου καὶ δὴ καὶ σύμφωνος τοῖς συμφραζομένοις ;

Βεβαίως τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ὅτι ὁ «περιφραδῆς ἀνήρ» μεταξύ ἄλλων «ἐφεῦρε μέσα, ὥστε νὰ ἀποφεύγῃ δι' αὐτῶν τὰ ψύχη καὶ τὰς βροχάς», ὁ δὲ ποιητὴς διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἔννοεῖ ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασεν οἰκήματα καὶ ἐνδύματα ἢ ὑποδήματα κλπ.⁴ κατὰ τῶν δυσμενῶν τούτων καιρικῶν συνθηκῶν (τ.ἔ. ἀπὸ τῆς τὸ πρῶτον ἐν ὑπαίθρῳ διαβιώσεως αὐτοῦ, ὅτε καὶ ὅπου εὐρέθη ἄστεγος καὶ γυμνός), τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ ἐν ἐτι παράδειγμα, μαρτυροῦν τὴν «δεινότητα» αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ προκῦπτον ἐνταῦθα ἐρώτημα εἶναι κυρίως, ποῖα συγκεκριμένως εἶναι τὰ ἐπὶ μέρους εἰδικώτερα σημεῖα τοῦ νοήματος τοῦ χωρίου τούτου κατὰ τὸ κείμενον αὐτοῦ ὡς καὶ τίνι τρόπῳ ἐκφράζει ὁ ποιητὴς ταῦτα, περὶ οὗ ἐν συνεχείᾳ ὁ λόγος :

¹ Ἐκ τῆς διὰ τοῦ καὶ συνδέσεως τῶν δύο καταφατικῶς συμπλεκομένων ἐπιθέτων «(ὑπ)αίθρ(ε)ια καὶ δόσομβρος»⁵ (πρὸ ἐκάστου τῶν ὁποίων ἔννοεῖ-

ἴσως, ὅτι ἔχει παραλειφθῆ λέξεις τις ἢ ἔχει παραδοθῆ ἡμῖν ἄλλως τὸ κείμενον (βλ. αὐτόθι καὶ σχετικὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τούτου).

1. Πρβλ. Θεοφρ. περὶ Αἰτ. Φυτῶν, 5,14,2 «συνεπιμαρτυρεῖν δὲ καὶ οἱ τόποι δοκοῦσιν οἱ ἐναίθριοι λεγόμενοι».

2. Πρβλ. καὶ Αἰσχύλ. Προμ. 112 - 113 «τοιῶνδε ποιῶν ἀμπλακημάτων τίνῳ || ὑπαίθριος δεσμοῖς πεπασσαλευμένος ||».

3. Πρβλ. ἀντιθέτως ἀνωτ., σ. 207, ὑπόσημ. 3, τὴν σημασίαν τοῦ αἰθριος.

4. Βλ. π.χ. ἀνωτ., σ. 208, ὑπόσημ. 1. Πρβλ. καὶ Hermann, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 74 κέξ.

5. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἐπίθετον δόσομβρος εἶναι ἄπαξ εἰρημένον, τ.ἔ. κατὰ

ται βεβαίως τὸ διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον παραλειφθὲν ἐνταῦθα ἄρθρον τὰ) καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι δυνατὸν ἢ γενικὴ «δυσάλων¹ πάγων»² νὰ ἐξαρτᾶται ἢ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιθέτων τούτων ἢ μόνον ἐκ τοῦ (ὑπ)αίθρ(ε)ια προκύπτουσι μετὰ τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου ἐπιθέτου δύο δυνατὰ σημασίαι (συντάξεις) τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, ἤτοι τοῦτο δύναται (κατ' ἀρχὴν μετὰ τοῦ ἐπιθέτου ὑπαίθρεια) νὰ σημαίνει :

«φεύγειν τὰ ὑπαίθρεια (ἐναίθρεια) βέλη³ τῶν δυσάλων πάγων καὶ τὰ δύσομβρα βέλη»⁴

ἢ «φεύγειν τὰ ὑπαίθρεια καὶ τὰ δύσομβρα βέλη τῶν δυσάλων πάγων».

Ἄλλὰ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκδοχὴν δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις, ὡς ἐὰν μὴ συνέβαινον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ τὰ «δύσομβρα βέλη» ἢ ὡς ἐὰν μὴ εἶχεν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὰ «δύσομβρα βέλη» ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἔτι μᾶλλον ὡς ἐὰν μὴ ἦσαν (εἶναι) καὶ τὰ «δύσομβρα βέλη» (τ.ἔ. αἱ δυσομβρίαι, αἱ σφοδραὶ βροχοπτώσεις ἢ χιονοπτώσεις) ὡσαύτως «δύσαυλα» (!) ἢ ὡς ἐὰν μὴ συνέβαινε (συμβαίνει) καθόλου (καὶ) παγετὸς κατὰ τὰ «δύσομβρα βέλη» (= κατὰ τὰς βροχάς, βροχοπτώσεις κλπ. — πρβλ. ὅμως τὴν ὑποσημ. 2 τῆς παρούσης σελίδος), κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἢ σύνδεσις τῶν δύο ἐπιθέτων πρὸς ἀλληλα εἶναι ἀπὸ ἐπόψεως περιεχομένου ἐννοίας αὐτῶν λίαν βεβιασμένη, ἂν μὴ ἀπαράδεκτος ἢ ἀδύνατος, διότι τὸ μὲν δηλοῖ τοπικὴν ἐννοίαν, τὸ δὲ ἀφορᾷ εἰς καιρικὴν κατάστασιν. Ἄλλως εἰπεῖν, θὰ ἦτο τρόπον τινὰ δυνατὴ ἢ λογικὴ σύνδεσις τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων, ἐὰν θὰ παρεδίδοτο καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς λ. δύσομβρα ὡσαύτως τοπικὴ τις ἐννοία, ὡς π.χ. (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑπαίθρεια ἢ ἐναίθρεια) ἢ ἐννοία «ἐν οἴκῳ» ἢ «ἐν οἰκήμασιν», ὅποτε σὺν τοῖς ἄλλοις θὰ ἐδικαιολογεῖτο οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω (σ. 209) εἰρημένη συσχέτισις τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τὸ τοῦ Αἰσχύλου⁵. Πρὸς τούτοις δὲ

τὰ Λεξικά Σ τ ε φ ἄ ν ο υ καὶ LSJ, ἐκτὸς τοῦ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Σοφοκλέους, οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ἀπαντᾷ.

1. Τὸ ἐπίθετον δύσαυλος (<αύλη) ἀπαντᾷ προσέτι καὶ εἰς τὸ ἀπόσπασμα 92 τοῦ Σοφοκλέους «δύσαυλος». Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν μνημονεύεται ἐν τῷ Λεξικῷ LSJ. Σημειωτέον ὡσαύτως, ὅτι ἐκτὸς τῶν δύο τούτων χωρίων τοῦ Σοφοκλέους οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματείᾳ ἀπαντᾷ τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

2. Περὶ τῆς σημασίας τῆς λ. πάγος βλ. π.χ. εἰς Σχόλιον ἀνωτ., σ. 208, ὑποσημ. 1.

3. Διὰ τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς μεταφορᾶς γράφει ὁ Müller (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 94) : «Die Metapher der βέλη stammt letztlich von den göttlichen Pestpfeilen der Pias (A 53)». (Πρβλ. Ὅμηρ. A 46 - 53). Εἶναι ἡ ἀποψις αὕτη τοῦ Müller ὀρθή ;

4. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ὑποστηρίζει ὁ Bellermann, ὅστις συντάσσει οὕτω τὸ χωρίον, ἤτοι «φεύγειν τὰ δυσάλων πάγων ὑπαίθρεια βέλη καὶ τὰ δύσομβρα βέλη», ὅπερ δέχεται μᾶλλον καὶ ὁ Μιστριώτης (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 133, ὑποσημ. 2).

5. Ἡ μήπως, ὅπερ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι κατὰ

ἡ τοπικὴ ἔννοια «ἐν ὑπαίθρῳ» ἐκφράζεται ἤδη διὰ τοῦ ἐπιθέτου *δυσάλων*, ἤτοι ἡ φράσις «*δύσανλοι πάγοι*» σημαίνει ἀκριβῶς «οἱ ἐν ὑπαίθρῳ (εἰς ἀνοικτὸν χῶρον) ἀκατάλληλοι πρὸς οἴκησιν ἢ διαμονὴν (οἱ καθιστῶντες λίαν δυσχερῆ τὴν οἴκ. ἢ διαμ.) πάγοι»¹. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἐπίθετον *ὑπαίθρεια* ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐδὲν νέον στοιχεῖον θὰ προσέθετεν, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ ἀπετέλει ἐμφανῶς καὶ πλεονασμὸν ἢ περιττὴν ταυτολογίαν. Ἐκ τούτων προκύπτει σαφῶς, ὅτι τὸ ἐπίθετον *ὑπαίθρεια* (*ἐναίθρεια*), ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἔχει παραδοθῆ, δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἢ παρέχει τρωτὰ (κενὰ) σημεῖα εἰς τὸ νόημα αὐτοῦ ἢ δὲν συνδέεται λογικῶς πρὸς τὸ ἕτερον ἐπίθετον *δύσομβρα*, διὸ καὶ θεωροῦμεν τοῦτο ἀπορριπτέον².

Κατόπιν τούτου πρέπει μία τῶν ὡς ἄνω εἰρημένων δύο συντάξεων (σημασιῶν) τοῦ χωρίου τούτου νὰ εἶναι ὀρθῆ ἀντιθέτως μετὰ τοῦ ἐπιθέτου *αἶθρια* (= τὰ ἐν αἰθρίῳ καιρῷ³), ἤτοι :

*«φεύγειν τὰ αἶθρια βέλη τῶν δυσάλων πάγων
καὶ τὰ δύσομβρα βέλη»*

ἢ *«φεύγειν τὰ αἶθρια καὶ τὰ δύσομβρα βέλη
τῶν δυσάλων πάγων».*

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν δημιουργεῖται ὡσαύτως ἡ ἐντύπωσις, ὡς ἐὰν μὴ ὑπῆρχεν (ὑπάρχη) καθόλου (καὶ) παγετὸς (ἢ γενικώτερον : ψυχρὸς καιρὸς) κατὰ τὰς βροχὰς (βροχοπτώσεις ἢ χιονοπτώσεις) ἢ ἔτι μᾶλλον ὡς ἐὰν μὴ ἦσαν (εἶναι) καὶ τὰ «*δύσομβρα βέλη*» (τ.ἔ. αἱ δυσομβρίαι, αἱ σφοδραὶ βροχοπτώσεις κλπ.) ὡσαύτως «*δύσανλα*» (!), φαίνεται μᾶλλον ὀρθοτέρα ἢ δευτέρα ἐκδοχή. Ἦτοι : ἡ γενικὴ «*δυσάλων πάγων*» ἐξαρτᾶται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιθέτων, ὡς δεικνύει ἄλλως τε καὶ ἡ θέσις τῆς (κατὰ τὸ ὑπερβατὸν σχῆμα) λέξεως *βέλη*, τὸ δὲ ἐπίθετον *αἶθρια* ἀφορᾷ ὁμοίως, ὡς τὸ *δύσομβρα*, εἰς καιρικὴν κατάστασιν, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς ἀντίθετον ἐκείνου, ἤτοι *αἶθρια βέλη* = «τὰ ἐν αἰθρίῳ, ἐν αἰθρίῳ καιρῷ, βέλη» (τῶν *δυσάλων πάγων*) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *δύσομβρα βέλη* = «τὰ

τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην περίπτωσιν τὸ μὲν *δύσομβρα* σημαίνει «τὰ ἐξ αἰθέρος (ἀνωθεν) προερχόμενα (βέλη)», τὸ δὲ *ὑπαίθρεια* (ἢ *ἐναίθρεια*) ἀντιθέτως «τὰ (κάτω) ἐπὶ τῆς γῆς (τοῦ ἐδάφους) ὄντα (βέλη)» ;

1. Πρβλ. καὶ Σχόλια, ἀνωτ., σ. 208, ὑποσημ. 1.

2. Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους εἶναι ὡσαύτως ἐσφαλμένη καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ ἀπόδοσις τοῦ *αἶθρια* διὰ τῆς σημασίας «ἐκτὸς οἴκου», τ.ἔ. «ἐν ὑπαίθρῳ» (βλ. ἀνωτ., σ. 208, ὑποσημ. 1).

3. Ἡ τοπικὴ σημασία τοῦ *αἶθριος* (κατὰ τὸ δευτέρον Σχόλιον, βλ. ἀνωτ., σ. 208, ὑποσημ. 1), ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω (ὑποσημ. 2), ἀπορρίπτεται ἐνταῦθα ὡς ἐσφαλμένη.

ἐν θυελλώδει, λίαν βροχερῶ (ἐπομένως σκοτεινῶ, νεφελώδει) καιρῶ βέλη» (τῶν *δυσάλων πάγων*).

Οὕτω διὰ τῶν ἀντίθετον ἢ διάφορον καιρικὴν κατάστασιν ἐκφραζόντων δύο τούτων ἐπιθέτων διαγράφεται πληρεστέρα ἢ εἰκῶν τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐπέτυχε νὰ ἀποφεύγῃ δι' εἰδικῶν μέσων ὁ ἄνθρωπος (τ.ἔ. διὰ τῆς ἐπινοήσεως καὶ κατασκευῆς οἰκημάτων, ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων κλπ.), τοῦθ' ὅπερ ἐνισχύει ἔτι περισσότερο τὴν ἀνάγκην συνυπάρξεως αὐτῶν τούτων τῶν δύο ἐπιθέτων (*αἶθρια - δύσομβρα*) ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ χωρίῳ ἢ, ἄλλαις λέξεσι, τὴν ὀρθότητα τῆς ἐκδοχῆς ταύτης. Ἐντεῦθεν λοιπὸν προκύπτει, ὅτι ἡ παραδεδομένη γραφή *αἶθρια* ἀπαιτεῖται ἐντόνως ἐκ τοῦ ἐτέρου ἐπιθέτου *δύσομβρα* καὶ δὴ καὶ δικαιολογεῖται δι' αὐτοῦ ἀπολύτως.

Ἐὰν πρὸς τούτοις ληφθῆ εἰσέτι ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ ἐπίθετον *αἶθριος*, ἐκτὸς τοῦ εἶναι ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην λίαν γνωστὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματείᾳ, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐν ἔτι ἀπόσπασμα τοῦ Σοφοκλέους, καὶ μάλιστα πάλιν ὡς προσδιορισμὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ οὐσιαστικοῦ *πάγος*¹, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ἔχει καὶ ἐνταῦθα χρησιμοκοιῆσει ὄντως τὸ αὐτὸ ἐπίθετον (ἦτοι *δῖς*) ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω σημασίαν (καὶ οὐχὶ τὸ σύνθετον αὐτοῦ *ἐπαἶθρια* ὡς ὁ Αἰσχύλος εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰρημένην, σ. 209, φράσιν «*ἐπαἰθρίους πάγους*»), ὅτι δηλαδὴ ἡ γραφή *αἶθρια* εἶναι ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ χωρίῳ ἢ ὀρθή καὶ δὴ καὶ ἡ γνησία, ὡς ἄλλως τε ἔχει αὕτη παραδοθῆ καὶ εἰς ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ χειρόγραφα. Οὕτω τὸ παραδεδομένον ἐπίθετον *αἶθρια* οὐ μόνον συμφωνεῖ ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος καὶ ὕφους πλήρως τοῖς συμφραζομένοις, ἀλλὰ καὶ εἶναι κατὰ τὸ κείμενον ἄκρως ἀναγκαῖον.

Ἐπειδὴ νῦν κατὰ τὰ ἀνωτέρω συμφωνοῦσιν ἐν προκειμένῳ οἱ δύο οὗτοι παράγοντες, τ.ἔ. ἡ παράδοσις καὶ τὸ νόημα, πρέπει ἐν συνεχείᾳ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐκ τῆς γραφῆς *αἶθρια* προκύπτουσα μετρικὴ ἀνωμαλία (δηλαδὴ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μετρικῶς ἀντιστοίχου ἐν τῇ ἀντιστροφῇ «στίχου» ἔλλειψις μιᾶς βραχείας συλλαβῆς)² ὀφείλεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς παράλειψιν κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς *λ. τ* ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου *αἶθρια*, ἣτις ἄλλως τε λέξις ἀνήκει ἀναμφιβόλως ὁμοῦ εἰς τὴν φράσιν ταύτην, ἦτοι «*καὶ δυσάλων | πάγων τὰ αἶθρια καὶ | δύσομβρα φεύγειν βέλη*»³. Ἄλλως εἰπεῖν, κατὰ

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 207, ὑποσημ. 3.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 208.

3. Τὸ γεγονός, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐπίθετα καὶ οὐσιαστικά τοῦ χορικοῦ εἶναι ἀνεῦ ἄρθρου, δὲν ἀποτελεῖ ἐνταῦθα σοβαρὰν δυσχέρειαν, διότι πέρα τούτων ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῷ καὶ ἑναρθρα ὀνόματα : «*τὰ δεινά*» (στ. 332), «*τὰν Γ'ᾶν*» (στ. 338), «*τὸ μέλλον*» (στ. 361), «*τὸ μαχανόν*» (στ. 365) καὶ «*τὸ μὴ καλόν*» (στ. 370), κατ' ἀναλογίαν τῶν ὁποίων δικαιολογεῖται ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ *αἶθρια* μετ' ἄρθρου.

τὸ κείμενον, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 209 κέξ.), ἢ λ. τ ἄ, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θελήσῃ τις νὰ δεχθῆ ταύτην ὡς μὴ παραδιδομένην, ἐννοεῖται ὅπωςδὴ ποτε ἐνταῦθα, ὡς ἐννοεῖται αὕτη ὡσαύτως καὶ πρὸ τοῦ ἀμέσως κατωτέρω ἀκολουθοῦντος ἐτέρου ἐπιθέτου *δύσομβρα*, διότι ἀκριβῶς αὕτη εἶναι ἡ πλήρης δομὴ τοῦ χωρίου ἢ διότι οὕτως ἀποδίδεται τοῦτο πληρέστερον καὶ σαφέστερον. Ἡ εἰρημένη δὲ παράλειψις αὕτη τῆς λ. τ ἄ πρὸ τοῦ ἐπιθέτου *αἴθρια* κατὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου δύναται νὰ ἐξηγηθῆ εὐκόλως ἐκ τῆς αὐτόθι συναντήσεως τῶν δύο α (τοῦ τελικοῦ τῆς μᾶς καὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς ἄλλης).

Ἐκ πάντων λοιπὸν τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἐπλανήθησαν ὅλοι ἐκεῖνοι — καὶ δὲν εἶναι ὀλίγοι —, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὸ ἐπίθετον *ὑπαίθρεια*, στηριχθέντες εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Αἰσχύλου. Βεβαίως πολλὰ πολλὰ κίς δύσκολα χωρία ἀρχαίων κειμένων ἐξηγοῦνται εὐχερῶς τῇ βοήθειᾳ ἄλλων παραλλήλων χωρίων ἐκ τῆς ἀρχαίας γραμματείας. Πρὸς τούτοις δὲ διὰ τοιούτων χωρίων οὐ μόνον θεμελιούται ἢ καὶ ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πόρισμα κλπ., ἀλλὰ καὶ αἴρονται αἱ τυχόν οὕτως ἢ ἄλλως ὑφιστάμεναι δυσχέρειαι χωρίου τινός. Διὰ τοῦτο ἔργον βεβαίως τῆς ἐρεύνης εἶναι μεταξὺ ἄλλων ἢ ἀναζήτησις ἐν τῇ γραμματείᾳ καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἐκάστοτε ἐξεταζομένῳ συγγραφεῖ τοιούτων παραλλήλων χωρίων, ὅσα κίς λέξις τις ἢ καὶ φράσις χωρίου τινός φαίνεται ἐν σχέσει πρὸς τὰ συμφραζόμενα δι' οἷονδὴποτε λόγον καὶ ἐξ οἷασδὴποτε ἐπόψεως ἀσυνήθης, ἀνεξήγητος ἢ καὶ δυσνόητος. Δὲν ἐπιτρέπεται ὁμως κατ' οὐδένα τρόπον νὰ γίγνηται κακὴ χρῆσις τοιούτων χωρίων, ὡς ἐν προκειμένῳ, ἐνθα οἱ πλείστοι χάριν τοῦ μέτρου, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐνιαίας παραδόσεως καὶ δὴ καὶ τοῦ ὀρθοῦ (τοῦ σφόδρα ἀπαιτουμένου ἐκ τῶν συμφραζομένων) νοήματος τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὸ «παράλληλον» χωρίον τοῦ Αἰσχύλου (χωρήσαντες ἐξ αὐτοῦ εἰς διόρθωσιν τοῦ παραδεδομένου ἐπιθέτου *αἴθρια* εἰς *ὑπαίθρεια* ἢ *ἐναίθρεια*) καὶ παρεῖδον ἀντιθέτως μεταξὺ ἄλλων τὸ *π α ρ ἄ λ λ η λ ο ν* χωρίον αὐτοῦ τούτου τοῦ Σοφοκλέους («... πάγου φανέντος αἴθριου...»), δι' οὗ δηλαδὴ πρὸς τοῖς συμφραζομένοις δικαιολογεῖται καὶ ἐντεῦθεν πλήρως καὶ ἡ ἐνιαία παράδοσις («*αἴθρια βέλη πάγων*») καὶ τὸ δι' αὐτῆς ἐκφραζόμενον ὀρθὸν νόημα τοῦ χωρίου, ἐνῶ ἡ παρουσιαζομένη μετρικὴ ἀνωμαλία αἴρεται ἀντιθέτως κατ' ἄλλον τινὰ εὐχερέστερον καὶ δὴ καὶ ὀλιγώτερον ἐπώδυνον διὰ τὴν παράδοσιν τρόπον¹.

Ἔθεν ὀλόκληρον τὸ χωρίον ἀναγνωστέον ὡς ἐξῆς :

1. Κατὰ πάντα ταῦτα χαρακτηρίζεται ὡσαύτως ἐσφαλμένως ἐν τῷ Λεξικῷ LSJ τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ ἐνταῦθα χωρίῳ (Ἀντιγ. 357) ὡς «falsa lectio».

«. . . καὶ δυσσάλων
πάγων τὰ αἶθρια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη»¹.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν ἐπομένην ὑπὸ ἐξέτασιν γραφήν: Εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς κώδικας ἔχει παραδοθῆ ἡ λ. *παρείρων*. Ἡ γραφή αὕτη ἔχει ὑποστῆ οὐκ ὀλίγας διορθώσεις εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν (βλ. ἄνωτ., σ. 185). Ἦτο ὅμως ἀναγκαία ἐνταῦθα ἡ παραποίησης τῆς ἐνιαίας παραδόσεως;

Κατ' ἀρχὴν τὸ ἀπλοῦν ῥῆμα *εἶρω*, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ παρ' Ὀμήρῳ μὲν μόνον εἰς παθητικὸν παρακείμενον², μεθ' Ὀμηρον δὲ εἰς ἐνεργητικὴν τε καὶ παθητικὴν φωνήν³, σημαίνει «συνάπτω, συνδέω». Ἀντιθέτως τὸ σύνθετον *παρείρω* (*παρὰ + εἶρω*) ἀπαντᾷ εἰς τρία (ἢ τέσσαρα) προσέτι χωρία ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματείᾳ⁴ καὶ δὴ μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας, ἦτοι «παρενείρω, παρεμβάλλω» (λατιν. *insero*)⁵.

Ἀλλὰ καὶ τὸ σύνθετον τοῦτο *παρείρω*, ἀποδιδόμενον κατὰ λέξιν, σημαίνει ὡσαύτως (*παρὰ + εἶρω = συνάπτω =*) «παρα-συνάπτω (= συνάπτω ἢ συνδέω τι πλησίον ἄλλου =), συνδέω, προσδένω, προσαρτῶ»⁶. Ἡ σημασία αὕτη ἀρμόζει πλήρως εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον:

1. Ὁ νοῦς τοῦ χωρίου: «. . . καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς κακοὺς ἢ ἀκαταλλήλους πρὸς οἰκησιν ἢ διαμονὴν (τοὺς καθιστῶντας δύσκολον τὴν οἰκ. ἢ διαμ.) αἰθρίους καὶ δυσσόμβρους πάγους, τ.ξ. τοὺς ἐν αἰθρία (αἰθρίῳ καιρῷ) καὶ τοὺς ἐν (σκοτεινῷ, νεφελῶδει) βροχερῷ καιρῷ (τοὺς μετὰ βροχῶν καὶ κατὰ τὰς βροχοπτώσεις ἢ χιονοπτώσεις) ἐνσκήπτοντας (ἐπικρατοῦντας) παγετούς».

2. Πρβλ. Ὀμήρ. ο 460 «*χρύσειον ὄρμον ἔχων, μετὰ δ' ἠλέκτροισιν ἔερτα*» καὶ σ 296 «*χρύσειον, ἠλέκτροισιν ἔερμένον, ἠέλιον ὦς*» (πρβλ. καὶ Ε 89).

3. Πρβλ. π.χ. Πινδ. Ν. 7,77 «*εἰρῆειν στεφάνους ἐλαφρόν, ἀναβάλλει . . .*» καὶ Ἀπολλ. Ῥόδ. 3,868 «*ἦ τέ οἱ ἀμβροσίοισι περὶ στήθεσσιν ἔερτα*». Βλ. καὶ κατωτ. τὴν ὑπόσημ. 4.

4. Πρβλ. Αἰσχύλ. ἀπόσπ. 281,3 «*μίαν παρείρας πλεκτάνην χειμάρροον*||», Ξενοφ. Συμπ. 6,2 «*μεταξὺ τοῦ ἑμᾶς λέγειν οὐδ' ἂν τρίγα, μὴ ὅτι λόγον ἂν τις παρείρειε*» καὶ Πολύβ. 18,18,13 «*λοιπὸν οὐτ' ἐπιλαβέσθαι παρείραντα τὴν χεῖρα δυνατὸν*» (πρβλ. καὶ Ἀθήναιον Ε 190 α «*οὐ γὰρ ὡς πρόβλημα προτείνει, ἀλλ' ἐπιχαρίτως παρείρας ὁ Μενέλαος, ἐπειδὴ ἤκουσε τῶν ἐπαίνων, τὸ μὲν εἶναι πλοῦσιος οὐκ ἀρνεῖται*»).

5. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν τριῶν τούτων χωρίων δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς παράλληλον ἢ σχετικὸν πρὸς τὸ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον, διότι ἀκριβῶς ἡ σημασία αὕτη «παρενείρω, παρεμβάλλω» τοῦ ῥ. *παρείρω* ἐν αὐτοῖς δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν ἐν λόγῳ φράσιν τοῦ Σοφοκλέους, διὰ τοῦτο προφανῶς οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸ χωρικὸν τοῦτο ἀσχοληθέντων κατέσφουγον εἰς τὴν πολλαπλὴν διόρθωσιν τοῦ παραδεδομένου ῥημ. τύπου *παρείρων*.

6. Οὕτω μεταφράζει καὶ ὁ Σταματάκος τὸ ῥ. *παρείρω*, ἦτοι «παρενείρω, προσδένω πλησίον, προσαρτῶ, παρασυνάπτω», ὅστις ὅμως ἐξηγεῖ ἄλλως τὴν ἐν λόγῳ φράσιν (ἀλλὰ μετὰ τινος ἀμφιβολίας), ἦτοι «*νόμους παρείρων φαίνεται ὅτι σημ. : παραθέτων διατάξεις (παρατηρήσεις περὶ) τῶν νόμων*».

368 «νόμους παρῆρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαν ὑψίπολις»,

ἦτοι «ὑψίπολις εἶναι ὁ συνδέων (κατὰ ποιητικὸν τρόπον ἐκφράσεως ἀντὶ «ὁ τιμῶν, ὁ σεβόμενος, ὁ τηρῶν») ὁμοῦ ἢ ἀπὸ κοινοῦ (παρὰ) τοὺς τε νόμους τῆς πολιτείας (πόλεως) καὶ τὴν ἔνορκον δίκην τῶν θεῶν». Ἡ χρῆσις δὲ τοῦ ῥήματος τούτου ἐνταῦθα ἦτο τὰ μάλιστα σκόπιμος :

Ὁ Κρέων, ἐκφρων ὢν ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ φύλακος, ὅτι ὁ νεκρὸς ἐτάφη καὶ ὅτι ὁ δράστης παραμένει ἄγνωστος, καὶ νομίζων, ὅτι ἡ «ὑβρις» (στ. 309) αὕτη διεπράχθη ὑπὸ (τινος πολίτου ἢ) πολιτῶν δωροδοκίᾳ τῶν φυλάκων, ἀπειλεῖ δι' αὐστηρῶν ποινῶν καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ, ἐὰν δὲν ἀποκαλύψωσι καὶ δὲν παραδώσωσιν αὐτῷ τὸν δράστην (στ. 223 - 331). Ὁ δὲ χορὸς, παρακολουθῶν τὸν διάλογον τοῦτον μεταξὺ Κρέοντος καὶ φύλακος καὶ ἐν μεγίστῃ ἐκπλήξει διατελῶν διὰ τὸ γεγονός, ὅτι παρὰ τὴν κατὰ τὸν φύλακα πάντοτε συνεχῆ ἐπιτήρησιν καὶ ἄγρυπνον φρούρησιν τοῦ νεκροῦ ὁ ἐνεργήσας τὴν ταφήν αὐτοῦ δὲν ἐγένετο ἀντιληπτὸς παρ' οὐδενός, παρεμβαίνει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ διερωτᾶται εὐλόγως, «μή τι καὶ θεήλατον τοῦτο γὰρ τόδ'» (στ. 278 - 279). Ὁ Κρέων ὁμοῦ ἀπορρίπτει μετ' ἀγανακτήσεως τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, θέτων τὸν χορὸν μετ' αὐστηρᾶς ἐπιπλήξεις καὶ βαρείας κατ' αὐτοῦ φράσεις (στ. 280 κέξ.) πρὸ τοῦ ἀμειλίκτου ἐρωτήματος : «πότερον ὑπερτιμῶντες (sc. οἱ δαίμονες, οἱ θεοὶ) ὡς ἐδεργέτην || ἔκρυπτον αὐτόν, ὅστις ἀμφικίονας || ναοὺς πυρώσων ἦλθε κἀναθήματα || καὶ γῆν ἐκείνων καὶ νόμους διασκεδῶν ; || ἢ τοὺς κακοὺς τιμῶντας εἰσορᾶς θεοῦ ; || οὐκ ἔστιν . . . » (στ. 284 - 289). Εἰς τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἐπείσθη καὶ ὁ χορὸς, διὸ καὶ ἐν τῷ ἀμέσως μετὰ τὸν εἰρημένον διάλογον μεταξὺ φύλακος καὶ Κρέοντος ἀκολουθοῦντι πρώτῳ στασίμῳ τοῦ δράματος, ἀφοῦ ἐξάρη οὗτος κατ' ἀρχὴν τὸ δαιμόνιον καὶ τὴν «δεινότητα» τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαριθμῶν ἐκπληκτικούς τινας ἄθλους αὐτοῦ (στ. 332 - 364), προσθέτει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ἔχει πρὸς τοῦτοις «ὑπὲρ ἐλπίδα» καὶ τὴν ἰκανότητα ἐπινοήσεως τέχνης (τεχνῶν), ῥέπει ἄλλοτε μὲν πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ κακὸν (στ. 365 - 367), θέλων διὰ πάντων τούτων νὰ δείξῃ ἀκριβῶς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἰκανὸς δι' ὅλα, τ.ἔ. δεινὸς διὰ πᾶν θαυμαστόν τε καὶ ἐκπληκτικὸν καλὸν ἢ κακὸν ἔργον. Οὕτω δὲ ὁ χορὸς δέχεται ἐμμέσως, ὅτι ἡ ἐνεργηθεῖσα ταφή τοῦ νεκροῦ εἶναι ὄντως ἔργον (τοῦ ἐνίοτε πρὸς τὸ κακὸν ῥέποντος) ἀνθρώπου (ἢ ἀνθρώπων, πολιτῶν), συμφωνῶν ἐν προκειμένῳ πρὸς τὸν Κρέοντα. Ἀλλὰ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ χορὸς, ἀναλογιζόμενος προφανῶς, ὅτι τοῦτο μὲν ὁ δράστης παρέβη διαταγὴν τοῦ ἄρχοντος, τ.ἔ. νόμον τῆς πόλεως (διέπραξεν ἐπομένως κακὴν τινα πράξιν), τοῦτο δὲ ὁ νεκρὸς εἶναι ἄνθρωπος, δικαιούμενος κατὰ τοὺς ἀγράφους θεῖους νόμους¹

1. Πρὸβλ. π.χ. Σοφοκλ. Ἐπιγ. 450 - 460.

τῆς νενομισμένης ταφῆς, οἷονδῆποτε κακὸν καὶ ἂν ἐπραξεν οὗτος (ἄλλως τε ὁ θάνατος, τ.ἔ. ἢ ἀπώλεια τῆς ζωῆς αὐτοῦ, εἶναι ἤδη λίαν ἱκανὴ τιμωρία αὐτοῦ), ἄλλαις λέξεσι, βλέπων ὁ χορὸς ἀναμφιβόλως, ὅτι ὁ μὲν δράστης, λαβὼν ὑπ' ὄψιν μόνον τοὺς θείους νόμους, προέβη εἰς τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ, παραβάς οὕτω τὴν διαταγὴν τοῦ ἄρχοντος (τ.ἔ. τὸν νόμον τῆς πόλεως), ὁ δὲ ἄρχων ἀντιθέτως ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τοῦ νόμου τῆς πόλεως (τ.ἔ. τῆς διαταγῆς αὐτοῦ) ἀπηγόρευσε τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ, παραβάς οὕτω τοὺς θείους νόμους, καὶ ὅτι οὕτω δικαιολογοῦνται μερικῶς μόνον ἀμφότεροι οὗτοι (ἄρχων καὶ δράστης), πλήρως ὅμως οὐδείς τούτων, ἀναφέρεται ἐν προκειμένῳ διὰ πάντα ταῦτα οὐ μόνον εἰς τὸν Κρέοντα¹, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν δράστην καὶ γενικώτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον - πολίτην τῆς πόλεως, λέγων (ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, σ. 215) τάδε :

368 «νόμους παρείρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκην ὑψίπολις».

Ἦτοι «ὕψιπολις εἶναι ὁ πολίτης ἐκεῖνος (ὁ Κρέων ἢ ὁ δράστης, ὁ οἷοσδῆποτε ἄρχων εἴτε ἀρχόμενος), ὁ ὁποῖος² τηρεῖ (τιμᾶ, σέβεται) ὁμοῦ καὶ τοὺς νόμους τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔνορκον δίκην τῶν θεῶν» (καὶ οὐχὶ ἀντιθέτως ὁ τηρῶν ἢ σεβόμενος τοὺς μὲν καὶ ἀμελῶν ἢ καταφρονῶν τῆς δέ)³. Ἄλλως εἰπεῖν, ὁ ποιητὴς ἐχρησιμοποίησεν ἐνταῦθα τὸ ἔχον συνδετικὴν ἔννοιαν ῥῆμα τοῦτο *παρείρω* ἀκριβῶς, ἵνα ἐκφράσῃ ἐντονώτερον καὶ σαφέστερον τὴν ἀνάγκην ἢ ἔτι μᾶλλον τὸ χρέος καὶ τὸ καθήκον τοῦ σεβασμοῦ (τῆς τηρήσεως) ὁμοῦ «τῶν τε νόμων τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐνόρκου δίκης τῶν θεῶν» ἐκ μέρους παντὸς πολίτου, ὅστις εἶναι ἢ θέλει νὰ εἶναι ὑψίπολις.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ παραδιδομένη γραφὴ *παρείρων* συμφωνεῖ ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος (καὶ μέτρου) πλήρως τοῖς συμφραζομένοις. Διὰ τοῦτο ἀντιπαρέρχομεθα τὰς εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν γενομένας πολλὰς καὶ ἀνεπιτρέπτους διορθώσεις αὐτῆς, δεδομένου μάλιστα, ὅτι ὁ Dain διετήρησε ταύτην — καὶ ὀρθῶς κατὰ τὰ ἀνωτέρω — ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ (Coll. Budé).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τελευταίαν ὑπὸ ἐξέτασιν γραφήν, εἰς μὲν τοὺς

1. Οὕτω π.χ. ὁ Μιστριώτης (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 134, ὑποσημ. 4), ὁ ὁποῖος πρὸς τούτοις ἐδέχθη καὶ τὴν ὑπὸ ἄλλων προταθεῖσαν διόρθωσιν *μεραίρων* ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου *παρείρων*.

2. Ἡ μετοχὴ *παρείρων* ἐνταῦθα εἶναι ἀναφορικὴ ἢ ὑποθετικὴ.

3. Οὕτω λοιπὸν οὔτε ὁ Κρέων εἶναι *ὕψιπολις*, ἐφ' ὅσον παρέβη τοὺς θείους νόμους, ἀπαγορεύσας τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ, οὔτε ὁ δράστης, ἐφ' ὅσον παρέβη ἀντιθέτως τὸν νόμον τῆς πόλεως, θάψας τὸν νεκρὸν, οὔτε οἷοσδῆποτε ἄλλος πολίτης, μὴ σεβόμενος τούτους ἢ ἐκεῖνους τοὺς νόμους.

ἀρχαιοτέρους κώδικας L καὶ P (τοῦ 10ου αἰ. καὶ τινες νεωτέρους, βλ. ἀνωτ., σ. 184, ὑπόσημ. 1) παραδίδεται ἡ εὐκτική *ἔρδοι*, εἰς δὲ τὸν νεώτερον A (τοῦ 13ου αἰ. καὶ τινες ἔτι νεωτέρους) ἀντιθέτως ἡ ὀριστική *ἔρδει*. Βεβαίως οἱ ἐκδόται Pearson (Oxford) καὶ Dain (Coll. Budé), στηριζόμενοι ἴσως (μεταξὺ ἄλλων καὶ) ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτέρας παραδόσεως, ἔχουσιν ἐν τῷ κειμένῳ *ἔρδοι*. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Müller εἰς τὴν (πλέον σύγχρονον) πραγματείαν αὐτοῦ θεωρεῖ ἐνταῦθα προτιμητέαν τὴν ὀριστικὴν *ἔρδει*¹, κρίνομεν σκόπιμον, ὅπως ἀσχοληθῶμεν διὰ βραχέων καὶ περὶ τὴν γραφὴν ταύτην :

Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 214 κέξ.) κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς γραφῆς *παρείρων*, ὁ χορὸς, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τοὺς τε νόμους τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔνορκον δίκην τῶν θεῶν καὶ ἀναφερόμενος εἰδικῶς τε καὶ γενικῶς εἰς τὸν (ἄρχοντα ἢ ἀρχόμενον) ἄνθρωπον - πολίτην, ἐδήλωσεν ἀπεριφράστως, ὅτι ὑψίπολις εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος σέβεται ὁμοῦ τοὺς τε θεῖους καὶ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα μνημονεύει ἀντιθέτως τὸν *ἄπολι*, λέγων, ὅτι «*ἄπολις ὅτω τὸ μὴ καλὸν | ξύνεστι τόλμας χάριν*», ἥτοι ὅτι «ἄπολις εἶναι ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον *συνυπάρχει* (ξύνεστι!) τὸ μὴ καλὸν (ὁ ὁποῖος δηλαδὴ μετέχει οὐ μόνον τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ καλοῦ, τ.ἔ. τοῦ κακοῦ) ἕνεκα θρασύτητος».

Ἐκ τῆς μνημονεύσεως τοῦ ἐνὸς ἀμέσως κατόπιν τοῦ ἄλλου τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ἐπιθέτων «*ὑψίπολις - ἄπολις*» καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς αὐτόθι ὑπὸ τοῦ χοροῦ παρεχομένης διασαφήσεως τῆς ἐννοίας τοῦ πρώτου προκύπτει, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ «*τὸ μὴ καλὸν*» (ὅπερ εἶναι περιληπτικὸς ἐνικός) σημαίνει γενικῶς «*πᾶσαι αἱ κακαὶ πράξεις*» καὶ ὅτι τοιαῦται πράξεις εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀντιβαίνουνσι πρὸς τοὺς νόμους τῆς πόλεως ἢ πρὸς τὴν ἔνορκον δίκην τῶν θεῶν (ἢ ἀκόμη πρὸς τε τοὺς μὲν καὶ τὴν δέ)². Κατ' ἀκολουθίαν καὶ διὰ τῆς φράσεως ταύτης (ἀφορώσεως εἰς τὸν *ἄπολι*, ὁμοίως ὡς διὰ τῆς προηγουμένης, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, σ. 215 κέξ., τῆς ἀφορώσεως εἰς τὸν *ὑψίπολι*) ἀναφέρεται ὁ χορὸς γενικῶς καὶ πρὸς τὸν Κρέοντα (ὅστις ἠγνόησε τοὺς θεῖους νόμους, ἀπαγορεύσας διὰ διαταγῆς αὐτοῦ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ) καὶ πρὸς τὸν δράστην (ὅστις παρέβη νόμον τῆς πόλεως, ἐπιμεληθεὶς μάλιστα ἐν προκειμένῳ ἐνὸς ἐχθροῦ ὄντος τῆς πόλεως νεκροῦ) καὶ πρὸς πάντα ἄλλον πολίτην γενικώτερον (ὅστις ἠθέλεν εἶναι ὑπὸ τὴν ἐννοιαν ταύτην *ἄπολις*, τ.ἔ. ἠθέλε πράττει ὁμοίως «*τὸ μὴ καλὸν*», καταφρονῶν τῶν νομίμων ἢ τῆς πόλεως ἢ τῶν θεῶν ἢ ἀμφοτέρων). Εἰς τοῦτο συμφωνεῖ πλήρως καὶ ὁ προσδιορισμὸς «*τόλμας χάριν*», ὁ ὁποῖος ἀφορᾷ ὡσαύτως

1. Πρβλ. Müller (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 96) : «Übrigens ist, da die Tat schon geschehen ist und beurteilt wird, ἔρδει der Möglichkeitsform ἔρδοι vorzuziehen».

2. Ὁ Μιστριώτης παρατηρεῖ ἀντιθέτως, ὅτι ἐνταῦθα «ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ τὰ μὴ καλὸν» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 135, ὑπόσημ. 3).

καὶ εἰς τὸν ἄρχοντα Κρέοντα (ὅστις ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ καὶ ἀντεποιήθη ἀπολύτου καὶ αὐθαιρέτου ἐξουσίας, ἅτε ἀψηφῶν τοὺς θείους νόμους καὶ οὐδένα δεχόμενος περιορισμὸν ἐκ τούτων τῆς ὑπερ-ἐξουσίας αὐτοῦ) καὶ εἰς τὸν δράστην (ὅστις προέβη εἰς τὴν εἰρημένην πρᾶξιν, ἀψηφῶν ἀντιθέτως τὸν νόμον τῆς πόλεως καὶ διεκδικῶν οὕτω ἀπόλυτον ἐλευθερίαν δράσεως) καὶ εἰς οἰονδήποτε ἄλλον πολίτην (ὅστις ἤθελεν ἐπιδεικνύει τοιαύτην θρασύτητα, διαπράττων ὁμοίως κακὴν τινα πρᾶξιν, τ.ἔ. ἀντιβαίνουσιν πρὸς τὸ θεῖον ἢ τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον). Ὅτι δὲ ὁ χορὸς ἐνταῦθα διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἀναφέρεται γενικώτερον εἰς πάντα πολίτην (εἴτε ἄρχων εἶναι οὗτος εἴτε ἀρχόμενος εἴτε δράστης εἴτε ἄλλος τις) δεικνύει σαφέστατα καὶ ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία «ὄτω» (ὅστις = ὅστισδήποτε, ὁποιοσδήποτε, ὅποιος, πᾶς ὅστις). Κατὰ πάντα λοιπὸν ταῦτα ἀπολις εἶναι καὶ ὁ Κρέων καὶ ὁ ἄγνωστος δράστης καὶ πᾶς ἄλλος πολίτης, ἄρχων ἢ ἀρχόμενος, τ.ἔ. «ὄτω τὸ μὴ καλὸν ξύνεστι τόλμας χάριν»¹. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἀκολουθῶν ἀναθεματισμὸς τοῦ χοροῦ κατὰ τοῦ ἀπόλιδος ἀφορᾷ ὡσαύτως γενικῶς εἰς πάντα τοιοῦτον πολίτην, τ.ἔ. εἰς ὁποιοδήποτε ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἔννοιαν ἀπολιν². Ἐκ τῆς γενικῆς δὲ ταύτης ἐννοίας τοῦ χωρίου προκύπτει, ὅτι ὀρθοτέρως ἐνταῦθα εἶναι ἡ εὐκτικὴ καὶ ὅτι τὸ τάδε ἀναφέρεται εἰς «τὸ μὴ καλόν», σημαῖνον ἀκριβῶς «τὸ μὴ καλόν, τὰ μὴ καλά», ἦτοι

375 «ὄς τὰδ' ἔρδοι»³.

Οὕτω δὲ ἡ ἀναφορικὴ αὕτη πρότασις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ «ὄτω τὸ μὴ καλὸν ξύνεστι τόλμας χάριν», τ.ἔ. ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ «ἀπολις»⁴.

1. Οὕτω κατὰ τὸ κείμενον καὶ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ χοροῦ ἐν τῇ μέτρῃ τοῦδε ἐξελίξει τοῦ ἔργου. Ἐὰν ἀντιθέτως διὰ τὸν ποιητὴν ὑψίπολις εἶναι ὁ ἄγνωστος δράστης (τ.ἔ. ἡ Ἀντιγόνη) καὶ ἀπολις ὁ Κρέων, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Müller (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 85 «Das mit den beiden antithetischen Bildungen ausgesprochene Urteil des Chors verkehrt nun aber dasjenige des Dichters, für den der unbekannte Täter ὑψίπολις, dagegen Kreon ἀπολις ist»), τοῦτο οὔτε ἀπορρίπτεται οὔτε ἀποδεικνύεται.

2. Ἴσως ἡ ἀντιστροφή αὕτη νὰ εἶχεν ἄλλο περιεχόμενον (στρεφόμενον κυρίως κατὰ τοῦ Κρέοντος) ἢ ἴσως ὁ χορὸς νὰ μὴ ἐχώρει ἐνταῦθα τοῦλάχιστον εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦτον (βλ. ἐπομένην ὑποσημείωσιν), ἐὰν ἐγνώριζεν, ὅτι δράστης εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ νεκροῦ, ἡ Ἀντιγόνη, δι' ἣν μᾶλλον θὰ ἠσθάνετο συμπάθειαν (ὅπερ πράττει εἰς τοὺς ἀμέσως ἐπομένους στίχους 376 κέξ., ὅταν βλέπῃ τὸν φύλακα ἄγοντα τὴν Ἀντιγόνην δεσμίαν ἐνώπιον τοῦ Κρέοντος). Ἀλλ' οὕτως ἠθέλησεν ὁ ποιητής.

3. Ὁ νοῦς ὀλοκλήρου τοῦ χωρίου 373 κέξ. «μήτ' ἐμοὶ παρέστιος | γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν | ὄς τὰδ' ἔρδοι»: «εἴθε νὰ μὴ γίνῃ οὔτε σύννοικός μοι οὔτε πολιτικῶς ὁμόφρων ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἠθέλεε πράττει ταῦτα, τ.ἔ. τὰ μὴ καλά» (δηλαδὴ κατὰ παράβασιν τῶν νόμων ἢ τῆς πόλεως ἢ τῶν θεῶν ἢ ἀμφοτέρων). Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ «παρέστιος» ἀφορᾷ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸ «ἴσον φρονῶν» εἰς τὸν δημόσιον βίον (πρβλ. π.χ. Müller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 85, Μιστριώτην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 135, ὑποσημ. 4 κ.ἄ.).

4. Κατὰ ταῦτα κακῶς ἀμφισβητεῖ ὁ Müller τὴν σχέσιν ταύτην, δεχόμενος μάλιστα

Τέλος παρατηρητέον, ὅτι διὰ τοῦ γενικοῦ τε καὶ εἰδικοῦ τούτου νοήματος τῆς ἀντιστροφῆς ταύτης καὶ τὰ φραζόμενα ἐνταῦθα συνδέονται λογικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς «δεινότητος» καὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει, καὶ ὁ χορὸς ἐν προκειμένῳ (ἐκπροσωπῶν τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ) λαμβάνει, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἔργου, πλεον συγκεκριμένην θέσιν ἐναντι τῶν διαδραματιζομένων, ἀναφερόμενος εἰδικώτερον εἰς τὸν ἀνθρωπίνον - πολίτην, τ.ἔ. εἰς τε τὸν Κρέοντα καὶ τὸν ἄγνωστον εἰσέτι δράστην καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἰς πάντας τοὺς πολίτας τῆς πόλεως, πρὸς οὓς παρουσιάζει τοὺς δύο τύπους πολιτῶν, τὸν *ὕψιπολιν* καὶ τὸν *ἄπολιν*. Ἀλλαις λέξεσιν, ὁ χορὸς ἐξ ἀφορμῆς τῶν δύο τούτων περιστατικῶν, ἦτοι 1) τῆς παραδόξου ταφῆς τοῦ νεκροῦ, ἡ ὁποία πράγματι ἐπετεύχθη παρὰ τὴν φρούρησιν αὐτοῦ, καὶ 2) τῶν πράξεων τῶν δύο συγκεκριμένων προσώπων τοῦ δράματος, τοῦ ἄρχοντος Κρέοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου δραστοῦ, οἱ ὅποιοι, πειθόμενοι ἄλλος ἄλλῳ νόμῳ, ἐπεφύλαξαν ἕκαστος δι' ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας καὶ τῆς αὐθαιρέτου ἐλευθερίας δράσεως, ἀναφέρεται κατ' ἀρχὴν γενικῶς εἰς τὸν δαιμόνιον ἀνθρώπον, τοῦ ὁποίου ἀπαριθμεῖ συγκεκριμένους τινὰς ἐκπληκτικούς ἄθλους καὶ τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει διὰ τοῦτο ὡς τὸ δεινότερον ὄν τῆς φύσεως, ἀναζητῶν οὕτως ἐξήγησίν τινα τοῦ πρώτου ὡς ἄνω περιστατικοῦ, ἦτοι τοῦ παραδόξου καὶ ὡς θαύματος θεωρουμένου γεγονότος τῆς ταφῆς (ἦν ἐξήγησιν καὶ εὐρίσκει, λαμβάνων ἀκριβῶς ὑπ' ὄψιν αὐτὰ ταῦτα τὰ λοιπὰ ἐκπληκτικά καὶ ἀξιοθαύμαστα ἔργα τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικώτερον τὴν δαιμονίαν αὐτοῦ φύσιν)· καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀντιστροφῇ ἀναφέρεται (ὁ χορὸς) εἰδικώτερον εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ὡς πολίτου καὶ διερευνᾷ τὰ ἐν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ δημοσίῳ αὐτοῦ βίῳ καθήκοντα καὶ δικαιώματα αὐτοῦ, ἄλλως εἰπεῖν, τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ (ὡς ἄρχοντος ἢ ἀρχομένου), ὑποδεικνύων ἅμα ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν μὲν τὸν *ὕψιπολιν*, πρὸς ἀποστροφὴν δὲ τὸν *ἄπολιν*, ὅπερ καὶ ὁ ἴδιος ὄντως πράττει διὰ τοῦ ἀναθεματισμοῦ τοῦ τελευταίου. Αὐτὴ εἶναι καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ σημασία τοῦ ἐν λόγῳ χορικοῦ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ἔργου καὶ ἡ θέσις τοῦ χοροῦ ἐναντι τῶν εἰρημένων περιστατικῶν κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐξέλιξιν τοῦ ἔργου¹.

διὰ τοῦτο τὴν διόρθωσιν τοῦ τὰδ' εἰς τᾷδ' (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 96) : «Da τὰδ' ἔρδει mit ὅτω ξύνεστι nicht zusammengeht, also τὰδε keinen exakten Bezug hat, so ist GLEDITSCHS τὰδ' notwendig ; die respondierende Silbe -πεφρ- 363 kann auch wie in περιφραδῆς 356 lang gemessen werden».

1. Περὶ τῶν ποικίλων δυσχερειῶν καὶ δὴ καὶ τῶν ἀντιμαχομένων ἀπόψεων, ἅς ἔχει προκαλέσει εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν τὸ χορικὸν τοῦτο ὡς πρὸς τὴν σημασίαν καὶ θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἔργῳ, καὶ ἀκόμη περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἰδεῶν τούτων τοῦ ποιητοῦ κλπ. βλ. π.χ. εἰς Friedländer, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 60, Müller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 87, A. Lesky, Die

Ὅθεν τὸ κείμενον ὀλοκλήρου τοῦ χορικοῦ, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς παρουσίας ἐρεύνης, ἔχει ὡδε :

«πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδέν ἀν- θρώπου δεινότερον πέλει ταῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ νότῳ χωρεῖ, περιβροχίοισιν περῶν ὑπ' οἰδμασιν, θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν. ¹ ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρέεται ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος ἰππείῳ γένει πολεῶν.	στρ. α' 333 335 337/338 340
κουφονόων τε φῦλον ὄρ- νήθων ἀμφιβαλὸν ἄγει ² καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν σπεύραισι δικτυοκλώστοις περιφραδῆς ἀνήρ· κρατεῖ δὲ μαχαναῖς ἀγραύλου ³ θηρὸς ὄρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ' ἵππον ἐξέτε' ἀμφὶ λόφον ζυγῶ οὔρειόν τ' ἀκμηῆτα ταῦρον.	ἀντιστρ. α' 345 347/348 350
καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους ἀργὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσάδλον πάγων τὰ αἴθρια καὶ δύσομβρα φεύγειν βέλη	στρ. β' 353/355

griechische Tragödie, Stuttgart 1964³, σ. 137 κέξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Die tragische Dichtung der Hellenen, Göttingen 1964², σ. 115 κέξ. (ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

1. Οὕτω χωρίζει τὸν λαμβικὸν τοῦτον στίχον (3 **ια βα**) ὁ Thomamüller (ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 74-75), ὃν θεωρεῖ ὡς μετάβασιν ἀπὸ τῶν προηγουμένων αἰολικῶν μέτρων (... **γλ | φερ**) εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας λυρικοὺς δακτύλους (διὰ τοὺς συμβολικοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν ἐπὶ μέρους μέτρων, ὡς π.χ. **ια**, **γλ** κλπ., πρβλ. B. S n e l l, Μετρικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ποιήσεως, μετάφρ. Ἀναστ. Ἀλεξ. Νικήτα, Ἀθήναι 1969, σ. 17 κέξ. καὶ 64 κέξ.).

2. Κακῶς θέτει κόμμα μετὰ τὸ ἄγει ὁ Dain (Coll. Budé), διότι τὸ «ἀμφιβαλὸν ἄγει», ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 187, ὑπόσημ. 1), ἀνήκει ὁμοῦ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας φράσεις «φῦλον ὄρνιθων καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη... τ' εἰναλίαν φύσιν», ἡ δὲ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν σύνδεσις τούτων διὰ τοῦ «καί... τε» δέν ἐπιτρέπει στιξιν.

3. Οὕτω βεβαίως ὁ Thomamüller κατὰ τὸν μετρικῶς ἀντίστοιχον ἐν τῇ στροφῇ στίχον 337/338 (βλ. ἀνωτ. τὴν ὑπόσημ. 1).

παντοπόρος· ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται τὸ μέλλον — "Αἶδα μόνον φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται —, ¹ νόσων δ' ἀμαχάνων φυχὰς ξυμπέφρασται.	360
σοφόν τι τὸ μαχανόν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει ² . νόμους παρείρων χθονὸς θεῶν τ' ἔνορκον δίξαν ³ ὑπίπολις· ἄπολις ⁴ , ὅτω τὸ μὴ καλὸν ξύνεστι τόλμας χάριν. μήτ' ἐμοὶ παρέστιος γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν, ὅς τάδ' ἔροδοι» ⁵ .	ἀντιστρ. β' 365/367 370 375

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΛΕΞ. ΝΙΚΗΤΑΣ

1. Ἡ παρένθεσις κατὰ τὸν Thomamüller (ἐνθ' ἄνωτ.) — καὶ ὀρθῶς, διότι ἡ φράσις αὕτη, ὡς ἀφορῶσα εἰς ὅ,τι δὲν θὰ ἐπιτύχη ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελεῖ ἐξ αἰρεσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰ συμφραζόμενα, ἐνθα μνημονεύεται ἀντιθέτως, ὅ,τι ἔχει ἤδη ἐπιτύχει ὁ ἄνθρωπος.

2. Διὰ τὴν τελείαν στιγμὴν μετὰ τὸ ἔρπει βλ. π.χ. εἰς Friedländer (ἄνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 1), σ. 60. Ἀντιθέτως ἐσφαλμένως θέτουσι κόμμα ἄλλοι, ὡς π.χ. ὁ Pearson (Oxford) καὶ ὁ Dain (Coll. Budé), ἢ ἄνω στιγμὴν, ὡς π.χ. ὁ Μιστριώτης (ἐνθ' ἄνωτ.), διότι οἱ τρεῖς οὗτοι στίχοι χωρίζονται κατὰ τὸ νόημα σαφῶς ἀπὸ τῶν ἐπομένων.

3. Πρβλ. π.χ. Friedländer (ἄνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 1), σ. 60 καὶ Dain (Coll. Budé) — δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ἐνταῦθα τὸ κόμμα (πρβλ. π.χ. Μιστριώτην), ὅπωςδῆποτε ὁμοῦ ἐσφαλμένως θέτει ἄνω στιγμὴν ὁ Pearson (Oxford).

4. Τινὲς θέτουσι κόμμα ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω μετὰ τὸ φρονῶν, χωρίζοντες οὕτω τὰς ἀναφορικὰς προτάσεις (πρβλ. π.χ. Thomamüller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 76, Μιστριώτην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 135 κλπ.).

5. Διὰ τὴν μετρικὴν ἀνάλυσιν τοῦ χορικοῦ βλ. π.χ. εἰς U. v. Wilamowitz-Moellendorf, Griechische Verskunst, Berlin 1921 (ἀνατύπ. Darmstadt 1962), σ. 516 κέξ., W. Kraus, Strophengestaltung in der griechischen Tragödie (Österreichische Akademie der Wissenschaften, philos. - histor. Kl., S.B., 231. Bd., 4. Abh.), Wien 1957, σ. 124 κέξ., Friedländer (ἄνωτ., σ. 185, ὑποσημ. 1), σ. 56 κέξ., Thomamüller (ἄνωτ., σ. 184, ὑποσημ. 4), σ. 74 κέξ., Müller (ἄνωτ., σ. 184, ὑποσημ. 3), σ. 80 κέξ. καὶ (ἐν μέρει) εἰς Korzeniewski (ἄνωτ., σ. 188, ὑποσημ. 1), σ. 163 κέξ. — Ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις κλπ. ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ χορικοῦ βλ. π.χ. εἰς Friedländer (ἐνθ' ἄνωτ.), σ. 58 κέξ., H. J. Mette, Die Antigone des Sophokles, Hermes 84, 1956, σ. 129 κέξ., Müller (ἐνθ' ἄνωτ.), σ. 83 κέξ., Σεμιτέλον (ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ Μιστριώτην (ἐνθ' ἄνωτ.).